

I DEO

GLAVA I OSNOVI GRAĐANSKOG PRAVA

POJAM I PREDMET GRAĐANSKOG PRAVA

Objektivno građansko pravo je deo pravnog sistema koji uređuje subjektivna građanska prava (građanskopravne odnose).

Građanskopravne norme svrstavaju se u nekoliko celina: *opšti deo* (sadrži norme o pravilima kojima se uređuju građanskopravni odnosi-izvori prava, o subjektima građanskopravnog odnosa, o pravnim poslovima, njihovom vršenju i zaštiti); *obligaciono pravo* (sadrži norme kojima se uređuju odnosi u kojima poverilac može zahtevati od dužnika neko činjenje ili nečinjenje); *stvarno pravo* (sadrži norme kojima se uređuje pravo svojine i druga prava koja za svoj objekat imaju stvar); *porodično pravo* (sadrži pravila o imovinskim i neimovinskim odnosima u porodici); *nasledno pravo* (sadrži norme kojima se uređuje nasleđivanje, prelaz prava i obaveza sa umrlog na naslednike); *pravo intelektualne svojine* (autorsko pravo i pravo industrijske svojine); *lično pravo* (sadrži odredbe o pravima na ličnim dobrima).

Građansko pravo uređuje, s jedne strane, pravni položaj subjekata građanskopravnog odnosa, a s druge strane, pravne odnose. Pravni odnosi spadaju u različite oblasti života (porodica, preduzetništvo, duhovno stvaralaštvo, najamni rad, smrt i dr.), nastaju povodom raznih objekata (stvari, lična dobra, tvorevina uma i dr.) i različite su prirode – imovinska i neimovinska.

IZVORI (građanskog i privrednog) PRAVA

Pojam

Kada se govori o izvorima prava uopšte, pa tako i građanskog i privrednog prava, govori se o tzv. materijalnim i tzv. formalnim izvorima prava.

Materijalni izvori prava predstavljaju volju i interese vladajuće klase koji se žele ostvariti pravnim normama.

Formalni izvori prava su oblici, forme u kojima se pojavljuju i izražavaju pravne norme. Izvori prava u formalnom smislu te reči mogu biti veoma heterogeni i raznovrsni, ali se najčešće klasifikuju i stavljaju u neki redosled prema normativnoj snazi pojedinog formalnog izvora prava. Taj redosled formalnih izvora prava ima ogroman značaj u primeni prava jer u slučaju kolizije u sadržaju pojedinih pravnih normi, prioritet u primeni ima pravna norma jače normativne snage.

Zakon

Osnovni i najvažniji formalni izvor prava u jednom pravnom sistemu su pravne norme izražene u *ustavu*. Sve druge pravne norme u jednom pravnom sistemu moraju biti u skladu sa ustavnopravnim normama, jer u suprotnom su protivustavne. Kod nas, kao i u većini evropskih država, posle ustava, najznačajniji formalni izvor prava je *zakon*. Brojni su zakoni koji regulišu materiju građanskog i privrednog prava. Mnogi od njih biće predmet analize kod obrade pojedinih pitanja (Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o privrednim društvima, Zakon o stečaju, Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama, Zakon o osiguranju idr.).

Podzakonski propisi

Posle zakonskih pravnih normi dolaze pravne norme koje se pojavljuju u *podzakonskim aktima*. To su uredbе, odluke, naredbe, pravilnici, uputstva itd. Podzakonski akti moraju biti, osim sa ustavom, u skladu i sa zakonima. Donose se, pre svega, radi efikasnije i jednoobraznije primene zakona. Podzakonske akte sa zakonskom snagom donosi ovlašćeni subjekt u državi (npr. vlada, ili resornoj ministarstvo).

Običaji

U izvore prava spadaju i *običaji*. Običaji su opšte norme koje nastaju dugotrajnim ponavljanjem ponašanja ljudi u određenoj oblasti. Pre nastanka prava i države, glavna društvena norma, pored morala, bila je običaj. Snaga običaja nastaje iz činjenice dugotrajnog ponavljanja i svesti o obaveznosti njegove primene. Naše pravo ne određuje period u kome se neko ponašanje mora ponavljati da bi moglo da postane običaj. Običajno pravo važi samo ako postoji svest o obaveznosti njegove primene, za razliku od zakona koji se donosi unapred, stupa na snagu onda kada to zakonodavac odredi a primenjuje se ako je imperativne prirode nezavisno od činjenice da li postoji svest o obaveznosti njegove primene. Da bi određeno dugotrajno ponavljanje koje prati i svest o obaveznosti postalo običajna norma, ono mora biti dovoljno poznato ljudima na koje bi se primenilo. Običaji su nepisani i ne objavljuju se, a često važe samo za određeno područje. Dovoljno je, stoga, da budu poznati u sredini ili struci na koju se primenjuju.

Poslovni običaj

Običajno pravo je vremenski prethodilo pisanim izvorima prava. Međutim, pisano pravo je vremenom dobijalo sve važniju ulogu. Činjenica je da brojnije i potpunije zakonodavstvo u oblasti privrede često isključuje primenu običaja, naročito kada je reč o imperativnim propisima, odnosno normama. Ali isto tako, činjenica je da su privredni subjekti, naročito, u ugovornim odnosima dužni da se pridržavaju običaja. Običaji su kao što smo rekli, nepisana pravila ponašanja nastala stalnim ponavljanjem ponašanja u relativno dužem vremenskom periodu od strane određene populacije. Kada su u pitanju poslovni (privredni) običaji radi se o nepisanim pravilima ponašanja u privrednom poslovanju od strane privrednih subjekata. Mogu se podeliti prema raznim kriterijumima. Prema teritoriji na kojoj važe: *opšti* (važe na teritoriji čitave jedne zemlje); *regionalni*

(važe u jednoj određenoj oblasti, npr. republici, ili pokrajini); *lokalni, mesni* (važe u jednom određenom mestu, odnosno kraju); moguća je i podela na: *nacionalne i međunarodne* običaje. Prema materiji na koju se odnose dele se na: *opšte* (važe za sve privredne grane, struke delatnosti, privredne subjekte) i *posebne* (važe u određenoj privrednoj grani, struci).

Uzanse

To su poslovni (privredni) običaji koje je prikupila, sistematizovala i objavila za to nadležna institucija.

Postoje opšte i posebne uzanse. *Opšte uzanse* sadrže kodifikovane običaje koji važe u svim vrstama privrednih ugovornih odnosa, a *posebne uzanse* važe samo za pojedine vrste privrednih poslova. Opšte uzanse za promet robe utvrđene su 1954. godine. Posebnih uzansi ima više: Posebne uzanse o prometu robe na malo, o građenju, u ugostiteljstvu, Lučke uzanse itd.

Uzanse utvrđuje privredna komora. Uzanse će biti primenjene na jedan privrednopravni odnos ako su učesnici u tom odnosu ugovorile njihovu primenu, ili ako iz okolnosti proizilazi da su njihovu primenu hteli. Praktični značaj Opšte uzanse, kod nas, je bio izražen do donošenja Zakon o obligacionim odnosima 1978. godine, jer je tada u materiji ugovornog prava (odnosa) bilo pravnih praznina. One su popunjene donošenjem Zakona o obligacionim odnosima, pri čemu su i mnoge odredbe Opšte uzanse postale integralni deo teksta ovog zakona. Tako je gotovo prestala praktična potreba i primena Opšte uzanse za promet robe. Inače i Zakon o obligacionim odnosima zabranjuje primenu opšte uzanse po onim pitanjima koja su regulisana ovim zakonom.

Formularni ugovori i opšti uslovi poslovanja

Prilikom zaključenja *masovnih* pravnih poslova kao što su poslovi prevoza, osiguranja, bankarski poslovi, subjekti, pre svega privredni (preduzeća, banke, osiguravajuća društva) koriste formularne ugovore, odnosno opšte uslove poslovanja. U njima su unapred, za neodređeni broj istovrsnih, odnosno istovetnih situacija određena prava i obaveze ugovornih strana. Opšti uslovi poslovanja moraju biti objavljeni na uobičajeni način. Oni mogu biti primenjeni samo ako je ugovoreno da će predstavljati sastavni deo ugovora i oni deluju samo između ugovornih strana.

Sudska praksa

Sudovi primenjuju pravo, odnosno, pre svega, zakon kao i druge formalne pravne izvore. Otuda, odluke jednog suda u jednom sporu nisu kod nas (za razliku od anglosaksonskog pravnog sistema) obavezne za druge sudove u sličnim sporovima. Zato ne možemo smatrati da je u nas sudska praksa izvor prava. Pa ipak, stavovi viših sudova vrše određeni uticaj. Naročito, veliki uticaj imaju načelni stavovi viših sudova o tumačenju pojedinih zakonskih odredbi. Takve stavove primenjuju niži sudovi.

Pravna nauka

Pravna nauka ne predstavlja formalni izvor prava, jer niti stvara pravo, niti su njena shvatanja obavezujuća za subjekte prava ili sudove. Pa ipak, uloga pravne nauke nije zanemarljiva, naprotiv. Konkretno, uloga pravne nauke sastoji se u tome što ona pruža pomoć sudovima, arbitražama i drugim organima prilikom donošenja odluka i uzimanju stavova po spornim pravnim pitanjima. Dalje, pravna nauka daje komentare postojećih propisa, teoretski obrađuje, analizira i sistematizuje pojedina pitanja, ukazujući na rešenja koja bi mogla da budu usvojena kako u sudskoj praksi tako isto i prilikom budućeg zakonodavnog regulisanja određenih pitanja (*de lege ferenda*).

SUBJEKTI I OBJEKTI GRAĐANSKOPRAVNOG ODNOSA

Subjekti građanskopravnog odnosa

Subjekti građanskopravnog odnosa su fizička lica i pravna lica.

Subjekti građanskopravnog odnosa su nosioci prava i obaveza (imaoci pravne sposobnosti). Pravna sposobnost je sposobnost fizičkih lica i pravnih lica da budu nosioci prava i obaveza (da imaju pravo svojine, zaloge, pravo da zahtevaju izvršenje neke ugovorne obaveze, odnosno obavezu da izvrše svoju ugovorenu obavezu i dr.).

Pored pravne sposobnosti subjekti građanskopravnog odnosa su, odnosno mogu biti nosioci poslovne i deliktne sposobnosti.

Poslovna sposobnost je sposobnost lica da svojim radnjama, postupcima i izjavama volje zasniva, menja i gasi prava i obaveze.

Deliktna sposobnost je sposobnost da se odgovara za obaveze nastale iz nedozvoljene radnje, odnosno delikta tj. za prouzrokovanu štetu.

Fizička lica

Pravna sposobnost fizičkih lica

Fizičko lice je svaki živ čovek bez obzira na zdravstveno stanje, pol i starost. Svako fizičko lice se smatra pravnim subjektom.

Pravnu sposobnost stiče fizičko lice koje se živo rodi. Za rođeno dete se pretpostavlja da je živo, a ko tvrdi suprotno to mora da dokaže. Za postojanje pravne sposobnosti nije bitno zdravstveno stanje, izgled, vitalitet (npr. pravnu sposobnost stiče i živo rođeno dete za koje je izvesno da će ubrzo umreti usled nekog neotklonljivog zdravstvenog problema), pol ili starost fizičkog lica. Izuzetno, pravnu sposobnost može da ima i začetak. Začeto dete smatra se kao rođeno ako je to u njegovom interesu (nasledna prava), pod uslovom da se kasnije rodi živo.

Pravna sposobnost fizičkog lica prestaje smrću ili proglašenjem nestalog lica za umrlo.

Za umrlo se može proglasiti lice: o čijem životu za poslednjih 5 godina nije bilo nikakvih vesti a od čijeg je rođenja proteklo 70 godina; o čijem životu za poslednjih 5 godina nije bilo nikakvih vesti, a okolnosti pod kojima je nestalo čine verovatnim da više nije u životu; koje je nestalo u brodolomu, saobraćajnoj nesreći, požaru, poplavi,

zemljotresu ili u kakvoj drugoj neposrednoj smrtnoj opasnosti, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti za 6 meseci od dana prestanka opasnosti; koje je nestalo u toku rata u vezi sa ratnim događajima, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti za godinu dana od dana prestanka neprijateljstva.

Postupak za proglašenje nestalog lica za umrlo pokreće se predlogom koji opštinskom sudu podnosi zainteresovano lice ili tužilac. Ako sud oceni da su ispunjeni uslovi za proglašenje nestalog lica za umrlo, sud će objaviti oglas u Službenom glasniku. U oglasu će navesti sve bitne činjenice i pozvati nestalo lice da se javi sudu, kao i lice koje nešto zna o njegovom životu. Ako se po isteku roka od 3 meseca nestali ne javi sudu i nema traga da je u životu, sud zakazuje ročište. Ako se utvrdi da su ispunjeni uslovi za proglašenje nestalog lica za umrlo, sud će doneti rešenje kojim će proglasiti da je nestalo lice umrlo. Ukoliko se nakon spovedenog postupka proglašenja nestalog lica za umrlo i donošenja rešenja o tome, lice koje je proglašeno za umrlo javi sudu i sud utvrdi njegov identitet, sud će svoje rešenje o proglašenju nestalog lica za umrlo ukinuti. Isto će uraditi i ako na bilo koji način sazna da je nestalo lice živo.

Smrću fizičkog lica, odnosno proglašenjem nestalog lica za umrlo prestaje pravni subjektivitet fizičkog lica (pravna i poslovna sposobnost) i otvara se naslednopravni postupak.

Poslovna sposobnost fizičkih lica

Poslovna sposobnost je sposobnost (fizičkog) lica da svojim radnjama, postupcima i izjavama volje zasniva, menja i gasi prava i obaveze (zaključuje ugovore, zasniva, menja i gasi prava i obaveze pred sudskim i drugim organima i preduzima druge pravne poslove). Postojanje pravne sposobnosti je pretpostavka za nastanak poslovne sposobnosti. Pravnu sposobnost fizičko lice stiče rođenjem a poslovna kasnije. Za pravnu sposobnost nisu relevantne, ne samo godine života, nego ni sposobnost za rasuđivanje kao ni volja fizičkog lica, dok je za poslovnu sposobnost, osim godina života relevantna i sposobnost za rasuđivanje kao i volja fizičkog lica (jer fizičko lice samostalno preduzima pravne radnje). Dakle, za sticanje poslovne sposobnosti fizičkog lica relevantne su godine života kao i da je lice duševno i telesno zdravo tako što je sposobnost za rasuđivanje i za izražavanje svoje volje. Osim u odnosu na pravnu sposobnost, poslovnu sposobnost treba razlikovati i od radne sposobnosti, testamentalne sposobnosti ili sposobnosti priznanja očinstva.

Kada govorimo o poslovnoj sposobnosti razlikujemo: *potpuno poslovno sposobna fizička lica*, *potpuno poslovno nesposobna fizička lica* i *ograničeno poslovno sposobna lica*.

Fizičko lice stiče potpunu poslovnu sposobnost kad postane punoletno, odnosno sa navršениh 18 godina života, ili zaključenjem braka, po dozvoli suda, sa navršениh 16 godina života, pod uslovom da je sposobno za rasuđivanje, odnosno da je duševno i telesno zdravo tako da je sposobno da se stara o svojoj ličnosti, pravima i interesima. Fizičko lice koje je potpuno poslovno sposobno može samostalno svojom izjavom volje da preduzima sve pravne poslove. Potpuna poslovna sposobnost traje do života fizičkog lica; na nju ne utiče starost ili iznemoglost lica, osim ako ne postane neposobno za rasuđivanje, kada se može po odluci suda, u vanparničnom postupku, delimično ili potpuno lišiti poslovne sposobnosti.

Potpuno poslovno nesposobno je fizičko lice koje nije navršilo 14 godina života. Potpuno poslovno nesposobno je i punoletno lice koje je usled duševne bolesti, duševne zaostalosti ili telesnih mana nesposobno da se stara o svojoj ličnosti, pravima i interesima tj. koje nije sposobno za normalno rasuđivanje. Za takva lica pravne poslove može da preduzima zakonski zastupnik (roditelj, odnosno staratelj). Potpuno poslovno nesposobna lica mogu punovažno preduzimati samo pravne poslove male vrednosti koji se uobičajeno, svakodnevno preduzimaju (npr. kupovina hrane u prodavnicama, novina, na pijacama, ulaznica za sportske utakmice i sl.). Ostali pravni psoplovi ovih lica su ništavi.

Ograničeno poslovno sposobno je lice između 14. i 18. godine života. Ograničeno poslovno sposobno je i lice koje je postalo punoletno, ali je delimično lišeno poslovne sposobnosti zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti, zloupotrebe alkohola i opojnih sredstava, staračke iznemoglosti i drugih razloga. Ova lica mogu samostalno preduzimati samo pravne poslove manjeg značaja. Ostale pravne poslove mogu preduzimati samo uz saglasnost zakonskog zastupnika.

Deliktna sposobnost fizičkih lica

Deliktna sposobnost je sposobnost fizičkog lica da odgovara za prouzrokovanu štetu.

Fizičko lice stiče potpunu deliktnu sposobnost sa navršениh 14 godina života. Do navršene 7 godine života fizičko lice je apsolutno deliktно nesposobno. Za štetu koju prouzrokuje dete u tom uzrastu odgovaraju njegovi roditelji, ili drugo lice kome je dete povereno (staraoca ili neka ustanova). Lice od navršene 7 do navršene 14 godine života ne odgovara za štetu, osim ako se dokaže da je bilo sposobno za rasuđivanje u momentu prouzrokovanja štete.

Elementi određivanja fizičkih lica

Elementi određivanja fizičkog lica su *lično ime, prebivalište* (odnosno boravište) i *državljanstvo*.

Lično ime je oznaka fizičkog lica kojim se identifikuje, razlikuje od drugih lica. Sastoji se od imena i prezimena. Stiče se upisom u matičnu knjigu rođenih. Lično ime je neprenosivo. Lično ime se stiče rođenjem, a određuju ga sporazumno roditelji. Ako se roditelji ne mogu složiti u pogledu imena deteta, ime detetu određuje nadležni organ starateljstva. Zabranjeno je određivanje pogrđnih imena, kao i imena koja su suprotna moralu. Prezime dete stiče od očevog ili majčinog prezimena (jednog ili oba). Ako jedan roditelj nije u životu ili nije u mogućnosti da vrši roditeljska prava ili nije poznat, lično ime detetu određuje drugi roditelj. Kada roditelji nisu živi ili nisu u mogućnosti da vrše roditeljska prava ili nisu poznati, lično ime detetu određuje organ starateljstva. Prilikom potpunog usvojenja, usvojenik stiče prezime prema prezimenu usvojioca; a prilikom nepotpunog usvojenja usvojenik dobija prezime usvojioca ako prilikom usvojenja ne zadrži svoje prezime ili svom prezimenu ne doda prezime usvojioca. Fizičko lice ima pravo da promeni lično ime, osim ako se protiv njega vodi postupak za krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, ili je osuđeno za takvo krivično delo, dok kazna nije izvršena ili dok traju pravne posledice osude, ili se utvrdi da je cilj promene izbegavanje zakonom utvrđenih obaveza. Prezime se, često, menja prilikom zaključenja braka (bračni drug uzima prezime drugog bračnog druga, ili svom prezimenu dodaje prezime drugog bračnog druga).

Prebivalište je mesto u koje se određeno lice nastani s namerom da u njemu stalno živi. Fizičko lice može imati samo jedno prebivalište. Značaj prebivališta je višestruk: kod utvrđivanja mesne nadležnosti suda (prebivalište tuženog), kod utvrđivanja mesta ispunjenja fiskalnih i drugih obaveza (prebivalište dužnika), ostvarivanja raznih drugih građanskih prava i obaveza (pravo glasa prilikom izbora i dr.) i dr.

Boravište je mesto u kome se fizičko lice nalazi kraće ili duže vreme, bez namere da u njemu stalno živi. Relevantno je, naročito, kada fizičko lice nema prebivalište.

Državljanstvo je pripadnost jednog lica određenoj državi. To je javnopravni odnos između suverene države i pojedinca, na osnovu koga on ima prema državi određene obaveze, ali su mu dostupna i sva prava predviđena za državljanina, odnosno građanina te države, bez obzira na to gde se nalazi. Fizička lica koja imaju državljanstvo druge države su *stranci*. Fizička lica koja nemaju državljanstvo nijedne države su *apatridi*. Fizička lica koja imaju državljanstva dve države istovremeno su *bipatridi*.

Pravna lica

Pojam

Pravno lice je organizacija kojoj pravni poredak priznaje svojstvo subjekta prava i koje ima pravnu i poslovnu sposobnost.

Pravno lice osnivaju pravna i/ili fizička lica (određene vrste pravnih lica mogu osnovato samo fizička lica, ili samo pravna lica, a najčešće to mogu i pravna i fizička lica).

Pravna lica, po pravilu, imaju više članova, mada može postojati pravno lice i samo sa jednim članom (jednočlano akcionarsko društvo ili jednočlano društvo s ograničenom odgovornošću, kao oblici privrednih društava).

Organizacija ima svojstvo pravnog lica ako ima sledeća obeležja: *da joj pravni poredak priznaje svojstvo pravnog lica; da je uređena pravilima; da ima organe; da teži ostvarenju dozvoljenog cilja; da nije zabranjena* (npr. mafijaško, kriminalno udruženje); *da ima imovinu; da se može identifikovati u pravnom prometu; da je postala subjekt prava i stekla pravnu, poslovnu i deliktnu sposobnost.*

Pravno lice je ona organizacija kojoj to svojstvo izričito priznaje pravni sistem. Tako npr. državni organi kao što su sud, tužilaštvo, organi uprave nemaju svojstvo pravnog lica; pravni sistem im ne daje svojstvo pravnog lica. Takođe ni organizacije kao što su porodična ili bračna zajednica, takođe, nemaju svojstvo pravnog lica. S druge strane, svojstvo pravnog lica pravni sistem priznaje preduzećima-privrednim društvima, fakultetima, političkim strankama, udruženjima građana, zadrugama, bankama, bolnicama, RTV, verskim zajednicama..

Drugi elemenat kada govorimo o pojmu pravnog lica odnosi se na uređenost pravnog lica pravilima – osnivačkim aktom (ugovor o osnivanju, odluka o osnivanju) i statutom. Ovim aktima se uređuje naziv, sedište, delatnost pravnog lica, osnivači i članovi pravnog lica, prava i obaveze članova, imovina pravnog lica, zastupanje, statusne promene, prestanak pravnog lica i dr.

Organe pravnog lica čine, odnosno predstavljaju fizička lica čije izjave volje direktno proizvode dejstvo za pravno lice (jer, pravno lice ne može da preduzima pravne i faktičke radnje niti da izražava svoju volju, već to umesto njega i za njegov račun čine

fizička lica). Struktura organa pravnog lica može biti različita i zavisi od vrste pravnih lica (skupština, direktor, predsednik, upravni odbor, nadzorni odbor i sl.).

Sledeći elemenat pojma pravnog lica odnosi se na ostvarenje dozvoljenog cilja. Pravno lice se može osnovati i postojati samo radi postizanja dozvoljenog cilja (obavljanje privredne delatnosti radi ostvarivanja dobiti, ostvarivanje određenih opštekorisnih ciljeva – kulturnih, humanitarnih i dr.). Cilj koji pravno lice želi da ostvari, odnosno radi čega se i osniva navodi se u osnivačkom aktu pravnog lica. Ukoliko je cilj pravnog lica suprotan javnom poretku, imperativnim propisima i javnom moralu, takva organizacija neće biti upisana u registar, odnosno neće joj se priznati svojstvo pravnog lica. Isto tako, ako pravno lice u toku svoga postojanja promeni svoj cilj tako da on postane nedozvoljen, sud će po zahtevu zainteresovanog lica ili po službenoj dužnosti izvršiti brisanje takvog pravnog lica iz registra, odnosno ono će prestati da postoji.

Bitno obeležje pravnih lica odnosi se na imovinu. Imovina se može sastojati od *stvarnih prava* (svojina, zakup) na zgradama, zemljištu i dr.; *obligacionih prava* (razna potraživanja); *intelektualne svojine* (pravo na patent, žig, model, uzorak). Za neka pravna lica (npr. akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću, kao oblike privrednih društava) određena je struktura i vrednost imovine kao uslov osnivanja i postojanja (obavezan je novačni kapital čiji je minimalni iznos zakonom propisan); dok za mnoga to nije slučaj. U svakom slučaju imovina je sastavni deo pravnog lica; bitna je kako za obavljanje delatnosti pravnog lica, tako i za izvršavanje preuzetih obaveza pravnog lica.

Pravno lice je poseban pravni subjekat kako prema trećim licima (radnicima, poveriocima isl.) tako i prema svojim članovima. Nosilac prava i obaveza je pravno lice, a ne njegovi članovi. Pravno lice ima samostalnu imovinu koja je različita od imovine lica koja čine pravno lice (od imovine članova pravnog lica). Za obaveze pravnog lica odgovara pravno lice celokupnom svojom imovinom, a ne članovi svojom imovinom (izuzetak se odnosi na ortačko i komanditno društvo, kao oblike privrednih društava, kod kojih ortak kod ortačkog, odnosno komplementar kod komanditnog društva odgovara celokupnom svojom imovinom za obaveze društva; dakle i onom koja nije uneta u društvo). Pravno lice ne odgovara za obaveze svojih članova koji oni preduzimaju nezavisno od delatnosti pravnog lica. Pravni poslovi koje organi pravnog lica preduzimaju u ime i za račun pravnog lica su pravni poslovi pravnog lica a ne organa, što znači da sva prava i obaveze iz tih poslova su prava i obaveze pravnog lica (i potraživanja i dugovanja).

Načini postanka pravnog lica

Postoji više različitih načina osnivanja pravnih lica.

Prvo, *sistem autopriznanja* – država je samim svojim postojanjem pravno lice.

Drugo, *sistem odobrenja* – to je kada organizacija postaje pravno lice na osnovu odobrenja nadležnog državnog organa (slučaj kod zadužbina, fondacija, fondova).

Treći, *normativni sistem* – to je kada organizacija dobija svojstvo pravnog lica ispunjenjem uslova koje je propisao pravni sistem (slučaj kod privrednih društava). Nadležni organ tada vrši upis organizacije u odgovarajući registar čime ona stiče svojstvo pravnog lica, bez diskrecionog ovlašćenja da odlučuje da li će toj organizaciji priznati svojstvo pravnog lica ili ne; nadležni organ samo ispituje da li su propisani formalni i materijalni uslovi ispunjeni za upis u registar i sticanje svojstva pravnog lica.

Četvrto, *sistem osnivačkog akta* – propisom se određuje da poimenično navedena organizacija ima svojstvo pravnog lica ili da sve organizacije koje ispune određene pretpostavke imaju svojstvo pravnog lica (npr. opština).

Vrste

Pravna lica se mogu podeliti prema različitim kriterijuma.

Jedan od kriterija podele jeste podela na pravna lica javnog prava i pravna lica privatnog prava. Pravna lica javnog prava su država, teritorijalne organizacije države, razni državni organi (direkcije, zavodi), kao i organizacije koje država neposredno svojim propisima osniva (bolnice, univerziteti, škole). Pravna lica privatnog prava nastaju, po pravilu, voljom pojedinaca i osnivaju se za ostvarivanje individualnih ciljeva po pravilima privatnog prava.

S obzirom na pravnu prirodu pravna lica se dele na ustanove i udruženja.

Ustanova je pravno lice, po pravilu, neprofitnog karaktera, čija je imovina namenjena ostvarivanju određenih ciljeva. Ustanove se dele na zadužbine, fondacije, fondove i druge ustanove. Zadužbina je pravno lice koje se zasniva na imovini koju je osnivač odredio da služi postizanju unapred određenih opštekorisnih ciljeva kao što je pomaganje naučnog ili kulturnog stvaralaštva, stipendiranje učenika i slični humanitarni ciljevi. Sredstva zadužbine se mogu koristiti samo u svrhe koje je odredio osnivač zadužbine. Zadužbinu mogu osnovati fizička lica sopstvenim sredstvima. Fondacije i fondovi su, takođe oblici zadužbine, i to u širem smislu. Fondaciju osnivaju pravna lica, a fond mogu osnovati i fizička i pravna lica. Zadužbine, fondacije i fondovi se upisuju u registar zadužbina, fondacija i fondova. Mogu sticati prihode koji se koriste u svrhe zadužbine (odnosno fondacije, odnosno fonda) npr. od zakupa, kamata, dividendi, prihoda od poljoprivrednog zemljišta, prava intelektualne svojine, mogu primati poklone i na druge dozvoljene načine. Prestaju sa radom kada ostvare cilj ili utroše sredstava za dalji rad. Druge ustanove su: radio-televizijske ustanove, instituti, biblioteke, bolnice, muzeji, fakulteti.

Udruženje je pravno lice osnovano radi postizanja dozvoljenog ekonomskog, kulturnog, sportskog, političkog cilja. Sačinjeno je od određenog broja članova koji svojim pravilima određuju način njenog rada. Udruženja se, takođe, mogu deliti prema različitim kriterijumima. *S obzirom na povezanost između članova udruženja međusobno i članova i udruženja*, udruženja se dele na korporacije (privredna društva – akcionarsko društvo i društvo sa ograničenom odgovornošću, političke stranke, udruženja građana, zadruge, komore, verske zajednice) i lična udruženja (ortačko društvo, komanditno društvo, kao oblici privrednih društava tipa tzv. društva lica). Kod ličnih udruženja taj stepen povezanosti je veoma izražen; tako smrt jednog člana ličnog udruženja predstavlja zakonski osnov za prestanak udruženja, ili za obaveze ličnog udruženja odgovara ne samo udruženje svojom imovinom nego i članovi udruženja celokupnom svojom imovinom (i onom koju nisu uneli u udruženje); dalje, odluke se, po pravilu donose jednoglasno, naziv-firma udruženja je personalna - sadrži ime jednog, nekolicine ili svih članova i dr. Kod, pak, korporacija taj stepen povezanosti nije dominantan za udruženje (tako, u slučaju smrti ili prestanka člana udruženja udruženje nastavlja da postoji, za obaveze udruženja odgovara samo udruženje svojom imovinom, odluke se najčešće donose većinom glasova članova udruženja a ne jednoglasno, i dr). *S obzirom na broj članova* udruženja se dele na jednočlana i višečlana udruženja. Višečlana udruženja imaju

dva ili više članova, a jednočlano udruženje ima samo jednog člana (npr. jednopersonalno zatvoreno akcionarsko društvo ili jednopersonalno društvo sa ograničenom odgovornošću, kao oblici privrednih društava). Postoje udruženja koja po samom zakonu ne mogu biti jednočlana (npr. ortačko društvo, komanditno društvo ili otvoreno akcionarsko društvo, kada se radi o privrednim društvima). Kod pojedinih udruženja zakonski propisi određuju njihov minimalni broj (npr. kod zemljoradničke zadruge – 10, stambene – 30 članova, i sl.).

S obzirom na cilj koji pravna lica žele da postignu dele se na profitna (privredna društva, banke, osiguravajuća društva) i neprofitna (pravna lica u sferi nauke, kulture, politike, religije, sporta). Profitna pravna lica su ona koja obavljaju delatnost radi sticanja dobiti, a neprofitna ona koja obavljaju delatnost radi postizanja nekih drugih ciljeva a ne, prvenstveno, dobiti.

Pravna, poslovna i deliktna odgovornost

Pravnu sposobnost pravno lice, po pravilu, stiče registracijom kod nadležnog organa. Pravno lice ne može biti nosilac prava i obaveza koja su vezana za prirodu fizičkog lica (lična prava, bračna i porodična prava, nasledna prava).

Poslovnu sposobnost pravno lice stiče istovremeno sa pravnom sposobnošću. Poslovnu sposobnost pravno lice ostvaruje preko svojih organa, odnosno fizičkih lica i zastupnika. Poslovna sposobnost pravnog lica je određena njegovom pravnom sposobnošću; tako što ono može preduzimati pravne poslove kojima stvara, menja ili gasi prava i obaveze samo iz sfere svoje, registrovane, delatnosti.

Deliktna sposobnost pravnog lica je sposobnost da odgovara za štetu koju njegovi organi, odnosno zaposleni prouzrokuju drugome u radu, odnosno u vršenju ili u vezi sa vršenjem delatnosti pravnog lica. Pravno lice odgovara i po osnovu krivice (subjektivna odgovornost) i bez krivice (objektivna odgovornost; odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti).

Identifikovanje pravnog lica

Identitet pravnog lica određuje *ime, sedište i državljanstvo*.

Ime je naziv pravnog lica. Sastavni je deo osnivačkog akta i svih poslovnih papira pravnog lica. Predmet je upisa u registar pravnih lica. Pravno lice je obavezno da koristi samo svoje registrovano ime. Iz imena pravnog lica se, često, vidi i o kojoj vrsti pravnog lica je reč - da li je ono ustanova ili udruženje; da li je profitno pravno lice ili neprofitno; koji je oblik privrednog društva u pitanju itd.

Sedište pravnog lica je mesto u kome se obavlja delatnost ili iz koga se upravlja poslovima pravnog lica. Sedište se određuje osnivačkim aktom i upisuje se u registar pravnih lica. Sedište pravnog lica je obavezan element osnivačkog akta pravnog lica (takođe, i imena). Značaj sedišta je višestruk: kod ispunjenja fiskalnih obaveza; za određivanje nadležnosti sudskih i upravnih organa u parničnom, vanparničnom, izvršnom i upravnom postupku u kome učestvuje pravno lice; za određivanje nadležnosti organa za vršenje nadzora nad zakonitošću rada pravnog lica; za određivanje mesta sklapanja ugovora ako stranke u ugovoru nisu navele to mesto; za određivanje merodavnog prava koje će se primeniti na ugovor, prema pravilima međunarodnog privatnog prava; itd.

Državljanstvo pravnog lica je veza pravnog lica sa državom. Utvrđuje se, po pravilu, na osnovu sedišta pravnog lica (može i na osnovu drugih kriterija kao što je npr.

učeće stranog kapitala u pravnom licu). Strana pravna lica mogu sticati sva prava na našoj teritoriji kao i domaća, u slučaju poslovanja na našoj teritoriji, po pravilu, uz poštovanje principa reciprociteta.

Objekti građanskopravnog odnosa

Objekti građanskopravnog odnosa su *stvari, radnje*, lična prava i *intelektualna prava*.

Stvari

Stvar je materijalni deo prirode u ljudskoj vlasti na koju postoji subjektivno imovinsko pravo. Da bi materijalni deo prirode bio stvar u pravnom smislu mora da ispunjava dva uslova - fizički i pravni. Fizički uslov je da deo prirode bude faktički ili virtuelno u fizičkoj vlasti, odnosno kontroli čoveka (auto, računar; ne i sunce, mesec, okeani i sl.). Pravni uslov je da se na deo materijalne prirode pod vlašću čoveka može steći stvarno pravo ili neko drugo subjektivno imovinsko pravo (pravo svojina, npr.). Deo materijalne prirode koji predstavlja stvar može biti živi i neživi (s tim da čovek nije stvar, kao ni tela koja su čvrsto spojena sa čovekom kao što su ugrađeni zubi npr., ali jesu razna pomagala kao što su naočari, npr.).

Ljudske radnje

Ljudske radnje su aktivna ili neaktivna ljudska ponašanja na koja je jedno lice - dužnik obavezno drugom licu - poveriocu na osnovu nekog obligacionog odnosa. Mogu se sastojati u davanju, činjenju, nečinjenju ili trpljenju.

Radnja davanja ispoljava se u obavezi dužnika da poveriocu pribavi pravo svojine ili neko drugo stvarno pravo.

Činjenje predstavlja radnju u kojoj se angažuje radna snaga jedne strane (npr. kod ugovora o delu).

Nečinjenje predstavlja nevršenje sopstvene radnje koju bi dužnik, da se nije na to obavezao, mogao vršiti (npr. jedno lice se obaveže da na svom placu neće saditi visoko drveće kako komšiji ne bi zaklonio vidik i normalni dotok sunčevih zraka).

Trpljenje predstavlja obavezu dužnika iz obligacionog odnosa da podnosi radnju poverioca tj. da ga ne onemogućava u vršenju (npr. dužnik se obavezao poveriocu da će mi dozvoliti prolazak preko svoga placa).

Ljudske radnje su objekt imovinskog prava samo ako su moguće, dopuštene i određene, odnosno odredive. Pravno dejstvo proizvodi samo ljudsko ponašanje koje ima imovinski karakter tj. da se njeno preduzimanje ili nepreduzimanje odražava na imovinu jedne ili obe strane (dužnika i poverioca). Imovinskopravni karakter ima samo ljudska radnja, ne i radnja npr. životinje ili prirodne sile (zemljotres, poplava, udar groma i sl.).

Lična prava

Lična prava (prava ličnosti) su prava imaoca na lična dobra: *pravo na život, zdravlje, slobodu, čast, ugled, telesni, duhovni i moralni integritet, ime, lik* i sl.

Lična dobra su nerazdvojno povezana sa fizičkim licem ili pravnim licem (pravna lica imaju određena lična dobra kao što su: ugled, identitet, čast; ne i ona koja su svojstvena samo fizičkim licima kao što su zdravlje, sloboda, ili lik i sl.).

Intelektualna prava

Intelektualna prava su tvorevine ljudskog duha koje za svoj predmet imaju autorsko delo, pronalazak, uzorak, žig, model, oznaku porekla i geografsku oznaku proizvoda.

PRAVNI POSLOVI

Pojam

Pravni posao je izjava volje koja sama ili u vezi sa drugim činjenicama izaziva nastanak, promenu ili prestanak nekog subjektivnog prava.

Da bi pravni posao nastao i proizvodio pravno dejstvo potrebno je da postoji jedna ili više pravnih činjenica tzv. činjenični skup (npr. kod ugovora to su ponuda za zaključenje ugovora, prihvatanje ponude, potpisivanje ugovora). Pravne činjenice su one činjenice koje na osnovu zakona proizvode dejstvo. Pravne činjenice se svrstavaju u *prirodne događaje* (rođenje, smrt, zemljotres, poplava i sl.) i *ljudske radnje*. Za nastanak pravnog posla najznačajnija pravna činjenica je izjava volje. Volja za nastanak, promenu ili prestanak pravnog posla može se izjaviti usmeno, pismeno, kao i uobičajenim znacima ili drugim ponašanjima iz kojih se sa sigurnošću može zaključiti njeno postojanje (konkludentne radnje). Pravno valjana je ona izjava volje koja je ozbiljna i slobodno data.

Podela pravnih poslova

Jednostrani pravni poslovi i dvostrani pravni poslovi

Ova podela pravnih poslova izvršena je prema tome da li pravni poslovi proizvode dejstvo izjavom volje jedne ili dve (ili više) strana (lica).

Jednostrani pravni poslovi su oni koji nastaju izjavom volje samo jedne strane (javno obećanje nagrade, izdavanje hartija od vrednosti, ponuda za zaključenje ugovora, testament).

Dvostrani pravni poslovi su oni koji nastaju saglasnošću volja dve ili više strana (ugovori).

Jednostranoobavezni pravni poslovi i dvostranoobavezni pravni poslovi

Dvostranoobavezni pravni poslovi su dvostrani pravni poslovi koji istovremeno kod obe strane u poslu stvaraju uzajamna prava i obaveze; obe strane su istovremeno u ulozi i poverioca i dužnika (npr. kod ugovora o prodaji, prodavac je dužnik u pogledu obaveze isporuke robe i prenosa prava svojine na robu, a poverilac je u pogledu ovlašćenja da zahteva isplatu kupovne cene; i obratno, kupac je dužnik u pogledu isplate

kupovne cene, a poverilac u pogledu ovlašćenja da od prodavca zahteva isporuku robe i prenos prava svojine na robu).

Jednostranoobavezni pravni poslovi su dvostrani pravni poslovi kod kojih je jedna strana dužnik, a druga strana je poverilac u poslu (npr. kod ugovora o poklonu jedna strana – poklonodavac je dužnik, dok druga strana – poklonoprimac je poverilac).

Pravni poslovi među živima i pravni poslovi za slučaj smrti

Pravni poslovi među živima su oni pravni poslovi kod kojih pravno dejstvo posla nastupa za vreme života strana u pravnom poslu (prodaja, zajam, punomoćstvo i dr.).

Pravni poslovi za slučaj smrti su oni kod kojih pravno dejstvo posla nastupa tek smrću strane koja je preduzela pravni posao (poklon za slučaj smrti, zavešćenje).

Postoje i pravni poslovi koji deluju i *između živih i za slučaj smrti*; npr. kod ugovora o doživotnom izdržavanju, za života postoji obaveza davaoca izdržavanja na izdržavanje primaoca izdržavanja, a nakon smrti primaoca izdržavanja, najčešće, na davaoca izdržavanja prelazi neko stvarno ili obligaciono pravo primaoca izdržavanja (npr. pravo svojine na nekoj nepokretnosti).

Teretni pravni poslovi i dobroćini pravni poslovi

Teretni pravni poslovi su oni kod kojih jedna strana daje naknadu za ono što primi od druge strane (prodaja, zakup, kredit i dr.; tako npr. kupac je dužan da prodavcu preda određenu sumu novca za to što je od njega primio određenu stvar).

Dobročini pravni poslovi su oni kod kojih se jedna strana obavezuje na činidbu drugoj strani, bez protivčinidbe (poklon, posluga i dr.; npr. kod poklona poklonodavac je obavezan da preda poklonoprimcu predmet poklona dok poklonoprimac nema nikakvu obavezu prema poklonoprimcu).

Formalni pravni poslovi i neformalni pravni poslovi

Formalni pravni poslovi su oni kod kojih volja mora biti izjavljena na način utvrđen zakonom ili voljom strana u pravnom poslu (pisana forma, pred svedocima i dr.). Neispunjenje predviđene forme, najčešće ima za posledicu ništavost pravnog posla.

Neformalni pravni poslovi su oni kod kojih se volja može izjaviti na bilo koji način (rečima, uobičajenim znacima, uobičajenim ponašanjem, izričito, prećutno).

Kauzalni pravni poslovi i apstraktni pravni poslovi

Kauzalni pravni poslovi su oni koji se zaključuju prostom saglasnošću o bitnim elementima. Kod ovih pravnih poslova istaknut je osnov i sadržina obaveze jedne ili obe strane u poslu (npr. kod ugovora o poklonu vidi se da se jedna strana obavezuje po osnovu ugovora da na drugu prenese pravo svojine određene pokretne stvari, a druga strana za to plaća određenu cenu).

Apstraktni pravni poslovi su oni kod kojih osnov obaveze nije označen (npr. iz čeka ili menice proizilazi da dužnik duguje poveriocu određeni novčani iznos, ali nije izražen osnov te obaveze; zbog čega se duguje).

Postoji, takođe, razlikovanje i realnih pravnih poslova, komutativnih pravnih poslova, aleatornih pravnih poslova i fiducijarnih pravnih poslova.

Realni pravni poslovi su oni za čiju je punovažnost potrebna saglasnost strana ugovornica o bitnim elementima pravnog posla i predaja stvari.

Komutativni pravni poslovi su oni kod kojih su u trenutku zaključenja pravnog posla poznate činidbe stranaka, kao i to koja je strana dužnik, a koja poverilac (kupoprodaja, zajam, zakup).

Aleatorni pravni poslovi su oni kod kojih se u trenutku zaključenja ne zna ko duguje, a ko potražuje ili koliko jedna strana duguje, jer zavisi od neizvesnog događaja (opklada, osiguranje).

Fiducijarni pravni posao je onaj kod koga se fiducijant obavezuje da prenese neko pravo drugom licu-fiducijaru, s tim što je ovaj dužan da pravo vrši u interesu fiducijanta i da ga, pod izvesnim uslovima, vrati nazad ili prenese trećem licu.

Sastojci pravnog posla

Razlikujemo nekoliko vrsti sastojaka pravnog posla. To su: *bitni sastojci pravnog posla*, prirodni sastojci pravnog posla i *slučajni sastojci pravnog posla*.

Bitni sastojci pravnog posla su oni bez kojih pravni posao ne može punovažno da nastane. Bitni sastojci pravnog posla su određeni imperativnim normama (tzv. objektivno bitni sastojci pravnog posla; npr kod ugovora o prodaji to su stvar i cena). Strane u pravnom poslu, po pravilu, ne mogu da menjaju niti izostavljaju objektivno bitne sastojke pravnog posla.

Prirodni sastojci pravnog posla su nebitni sastojci pravnog posla koji su mu inače svojstveni tako da ih nije nužno predviđati u samom pravnom poslu. Znači, njihovo nepostojanje u samom pravnom poslu ne utiče na punovažnost pravnog posla. U slučaju nepostojanja primenjuju se dispozitivne zakonske odredbe, a u njihovom nedostatku običaj ili za slučaj spora odluka suda. Konkretno: npr. ugovor o prodaji se smatra zaključenim kada su ugovorne strane postigle saglasnost o bitnim sastojcima tog ugovora tj. robi i ceni. Mesto predaje robe, na primer, nije bitan sastojak kod ugovora o prodaji (nije imperativno određen zakonom) pa spada u kategoriju prirodnih (nebitnih) sastojaka. U slučaju da su ugovorne strane odredile mesto predaje robe, prodavac je dužan da robu preda u to mesto. Ukoliko ugovorne strane nisu odredile mesto predaje robe, primenjuje se dispozitivna zakonska odredba po kojoj je to mesto u kome je prodavac imao prebivalište, odnosno sedište u momentu zaključenja ugovora.

Slučajni sastojci pravnog posla su oni sastojci koje strane u pravnom poslu predviđaju svojom voljom. Pravni propisi ih ne zahtevaju i oni se nikad ne podrazumevaju (nisu predmet ni imperativnih ni dispozitivnih zakonskih odredbi). Kada se slučajni sastojci unesu u pravni posao, imaju značaj bitnih sastojaka – subjektivno bitni sastojci. Slučajni sastojci su punovažni ako su mogući i dopušteni, odnosno nisu protivni javnom poretku, imperativnim propisima i dobrim običajima. U slučajne sastojke pravnog posla spadaju: uslov, rok, odustanca, kapara, avans i dr

Modifikacija pravnih poslova

Oblici modifikacije pravnog posla su *uslov, rok, nalog*.

Uslov

Uslov je buduća neizvesna okolnost od čijeg nastupanja ili nenastupanja zavisi nastanak ili prestanak nekog pravnog posla. Uslov je tzv. slučajni sastojak pravnog posla

tako da njegovim unošenjem u pravni posao on postaje njegov bitan sastojak (subjektivno bitan).

Osnovne vrste uslova su *odložni* (suspenzivni) i *raskidni* (rezolutivni) uslov.

Odložan (suspenzivan) uslov odlaže dejstvo pravnog posla sve dok se uslov ne ispuni, a kada se uslov ispuni pravni posao deluje od trenutka njegovog zaključenja (osim ako iz zakona ili volje stranaka ne proizilazi što drugo). Ako se uslov ne ispuni pravni posao ne proizvodi dejstvo. *Primer: prodaja automobila marke Mercedes pod uslovom da se dobije na nagradnoj igri Bingo.*

Raskidni (rezolutivan) uslov deluje na punovažno zaključen pravni posao tako što nastupanjem (ispunjenjem) uslova pravni posao prestaje, a ako ne nastupi pravni posao će i dalje delovati. *Primer: jedno lice se obaveže drugome da će ga izdržavati do završetka studija.*

Osim pomentutih oblika, u literaturi se pominju još i potestativan uslov, kauzalan uslov, mšoviti uslov, nepravi uslov.

Potestativan uslov je kada ispunjenje buduće i neizvesne okolnosti zavisi od volje jedne strane u pravnom poslu. *Primer: zaključuje se ugovor o kupovini TV aparata pod uslovom da se kupcu dopadne.*

Kauzalan uslov je kada ispunjenje buduće i neizvesne okolnosti zavisi od volje lica van pravnog posla ili od nekog spoljašnjeg, prirodnog događaja. *Primer: zaključi se ugovor o kupoprodaji skija ako padne sneg.*

Mešoviti uslov je kada ispunjenje buduće i neizvesne okolnosti zavisi od volje strane u poslu i radnje nekog trećeg lica, odnosno prirodnog događaja. *Primer: jedno lice se obaveže da će pokloniti knjigu biblioteci ako položi ispit.*

Nepravi uslov je kada okolnost određena kao uslov nije buduća i neizvesna nego je samo buduća ili samo neizvesna.

Pravni posao u kome je određen uslov koji je protivan imperativnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima, ništav je. Takođe, ništav je i pravni posao zaključen pod nemogućim odložnim uslovom; dok nemoguć raskidni uslov čini posao nepostojećim.

Ukoliko ostvarenje uslova, protivno načelu savesnosti i poštenja, spreči strana na čiji je teret određen, smatra je da je uslov ostvaren. Suprotno, smatra se da uslov nije ostvaren ako njegovo ostvarenje, protivno načelu savesnosti i poštenja prouzrokuje strana u čiju je korist određen.

Rok

Rok je slučajni sastojak pravnog posla određen voljom ugovornih strana, kojim dejstvo pravnog posla nastaje od određenog trenutka u vremenu (*odložni, suspenzivni, početni rok*) ili traje do određenog trenutka u vremenu (*raskidni, završni*).

Kod odložnog roka pravni posao deluje od određenog trenutka u vremenu; *Primer: ugovor o zakupu poslovnog prostora je zaključen 1.11. 2006. godine, s tim da zakupodavac predaje poslovni prostor na upotrebu zakupoprimcu 1.12.2007. godine.*

Kod raskidnog roka dejstvo pravnog posla prestaje nastupanjem roka; *Primer: ugovor o zakupu traje do 1.12.2006. godine.*

Nalog

Nalog je teret koji se nameće sticaocu kod dobroćinih pravnih poslova da nešto učini ili da trećem licu. *Primer: poklonodavac naloži poklonoprimcu da izvesnu sumu novca, koji je dobio na poklon, upotrebi npr. za objavljivanje nekog rukopisa ili npr. prenese u fond određene OŠ za nagradu najboljem đaku škole i sl.* Nalogodavac (u našem primeru to je poklonodavac) ima pravo da zahteva ispunjenje naloga, odnosno raskid ugovora ukoliko nalogoprimac (u našem primeru to je poklonoprimac) ne ispuni nalog. Ispunjenje naloga može zahtevati i treće lice u čiju korist je nalog stipulisan (*određen*).

Zastupanje

Zastupanje je preduzimanje pravnih poslova od strane jednog lica – *zastupnik* u ime i za račun drugog fizičkog ili pravnog lica – *zastupani*.

Zastupanje deluje tako da pravni posao koji zaključí zastupnik u ime i za račun zastupanog obavezuje zastupanog.

Zastupnik je dužan da obavesti drugu stranu u pravnom poslu da istupa u ime i za račun zastupanog. Međutim, i kada on to ne učini pravni posao proizvodi pravno dejstvo za zastupanog i drugu stranu, ako je ona znala ili je iz okolnosti mogla zaključiti da on istupa kao zastupnik.

Ovlašćenje za zastupanje zasniva se na: *zakonu (zakonsko zastupanje), opštem aktu pravnog lica (zastupanje na osnovu opšteg akta), aktu nadležnog organa, na izjavi volje zastupanog (punomoćje).*

Zakonsko zastupanje

Zakonski zastupnik je fizičko lice koje je zakonom ovlašćeno da preduzima pravne radnje u ime i za račun zastupanog.

Zakonski zastupnici maloletnog deteta su njegovi roditelji. Maloletno dete zastupaju roditelji dok ono ne stekne poslovnu sposobnost.

Zakonski zastupnici deteta koje je potpuno usvojeno su usvojioci.

Poseban vid zakonskog zastupanja je zastupanje fizičkih lica preko staraoca. Starateljstvo se konstituiše od strane organa starateljstva ako su za to ispunjene zakonske pretpostavke, odnosno ako se radi o licu koje je lišeno poslovne sposobnosti ili maloletnom licu nad kojim ne postoji roditeljsko pravo i u drugim zakonom predviđenim slučajevima.

Zakonsko zastupanje postoji, takođe, i kod pojedinih pravnih lica. Tako, npr. zakonski zastupnik akcionarskog društva i društva s ograničenom odgovornošću je direktor, odnosno predsednik upravnog odbora društva.

Zastupanje na osnovu opšteg akta

Zastupanje na osnovu opšteg akta je ovlašćenje za zastupanje koje nastaje na osnovu opšteg akta pravnog lica, odnosno privrednog društva. Rekli smo da je direktor, odnosno predsednik upravnog odbora akcionarskog društva, odnosno društva s ograničenom odgovornošću zastupnik društva na osnovu zakona. Međutim, osnivačkim aktom može se odrediti, da pored direktora, odnosno predsednika upravnog odbora, akcionarsko društvo, odnosno društva s ograničenom odgovornošću zastupaju i druga lica, odnosno i drugi članovi upravnog odbora ili izvršnog odbora direktora.

Punomoćstvo

Punomoćstvo je pravni posao (ugovor) između vlastodavca i punomoćnika kojim se punomoćnik obavezuje da uz naknadu ili besplatno, u ime i za račun vlastodavca, preuzima određene pravne poslove, tako da oni neposredno obavezuju vlastodavca i drugu ugovornu stranu. Punomoćnik može biti fizičko ili pravno lice.

Prema obimu ovlašćenja punomoćje može da bude *opšte* (generalno), *posebno* (specijalno), *poslovno* i *punomoćje trgovačkog putnika*.

Punomoćnik kome je dato *opšte punomoćje* ovlašćen je da preuzima pravne poslove koji spadaju u redovno poslovanje vlastodavca.

Posebno punomoćje je uže od opšteg i obuhvata samo tačno određene pravne poslove, odnosno vrstu pravnih poslova koje može preduzimati punomoćnik u ime i za račun vlastodavca (npr. preuzimanje menične obaveze, zaključenje ugovora o poravnanju i sl.).

Poslovno punomoćje je oblik zastupanja kojim preduzeće ili preduzetnik ovlašćuju punomoćnika da preuzima pravne poslove uobičajene u vršenju njihove poslovne delatnosti. Obim ovlašćenja poslovnog punomoćnika je ograničen registrovanom delatnošću preduzeća, drugog pravnog lica ili preduzetnika.

Ugovorom o punomoćstvu vlastodavac može ovlastiti (i) *trgovinskog putnika* da ga zastupa. Trgovinski putnik najčešće preuzima pravne poslove u ime i za račun vlastodavca van njegovog sedišta. Vlastodavac može ovlastiti *trgovinskog putnika* na preuzimanje samo onih poslova koji se odnose na prodaju i poslove koje je naveo u punomoćju. Smatra se da *trgovinski putnik* nije ovlašćen da zaključuju ugovore, nego samo da prikuplja porudžbine, ako ugovorom o punomoćstvu nije drukčije određeno. Međutim, i kada je *trgovinski putnik* ovlašćen na prodaju robe nije ovlašćen i na naplatu cene, ili prodaju robe na kredit.

Punomoćnik može da preuzima samo one pravne poslove za čije je preuzimanje ovlašćen. Pravni posao koji preduzme punomoćnik u ime i za račun vlastodavca bez njegovog ovlašćenja, obavezuje neovlašćeno zastupanog vlastodavca samo ako ga on naknadno odobri. Strana sa kojom je takav pravni posao (ugovor) zaključen može od neovlašćeno zastupanog (vlastodavca) da zahteva da se u ostavljenom primerenom roku izjasni da li ugovor odobrava, a ako u tom roku ćuti ili izjavi da ugovor ne odobrava smatra se da ugovor nije ni zaključen. Treće lice tj. lice sa kojim je takav pravni posao (ugovor) zaključen može od lica koje je kao punomoćnik bez ovlašćenja zaključilo ugovor da zahteva naknadu štete samo ukoliko je savesno tj. nije znalo ili nije moglo, odnosno moralo znati da to lice nije imalo ovlašćenje za zaključenje ugovora.

Punomoćje prestaje: smrću punomoćnika, odnosno prestankom pravnog lica kao punomoćnika, ako nije drugačije određeno zakonom; smrću fizičkog lica, odnosno prestankom pravnog lica kao vlastodavca, ako nije drugačije određeno; prestankom poslovne sposobnosti vlastodavca; opozivom punomoćja (vlastodavac, takođe, može i da suzi punomoćje).

Punomoćnik po zaposlenju

Punomoćnik po zaposlenju je lice koje se smatra ovlašćenim za preuzimanje pravnih radnji u ime i za račun vlastodavca, samom činjenicom što za njega faktički vrši određene radne dužnosti i poslove iz kojih, po redovnom toku stvari, proizilazi i

zaključivanje, a eventualno, i ispunjenje određenih ugovora (npr. prodavci u prodavnicama, lica na poslovima šalterske službe u pošti, banci, i sl.). Dakle, samim zapošljavanjem i faktičkim radom zaposleni na određenom radnom mestu, smatraju se ovlašćenim za vršenje određenih pravnih radnji, iako im u tom smislu nisu data posebna ovlašćenja.

Prokura

Prokura je posebna vrsta punomoćja predviđena za zastupanje privrednih društava. To je najšire punomoćje za zastupanje čija je sadržina i okvir određen zakonom i ne može se menjati ugovorom ili na neki drugi način (osnivačkim aktom, odlukom organa društva). Prokura sadrži ovlašćenje za zaključivanje ugovora i vršenje pravnih poslova i radnji u vezi s delatnošću privrednog društva, osim ovlašćenja za zaključivanje ugovora koji se odnose se na otuđenje i opterećenje nepokretnosti. Van zakonskih okvira, ovlašćenja iz prokure ne mogu se ograničiti (npr. na određene pravne poslove ili vrstu pravnih i sl.) i prokura se ne može dati za određeno vreme, niti se može vezati za određene uslove.

(O zastupanju preduzeća-privrednih društava biće detaljnije reči u delu o privrednim društvima).

Forma pravnih poslova

Forma pravnog posla je oblik izjavljivanja volje u kome se može izraziti sadržina pravnog posla.

Savremeno poravo je potisnulo rimski princip formalizma u zasnivanju pravnih poslova. Danas je prihvaćen princip neformalnosti ugovora tj. pravilo da se za zasnivanje pravnog posla ne zahteva određena forma.

Ukoliko je za zaključenje nekog pravnog posla zakonom ili ugovorom ugovornih strana predviđena forma, on je formalan.

Pravni poslovi se najčešće zaključuju u usmenoj ili pismenoj formi. Nekada pismena forma nije dovoljna nego je potrebno učešće svedoka ili overa državnog organa i sl.

Napuštanje principa formalizma se ogleda upravo u mogućnosti ugovornih strana da pravni posao zakluče usmeno, uobičajenim znacima ili drugim ponašanjem iz koga se sa sigurnošću može zaključiti postojanje pravnog posla.

Pisana forma ispunjena je ako je sadržina pravnog posla izražena pisanim rečima tj. kada je sačinjena isprava o pravnom poslu. Pravni posao je zaključen kada ispravu potpišu sva lica koja se njim obavezuju. Ugovarač koji ne zna da piše staviće na ispravu znak rukom overen od dva svedoka ili od suda, odnosno drugog organa. Kod dvostranih ugovora potreban je potpis ove strane ugovornice ili da svaka strana potpiše primerak isprave namenjen drugoj strani. Takođe, zahtev pismene forme ispunjen je ako strane izmene pisma ili se sporazumeju teleprinterom ili nekim drugim sredstvom koje omogućava da se sa izvesnošću utvrde sadržina i davalac izjave.

Jedan broj pravnih poslova može se punovažno zaključiti samo u pismenoj formi (npr. ugovor o prodaji nepokretnosti, testament, ugovor o građenju, ugovor o licenci, ugovor o jemstvu i dr.). Ugovor o ustupanju i raspodeli imovine za života i ugovor o

doživotnom izdržavanju moraju biti sačinjeni u pismenom obliku i overeni od sudije koji je dužan da pri overi pročita stranama ugovor i da ih upozori na određene posledice.

Nevažeći pravni poslovi

Nevažeći su oni pravni poslovi koji nisu pravnovaljani (punovažni) zato što im nedostaje neka od pretpostavki određenih zakonom: poslovna sposobnost subjekata; slobodna, ozbiljna i saglasna izjava volje; moguć, dopušten i određen, odnosno odrediv predmet obaveze; dopušten osnov pravnog posla; forma pravnog posla određena zakonom ili voljom strana u poslu.

Postoje dve vrste nevažećih pravnih poslova: *ništavi pravni poslovi* i *rušljivi pravni poslovi*.

Ništavi pravni poslovi

Ništavi pravni poslovi su protivzakoniti, nemoralni, zelenaški, fiktivni, simulovani pravni poslovi, kao i poslovi kod kojih je predmet nemoguć, neodređen ili neodrediv, pravni posao kome nedostaje forma koja je bitan uslov njegove punovažnosti, pravni poslovi koje je zaključilo potpuno poslovno nesposobno lice.

Protivzakoniti su oni pravni poslovi koji su suprotni prinudnim propisima i javnom poretku.

Nemoralni su oni pravni poslovi kod kojih je sadržina pravnog posla protivna moralnim shvatanjima društvene zajednice.

Zelenaški su oni pravni poslovi kada jedna strana ugovori za sebe ili neko treće lice korist koja je u očiglednoj nesrazmeri sa onim što je ona dala drugoj strani ili učinila, koristeći stanje nužde ili teško materijalno stanje ili nedovoljno iskustvo, lakomislenost ili zavisnost druge strane.

Fiktivni su oni pravni poslovi koji se u suštini ne zaključuju, već se samo stvara prividnost kao da su zaključeni.

Simulovani (prividan) pravni posao postoji onda kada stranke zakluče jedan pravni posao, ali pri tome stvaraju prividnost kao da je zaključen neki drugi pravni posao.

Ništavi pravni poslovi se smatraju kao da nisu zaključeni, jer ne proizvode punovažna pravna dejstva.

Isticanje ništavosti ne podleže zastarelosti.

Isticanje ništavosti pravnog posla može učiniti svako zainteresovano lice i državni tužilac. Sud na ništavost pazi po službenoj dužnosti.

Ukoliko uzrok ništavosti nestane naknadno, ništav pravni posao ne postaje time punovažan.

U slučaju ništavosti, kada su obe ili samo jedna strana ispunile svoju obavezu iz posla, svaka strana dužna je da vrati drugoj sve ono što je primila po osnovu takvog pravnog posla, a ako to nije moguće, ili ako se priroda onog što je ispunjeno protivno vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu. Ali, ako je ugovor ništav zato što je protivzakonit, sud može odbiti, u celini ili delimično, zahtev nesavesne strane za vraćanje onog što je drugoj strani dala, a može i odlučiti da druga strana ono što je primila po osnovu zabranjenog posla preda opštini prema svom sedištu, odnosno prebivalištu ili boravištu. Ako je pravni posao izvršen, a obe strane su bile nesavesne, svaka strana ima pravo da traži povraćaj datog. Ako nijedna strana nije izvršila, u celosti ili delimično,

obavezu iz pravnog posla, ne nastaju pravne posledice ništavosti (povraćaj u pređašnje stanje).

Ništavost neke odredbe pravnog posla ne povlači ništavost i samog posla, ako on može opstati bez ništave odredbe i ako ona nije bila ni uslov posla ni odlučujuća pobuda zbog koje je posao nastao (tzv. delimična ništavost). Tako npr. punovažan je ugovor u kome su strane odredile višu kamatnu stopu od zakonom propisane, ali će važiti zakonska kamata.

Ako ništav pravni posao ispunjava uslove za punovažnost nekog drugog pravnog posla, među stranama će važiti taj drugi pravni posao, ako bi to bilo u saglasnosti sa ciljem koji su strane imale u vidu kada su ga zaključile i ako se može uzeti da bi one zaključile taj pravni posao da su znale za ništavost (tzv. konverzija ugovora).

Rušljivi pravni poslovi

Rušljivi su oni pravni poslovi čijim su zaključenjem povređeni pojedinačni interesi te proizvode pravno dejstvo, ali mogu biti poništeni u određenom roku na zahtev strane u čijem je interesu ustanovljena rušljivost.

Rušljiv pravni posao je onaj koji je zaključila ograničeno poslovno sposobna strana, kad je pri njegovom zaključenju bilo mana u pogledu volje strana (zabluda, prevara, prinuda), kad je to zakonom ili drugim propisom određeno (prekomerno oštećenje).

Zabluda je netačna predstava ili netačno saznanje o nekom elementu pravnog posla relevantnom za njegovu punovažnost (predmetu pravnog posla, svojstvu predmeta, ličnosti ugovarača, motivu i pravnoj prirodi). Zabludu mogu prouzrokovati razne okolnosti kao što su neobrazovanost, nepoznavanje stanja stvari u prometu, i sl.

Prevara je svesno izazvana ili održavana zabluda kod jedne strane da bi izjavila određenu volju (za nastanak, promenu ili prestanak nekog pravnog posla). Prevara, najčešće, potiče od jedne strane u poslu prema drugoj strani. Međutim, prevaru može učiniti i neko treće lice izazivanjem zablude ili održavanjem u zabludi obe ili samo jedne strane da bi ih naveo na zaključenje pravnog posla. U slučaju da zabluda potiče od trećeg lica, prevara utiče na pravni posao ako je ugovorna strana u pravnom poslu znala ili morala znati za prevaru (bila nesavesna). Ako je ugovor bez naknade, tada se on može poništiti nezavisno od savesnosti saugovarača.

Prinuda je zabranjena sila koja se jednoj strani stavlja u izgled (pretnja) ili se na njoj neposredno primenjuje (fizička prinuda) da bi izjavila određenu volju. Fizička prinuda se može ispoljiti u vidu batiranja, lišenja slobode, fizičkim povredama tela, a odlučujuće deluje na stranu da npr. potpiše tekst ugovora. Fizička prinuda se sprovodi u vreme izjavljivanja volje. Ona se preduzima na samoj ličnosti da bi pod tim uticajem izjavila volju. Za razliku od fizičke prinude koja se realizuje na ličnosti ugovorne strane u vreme davanja izjave volje, pretnja je zlo koje se stavlja u izgled (ostvaruje se izazivanjem opravdanog straha). Psihička pretnja postoji ako je jedna strana ili neko treće lice kod druge strane izazvalo opravdani strah koji je odlučujuće delovao na volju te druge strane da npr. zaključi ugovor. Strah je opravdan ako se iz okolnosti vidi da je ozbiljnom opasnošću ugrožen život, telo ili neko drugo značajno dobro druge ugovorne strane ili nekog drugog lica (njegovog deteta, npr.).

Prekomerno oštećenje postoji kada su strane zaključile dvostranoobavezujući ugovor, pa između uzajamnih davanja postoji očigledna nesrazmera, koja je posledica zablude ili prevare jedne strane (ako za pravu vrednost nije znala niti je morala znati).

Rušljivost može isticati samo zainteresovana strana (strana u čijem je interesu ustanovljena rušljivost). Zahtev za poništenje rušljivog pravnog posla može se podići u roku od jedne godine od saznanja za razlog rušljivosti, odnosno od prestanka prinude, a najkasnije u roku od 3 godine od dana zaključenja pravnog posla.

Rušljivi pravni poslovi se mogu naknadno konvalidirati (osnažiti), pod sledećim uslovima: da je zaključeni pravni posao izvršen u celini ili u pretežnom delu; da konvalidaciju preuzima strana u čijem je interesu rušljivost ustanovljena; da je stranama poznata činjenica rušljivosti pravnog posla; da izjava volje o konvalidaciji nema mana volje.

Ako je na osnovu rušljivog pravnog posla koji je poništen nešto bilo ispunjeno, odnosno dato ima se izvršiti vraćanje, a ako to nije moguće ili ako se priroda onog što je ispunjeno (dato) protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu.

Ugovarač na čijoj strani je uzrok rušljivosti odgovoran je svom savesnom saugovaraču za štetu koju trpi zbog poništenja pravnog posla (isto važi i kod ništavosti).

STICANJE I PRESTANAK GRAĐANSKIH PRAVA (PRAVNI PROMET)

Sticanje građanskih prava

Sticanje građanskih prava je prelazak subjektivnog prava u imovinu subjekta prava.

Postoji više podela osnova sticanja građanskih prava. Najprisutnija je podela na *derivatno* i *originarno sticanje*.

Derivatno sticanje

Derivatno sticanje je ono kada sticalac (pravni sledbenik, *successor*) svoje pravo stiče od prethodnika, preuzima od prethodnika ili ga izvodi iz prava prethodnika.

Prenosilac (prethodnik) ne može na sticaoca preneti više prava od onoga koje ima. Zato nije punovažan npr. ugovor kojim jedno lice drugom poklanja auto čiji nije vlasnik nego ga je dobio na poslu od rentakara.

Translativan prenos

Translativan prenos prava je kad se pravo sa prethodnika na sticaoca prenosi u celini. Translativan prenos se označava i kao sukcesija. Sukcesija se deli na *singularnu* i *univerzalnu*. *Singularna sukcesija* je prenos pojedinog prava ili više određenih, konkretnih subjektivnih prava (i obaveza) s pravnog prethodnika na sticaoca, tako da sticalac ne stiče sva prava (i obaveze) prethodnika (npr. prenos prava svojine na osnovu ugovora o prodaji, ili na primer poklon jedne knjige i sl.). *Univerzalna sukcesija* je prenos imovine kao skupa prava i obaveza, i to bilo cele imovine, bilo njenog određenog dela, ali ne i pojedinih određenih prava iz imovine (npr. kod nasleđivanja).

Konstitutivan prenos

Konstitutivan prenos prava postoji kad se prenosi samo deo prava, znači ne pravo kao skup svih ovlašćenja nego samo jedno ili više konkretnih ovlašćenja, pa se tako iz apsolutnog prava konstituiše jedno uže, ali novo pravo (službenost, zaloga, zakup).

Originarno sticanje

Originarno sticanje prava postoji kada sticalac svoje pravo ne izvodi iz prava prethodnika već ga zasniva na skupu pravnih činjenica određenih zakonom. Tako npr. lice kome je na osnovu ugovora o prodaji prodavac koji nije bio vlasnik stvari predao pokretnu stvar, ne može postati vlasnik te stvari na osnovu ugovora (derivatno sticanje). Međutim, ako je zakoniti i savesni držalac stvari, protekom 3 godine stiče pravo svojine na tu stvar održajem.

Prestanak građanskih prava

Subjektivna imovinska prava prestaju kada se više ne nalaze u imovini subjekta prava.

Najčešće se neko pravo prenosi na drugo lice pravnim poslom (npr. ugovorom o prodaji) kada subjektivno pravo prethodnika prestaje. Pravo prethodnika, u ovom slučaju, prestaje ispunjenjem pravnog posla. Redovan način prestanka obligacije je kada dužnik izvrši obavezu, odnosno dugovanu činidbu, ali može prestati i prebijanjem (kompenzacijom, prebijanje potraživanja i dugovanja), otpuštanjem duga, prenovom, sjedinjenjem (konfuzijom, sjedinjenjem poverioca i dužnika u jednoj ličnosti), nemogućnošću ispunjenja (kad ispunjenje obaveze nije moguće usled okolnosti za koje dužnik ne odgovara), protekom vremena, odnosno otkazom ugovora koji traje određeno vreme.

VRSTE (PODELA) SUBJEKTIVNIH GRAĐANSKIH PRAVA

Apsolutna prava

Apsolutna prava su ona prava kod kojih pravu ovlašćenog lica odgovara obaveza svih ostalih lica tj. deluju prema svim trećim licima; broj tih trećih, obaveznih lica nije određen; obaveza trećih lica se sastoji u tome da titulara ne ometaju u vršenju njegovih ovlašćenja koja čine sadržinu njegovih prava; taj odnos titulara prema svim ostalim licima nije konkretizovan, nije unapred naročito određen; obaveza odgovara subjektivnom pravu a ne ovlašćenju iz subjektivnog prava; obaveza se ne sastoji u imovinskom, ekonomskom davanju, efektu; ne zastarevaju; zahtev kod apsolutnih prava nastaje povredom apsolutnog prava; važi tzv. pravo sledovanja (pravo da se traži povraćaj predmeta prava od svakog kod koga tu stvar nađe).

Apsolutna prava se dele na *stvarna prava, intelektualna prava i lična prava.*

Stvarna prava

Stvarna prava za svoj objekt imaju stvari. Stvarna prava su pravo svojine, službenost, zaloga, pravo građenja, zakonsko pravo preče kupovine. Najznačajnije stvarno pravo je pravo svojine. Pravos svojine sadrži najviši stepen držanja, korišćenja i raspolaganja stvari.

Intelektualna prava

Intelektualna prava za predmet imaju tvorevine ljudskog duhovnog stvaralaštva. Obuhvata autorsko pravo i pravo industrijske svojien (patent, uzorak, model, know-how, žig i geografska oznaka porekla).

Lična prava

Lična prava su subjektivna prava neodvojiva od ličnosti njihovog imaoaca. U lična prava spadaju pravo na život, fizički i psihički integritet, sloboda, čast, ugled, ime, lik, i dr. Titulari ličnih prava su uglavnom fizička lica, ali i pravna lica (poslovni ugled, i dr.). Lična subjektivna prava se sastoje iz ovlašćenja uživanja ličnih dobara (pravo na život, psihički integritet i dr.) i ovlašćenja raspolaganja tim dobrima (npr, davanje krvi ili organa radi presađivanja, pristanak na operaciju i sl.). Druga lica obavezna su da se uzdrže od radnji kojima se ometa ili onemogućava korišćenje ličnog dobra, odnosno da od titulara traže dozvolu za preduzimanje radnji raspolaganja ličnim dobrom (npr. pristanak kod davanja organa radi presađivanja). Ako je lično dobro ugroženo ili povređeno, titular ličnog dobra može ga zaštititi podnošenjem tužbe. Sud u slučaju povrede, osim zabrane dalje povrede može dosuditi i naknadu materijalne ali i naknadu nematerijalne štete.

Relativna (obligaciona) prava

Relativna prava su ona prava kod kojih: postoji odnos ovlašćenog lica prema jednom određenom obaveznom licu ili prema određenim obaveznim licima; obavezno lice je najčešće dužno da nešto vrši, da vrši neko davanje ili činjenje, ali se njegova obaveza može sastojati i u konkretnom uzdržavanju, u konkretnom nečinjenju; obaveza je korelativna sa ovlašćenjem tj. ono što je ovlašćenje za jednu stranu, obaveza je za drugu stranu; obaveza je uvek imovinska tj. može se izraziti imovinskim efektom, vrednošću; relativna prava zastarevaju; zahtev je po pravilu istovrstan sa ovlašćenjem iz subjektivnog prava ili sa tzv. potraživanjem; zahtev nastaje, po pravilu, istovremeno kada nastaje i ovlašćenje tj. kada nastaje samo pravo.

Imovinska i neimovinska prava

Imovinska prava su ona prava čiji su predmeti iskazani u novcu ili se mogu izraziti u novčanoj protivvrednosti. *Primer: imovinsko pravo zajmodavca je da zahteva od zajmoprimca vraćanje određenog iznosa novca; imovinsko pravo kupca je da od prodavca zahteva predaju stvari koja je predmet ugovora o prodaji i dr.* U imovinska

prava spada i pronalazačko pravo, jer osim moralne komponente sadrži i imovinsku komponentu. U imovinska prava spadaju i npr. prava iz ugovora o delu, kao i prava koja ovlašćuju jednu stranu u obligacionom odnosu da od druge strane zahteva neko nečinjenje ili trpljenje itd. Imovinska prava su, po pravilu prenosiva (izuzetak se odnosi na službenosti koje su neprenosive).

Neimovinska prava nisu iskazani u novcu i ne mogu se izraziti u novčanoj protivvrednosti. To su subjektivna prava koja nastaju povodom ličnih dobara (lična prava). Lična prava, kao neimovinska prava, ne mogu se izraziti u novčanom iznosu ili u novčanoj protivvrednosti. Međutim, u slučaju da su ta prava povređena može nastati i imovinska i neimovinska šteta, odnosno naknada imovinske i neimovinske štete. Tako npr. radnik kome je na radnom mestu došlo do povrede tela tako da je izgubio ruku, ima pravo da zahteva naknadu materijalne štete (izdatci za lečenje, izgubljena zarada i dr.), ali i nematerijalnu štetu za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove, za naruženost i sl. Značajan broj porodičnih prava je, takođe, neimovinske priorode. Kada su u pitanju autorska prava, ona imaju i imovinsku i moralnu (neimovinsku) komponentu. Neimovinska prava su neprenosiva.

GLAVA II STVARNO PRAVO

POJAM STVARNOG PRAVA

Pojam i obeležja stvarnog prava

Pojam

Stvarno pravo se može posmatrati u objektivnom i u subjektivnom smislu.

U objektivnom smislu, stvarno pravo je skup pravnih normi koje regulišu odnose između ljudi povodom stvari (tzv. objektivno stvarno pravo).

U subjektivnom smislu, stvarno pravo je skup ovlašćenja koja subjekti imaju na stvari, a koja izvire iz objektivnog prava (tzv. subjektivno stvarno pravo).

Obeležja stvarnog prava

Apsolutni karakter

Subjektivna stvarna prava deluju prema svima (*erga omnes*). Sva treća lica su dužna da poštuju subjektivna stvarna prava njihovim nosiocima (titularima, imaoocima). Stvarno pravo je povređeno kada treće lice tako utiče na stvar da titulara potpuno onemoguću u vršenju svog prava ili mu ograniči vršenje stvarnog prava. Titular je ovlašćen da zahtev za zaštitu svog prava podnese protiv bilo kog trećeg lica koje vređa to pravo.

Ograničen broj stvarnih prava

Broj i vrste stvarnih prava određen je zakonskim imperativnim normama. Tako niko ne može svojom voljom da određuje nove vrste stvarnih prava.

Specijalnost stvarnih prava

Stvarna prava se, po pravilu, konstituišu na individualno određene stvari. Tako, npr. pravo svojine može postojati na jednu, a ne na više stvari. *Primer: pravo svojine ne postoji kao celina na stado ovaca ili na biblioteku, nego na svaku ovcu pojedinačno, odnosno na svaku knjigu iz biblioteke.* Jedan titular, dakle, ima pravo svojine na svaku stvar iz zbira stvari. Jer, moguće je na primer različit režim pojedinih knjiga iz biblioteke (npr. neke su u svojini titulara, neke su pozajmljene, neke su date na poslugu).

Publicitet stvarnih prava

Apsolutno dejstvo stvarnih prava daje pravo ili obavezuje njihove imaoce da ta prava prenesu na druge subjekte ili da stvarnopravni odnos izmene na odgovarajući, vidljiv, odnosno saznavni način. *Primer: kod pokretnih stvari formalnost publiciteta se, po pravilu, ispoljava u predaji stvari drugom subjektu u posed koja ukazuje na izmenu do tada postojećeg stvarnopravnog odnosa.*

PODELA STVARNIH PRAVA

Oblici stvarnih prava su: pravo svojine, pravo službenosti, pravo stvarnog tereta, pravo zaloge.

Pravo svojine

Pravo svojine predstavlja najvišu vlast na stvar i to najviši stepen držanja, korišćenja i raspolaganja stvari (jasno, u granicama zakona; zakon može nametnuti i određena ograničenja u javnopravnom interesu).

Pravo službenosti

Pravo službenosti je stvarno pravo na tuđu stvar koje titulara službenosti ovlašćuje da na određeni način koristi tuđu stvar ili ga ovlašćuje da od vlasnika stvari zahteva da svoju stvar ne koristi onako kako bi inače mogao.

Pravo stvarnog tereta

Pravo stvarnog tereta je stvarno pravo na tuđu stvar koje titulara ovog prava ovlašćuje da od bilo kog vlasnika opterećene nepokretnosti zahteva određene prestacije (npr. isporuku određene količine poljoprivrednih proizvoda svake godine; *primer: kada je kod ugovora o prodaji prodavac za sebe zadržao pravo da od kupca zahteva da mu svake godine isporuči određenu količinu pšenice sa prodate njive*).

Pravo zaloge

Pravo zaloge je stvarno pravo na tuđu stvar koje njenog imaoća ovlašćuje da založenu stvar izloži prodaji, a zatim da iz ostvarene vrednosti naplati svoje potraživanje.

POJAM I PODELA STVARI

Pojam

Stvar je materijalni deo prirode u ljudskoj vlasti na koju postoji subjektivno imovinsko pravo. Da bi materijalni deo prirode bio stvar u pravnom smislu mora da ispunjava dva uslova - fizički i pravni. Fizički uslov je da deo prirode bude faktički ili virtuelno u fizičkoj vlasti, odnosno kontroli čoveka. Pravni uslov je da se na deo materijalne prirode pod vlašću čoveka može steći stvarno pravo ili neko drugo subjektivno imovinsko pravo. Deo materijalne prirode koji predstavlja stvar može biti živi i neživi.

Podela

Stvari u prometu i stvari van promet

Stvari u prometu

Stvari u prometu su one stvari koje mogu biti objekt imovinskopravnog odnosa. Tako na primer, pravo svojine na stvar koje pripada jednom imaocu može se prodajom preneti na drugoga, ili se stvar može dati na poslugu, zakup i sl. Roba je stvar koja je stvar u prometu (*pšenica, automobil, stan, i sl.*).

Stvari van promet

Stvari van promet su stvari koje ne mogu biti objekt subjektivnog stvarnog prava. Na ove stvari ne može postojati pravo svojine i ne mogu biti u prometu. To su dobra u opštoj upotrebi na koja svi pravni subjekti imaju pravo opšte upotrebe (*putevi, vode, obale i sl.*). U stvari van prometa spadaju i stvari koje zbog svoje namene ne mogu biti predmet prometa, kao što su *narodni muzeji, gradske biblioteke* i sl. Takođe, i stvari čije bi stavljanje u promet bilo u suprotnosti sa moralom (*npr. nadgornbni spomenik i sl.*).

Stvari u ograničenom prometu

To su stvari koje po svojoj prirodi mogu biti u prometu; mogu biti objekt imovinskopravnih odnosa, ali je iz određenih razloga njihov promet ograničen (*vatreno oružje, određeni lekovi i dr.*).

Pokretne stvari i nepokretne stvari

Pokretne stvari

Pokretne stvari su one čiji se položaj u prostoru može promeniti, a da se time ne povredi njihova bitna osobina (*sto, pšenica, TV i sl.*).

Nepokretne stvari

Nepokretne stvari su one čiji se položaj u prostoru ne može promeniti, a da se time ne povredi njihova bitna osobina. U nepokretne stvari spada *zemljište*, kao i stvari koje su sa zemljištem trajno vezane kao što su *zgrade, stanovi, bunari, bazeni, instalacije za centarlnu grejanje, elektirčne i vodovodne instalacije* i dr. Nije nepokretnost izgrađeni i postavljeni pomoćni objekt ili montažni objekat postavljen na javnoj površini u naseljenom mestu (*kiosk, tezga i sl.*), *circuski šator, turistički šator*.

Nepokretnost po nameni

Nepokretnost po nameni je pokretna stvar koja je u funkciji nepokretnosti, pod uslovom da joj je tu funkciju odredio vlasnik nepokretnosti, i da je vlasnik nepokretnosti istovremeno je vlasnik pokretne stvari koji joj je odredio takvu funkciju. U nepokretnost po nameni spada npr. *alat u domaćinstvu*.

Stvari određene po rodu i individualno određene stvari

Stvari određene po rodu

Stvari određene po rodu su one stvari koje se u pravnom prometu određuju po nekoj mernoj jedinici (kilogramu, litru, novčanom apoeni i sl.). U stvari određene po rodu spadaju: *žitarice, novac, šećer, i sl.*

Individualno određene stvari

Individualno određena stvar je stvar određena pojedinačno, bilo zato što je jedina takve vrste ili što su joj je takvo svojstvo dale strane u zaključenom pravnom poslu (*umetnička slika, stan, trkaći konj i sl.*).

Kada se određena količina stvari izdvoji iz roda, ona se individualizira i tada postaje individualno određena stvar (*npr. kada se iz gomile jabuka izdvoji jedna jabuka ili određena količina jabuka, ili npr. kada se izdvoji odelo radi kupovine*).

Zamenljive stvari i nezamenljive stvari

Zamenljive stvari

Zamenljive su one stvari umesto kojih se, prilikom ispunjenja obaveze, može predati druga stvar istih karakteristika. Stvari određene po rodu su zamenljive, ali i individualno određena stvar može, izuzetno, biti i zamenljiva (*npr. automobil je individualno određena stvar (broj šasije, motora), ali je zamenljiva pa se poveriocu može prodati drugi automobil iste marke i drugih bitnih karakteristika*).

Nezamenljive stvari

Nezamenljiva stvar je stvar koja ne može biti zamenjena drugom (individualno određena stvar je, po pravilu, nezamenljiva).

Potrošne stvari i nepotrošne stvari

Potrošne stvari

Potrošne stvari su one stvari koje se jednom upotrebom potroše ili se njihova supstanca bitno smanji ili su namenjene otuđenju (*prehrambeni proizvodi, gorivo, ulje, ugalj, novac*).

Nepotrošne stvari

Nepotrošne stvari se mogu upotrebljavati više puta ili neograničen broj puta, a da im se time bitno ne naruši supstanca (*zemljište, stan, automobil*).

Deljive stvari i nedeljive stvari

Deljive stvari

Deljive stvari su one stvari koje se mogu deliti na više istovrsnih delova, pri čemu njihova supstanca ostaje ista, a manji delovi imaju srazmerno manju vrednost u odnosu na celinu (*određena količina novca, šećera, pšenice*).

Nedeljive stvari

Nedeljive stvari su one kod kojih bi se deobom uništila njihova supstanca ili bi se nesrazmerno umanjila vrednost delova dobijenih deobom (*živa životinja, umetnička slika i sl.*).

Kada govorimo o podeli stvari na deljive i nedeljive govori se i o pojmu deobe stvari. Postoji fizička, geometrijska i civilna deoba stvari. *Fizička deoba* je mehanička podela stvari na sitnije delove. *Geometrijskom deobom* se zemljište linijama deli na više parcela. *Civilna deoba* je deoba po vrednosti, ako fizička deoba nije moguća (*npr. stan se deli tako što će se prodati a dobijeni iznos novca podeliti*).

Proste stvari i složene stvari

Proste stvari

Prosta stvar predstavlja prirodnu jedinstvenu celinu (*živa životinja, dijamant*). Prosta stvar može biti i rezultat ljudskog rada i sačinjena od različitih sirovina koje su procesu proizvodnje izgubile svoju individualnost (*štof, papir*).

Složena stvar

Složena stvar je stvar nastala spajanjem raznorodnih prostih stvari u jednu novu celinu, nezavisno od okolnosti da li svaka od njih može biti samostalna stvar; proste stvari čine sastavni deo nove složene stvari koja ne može postojati bez njih (*kompjuter, automobil, TV*).

Proste stvari u složenoj stvari mogu zadržati svoju samostalnost (*satelitska antena na zgradi*) ili, pak, postati nesamostalne (*cigla ugrađena u zgradu gubi svoju samostalnost, iako je zadržala svoja svojstva*; izdvajanjem tih stvari uništila bi se složena stvar – *zgrada bi se u našem primeru srušila*).

Pripadak

Pripadak je sporedna, samostalna i pokretna stvar koja olakšava ili omogućava korišćenje glavne stvari.

Svojstvo pripadka ima samo fizički samostalna stvar, a ne i ona koja je izgubila svoju samostalnost i nalazi se u fizičkoj vezi sa celom stvari. Tako *npr. rezervni točak je pripadak automobila, dok su točkovi sastavni deo automobila i nemaju svojstvo pripadka*.

Dalje, svojstvo pripadka ima samo sporedna stvar koja trajno služi glavnoj stvari, a ne ako se samo privremeno koristi.

Pripadak nastaje voljom vlasnika glavne stvari i njegovom voljom gubi to svojstvo i postaje samostalna stvar. Međutim, od ovog pravila ima izuzetaka. Tako, svojstvo pripadka ne može voljom vlasnika stvari dobiti bilo koja stvar; ne može npr. vlasnik kuće proglasiti automobil pripadkom kuće.

Plodovi

Plodovi su prihodi koji nastaju od neke stvari.

Plodovi se, u pravu, dele na: prirodne plodove, industrijske plodove i civilne plodove. *Prirodni plodovi* organski proizilaze iz neke stvari, ne umanjuju njenu supstancu, a nastaju bez ulaganja ljudskog rada (*šumsko voće, rudno blago i sl.*). *Industrijski plodovi* nastaju ulaganjem ljudskog rada i uz pomoć prirode (*npr. kulture voća i povrća*). *Civilni plodovi* ne proizilaze sami iz stvari nego iz nekog pravnog odnosa (*npr. ugovora o kreditu-kamata; ugovora o zakupu-zakupnina i sl.*). Ispoljavaju se u novčanom obliku najčešće, a izuzetno i u vidu drugih stvari određenih po rodu.

Plod je sastavni deo stvari i u svojini je vlasnika te stvari, sve dok se ne odvoji. Plodovi postaju samostalne stvari odvajanjem.

Zbirna stvar

Zbirna stvar predstavlja skup istovrsnih, fizički samostalnih stvari, koje imaju istu namenu i u pravnim odnosima se pojavljuju kao celina (*filatelistička zbirka, galerija slika, stado ovaca i sl.*). Kategorija zbirne stvari omogućuje da se ona, kao celina, pojavi kao predmet pravnog posla, tako da nije neophodno zaključivati onoliko pravnih poslova koliko ima pojedinih stvari u zbirnoj stvari. Isto tako, i svaka od pojedinih stvari iz zbira može biti predmet pravnog posla. Pravo svojine postoji na svaku marku u zbirci, na svaku sliku u galeriji, na svaku ovcu u stadu (moguće je npr. da sve ovce u stadu nisu u svojini jednog lica nego više različitih lica; tako ako je prodato celo stado ovaca među kojima je bila i jedna susedova ovca, kupac ne stiće, automatski, pravo svojine i na susedovu ovcu).

Od zbirne stvari razlikuju se tzv. komplementarne stvari. Komplementarne stvari su one stvari koje se sastoje od dve ili više samostalnih stvari koje čine celinu (*par cipela, par čarapa, špil karata, garnitura šaha i sl.*).

Novac i procena vrednosti stvari

Novac je telesna stvar koja ima funkciju opšteg merila vrednosti robe i usluga na tržištu i sredstva plaćanja.

U novčanom obliku se izražava vrednost neke stvari. Međutim, neke stvari se ne mogu proceniti (tzv. neprocenljive stvari). Posebnu kategoriju čine tzv. procenljive stvari; to su stvari čija se vrednost može odrediti upoređivanjem sa drugim stvarima.

Cena može biti redovna (obična), vanredna i afekciona.

Redovna cena je normalna cena koja važi na tržištu (utvrđuje se po objektivnom kriterijumu). *Vanredna cena* je cena koja se, takođe, utvrđuje po objektivnom kriteriju, ali se uzimaju u obzir i posebne okolnosti vlasnika stvari-subjektivna vrednost stvari (*npr. cena leka neophodnog vlasniku, cena psa koga je vlasnik posebno dresirao i sl.*). Vanrednu vrednost stvar ima za vlasnika zbog posebnih odlika i posebnog interesa za vlasnika. *Afekciona cena* je vrednost određene stvari za vlasnika zbog njegove naklonosti koju ima prema toj stvari (*posebno draga fotografija, pismo, medalja osvojena na takmičenju i sl.*). Afekciona vrednost ne predstavlja objektivnu nego posebnu subjektivnu vrednost stvari za neko lice i razlikuje se od vanredne vrednosti stvari. U pravnim poslovima važi, po pravilu, redovna cena, a afekciona se uzima u obzir samo prilikom određenih vidova naknade štete.

Hartije od vrednosti

Hartije od vrednosti su posebna vrsta stvari – to su pismene isprave u kojima je sadržano neko imovinsko subjektivno koje može ostvariti zakoniti imalac hartije (*menica, ček, akcije, obveznice, skladišnica* i dr.).

DRŽAVINA

Pojam državine, subjekti državine i predmet državine

Državina je pravno zaštićena faktička vlast nekog lica na stvar.

Državinu ima svako lice koje neposredno vrši faktičku vlast na stvari (*neposredna državina*). Državinu stvari ima i lice koje faktičku vlast na stvari vrši preko drugog lica, kome je po osnovu plodouživanja, ugovora o korišćenju stana, zakupa, čuvanja, posluge ili drugog pravnog posla dalo stvar u neposrednu državinu (*posredna državina*). Državinu ima i lice koje je stvar ukralo (lopov).

Subjekti državine mogu biti fizička i pravna lica. Državinu može steći i poslovno nesposobno fizičko lice, ako je s obzirom na vrstu stvari sposobno da na osnovu svoje odluke stekne faktičku vlast na stvar (*npr. dete može steći državinu na igračke i sl. a ne i na zgradu ili zemljište*). U ime i za račun poslovno nesposobnog fizičkog lica državinu stiče, odnosno vrši njegov zakonski zastupnik. U ime i za račun pravnog lica državinu stiču, odnosno vrše njegovi organi.

Predmet državine mogu biti stvari u prometu (stvari na koje se može steći pravo svojine), kao i druga stvarna prava (pravo službenosti, stvarni tereti, pravo zaloge).

Vrste državine

Državina stvari i državina prava

Državina stvari

Državina stvari po sadržini odgovara pravu svojine. Nezavisno od toga da li je vlasnik stvari, njen držalac se ponaša kao njen vlasnik. Državinu stvari ima kako vlasnik stvari, tako i zakupoprimac, ostavoprimac, ali i lopov. Državinu stvari ima lice koje na nju vrši faktičku vlast. To, međutim, ne znači da stvar držalac mora neprestano koristiti ili držati. Tako, državinu stana i stvari u stanu ima i lice koje je stan napustilo npr. zbog korišćenja godišnjeg odmora. Takođe, držalac zemljišne parcele je i lice koje je kilomerima udeljeno od nje i povremeno je obrađuje, i sl. Državina stvari ne prestaje kada je držalac sprečen da vrši faktičku vlast nezavisno od svoje volje (*npr. usled prirodne nepogodne ne može koristiti svoju vikendicu*). Od pravila da državinu stvari ima svako lice koje na nju vrši faktičku vlast postoje izuzeci. Prvo, državinu stvari nema lice koje po osnovu radnog ili sličnog odnosa vrši faktičku vlast na stvar. Drugo, naslednik postaje držalac stvari u trenutku otvaranja nasleđa, nezavisno od toga kada je stekao faktičku vlast na stvar koja je predmet zaostavštine.

Državina prava

Ova državina odgovara nekom drugom stvarnom pravu (stvarnoj službenosti). Državinu prava stvarne službenosti ima lice koje faktički koristi nepokretnost drugog lica u obimu koji odgovara sadržini te službenosti.

Isključiva državina i sudržavina

Isključiva državina

Isključiva ili individualna državina je ona koju vrši jedno lice (fizičko ili pravno).

Isključiva državina postoji kako u slučaju kada npr. jedno lice ima državinu kuće, tako i kada jedno lice ima državinu dela kuće (dok na drugi realno izdvojeni deo kuće isključivu državinu ima drugu lice).

Sudržavina

Sudržavina postoji kada više lica vrše faktičku vlast na istu stvar ili pravo. Svaki od sudržalaca vrši samostalnu faktičku vlast na celu stvar, ali je ograničen vršenjem faktičke vlasti sudržalaca. Faktičku vlast na stvar sudržaoci mogu da vrše na različite načine. *Na primer: bračni drugovi kao sudržaoci mogu stvar koja je predmet sudržavine istovremeno koristiti ili neizmjenično i sl.*

Zakonita i nezakonita državina

Zakonita državina

Državina je zakonita ako se zasniva na punovažnom pravnom osnovu koji je potreban za sticanje prava svojine, odnosno stvarnog prava i ako nije pribavljena silom, prevarom ili zloupotrebom poverenja. Za sticanje ove državine zahteva se isti osnov kao i za sticanje prava svojine ili stvarnog prava službenosti – pravni posao (npr. kupoprodaja, poklon, zaveštanje), odluka državnog organa, ili druge činjenice predviđene zakonom. Zakonita je i ona državina koja je stečena ugovorom o prodaji (stvari) od lica koje nije vlasnik stvari.

Zakonita državina nije isto što i pravni osnov. Jedno lice može imati pravo na državinu (pravni osnov) ali ne i državinu (faktičku vlast). *Na primer: ako otac zaključi sa trojicom sinova ugovore o poklonu čiji je predmet ista stvar; tada pravno osnov za državinu imaju sva tri sina, ali državinu (faktičku vlast) ima onaj sin kome je stvar predata.*

Nezakonita državina

Nezakonita državina je ona koja nije zasnovana na punovažnom pravnom osnovu za sticanje stvarnog prava. Nezakoniti držalac je na primer lopov.

Nezavisno od toga da li je državina zakonita ili nezakonita ona uživa zaštitu.

Savesna i nesavesna državina

Savesna državina

Državina je savesna ako držalac ne zna ili ne može znati da stvar koju drži nije njegova. Savesni držalac je onaj koji osnovano smatra da ima punovažan pravni osnov za državinu stvarnog prava. Savestan je držalac, *na primer, lice koje kupuje stvar od nevlasnika opravdano verujući da stvar kupuje od vlasnika i da je na taj način postao njen vlasnik*. Savesnost državine se pretpostavlja; dakle, suprotno se mora dokazati. Državina prestaje da bude savesna onog momenta kada držalac sazna ili bi trebalo da sazna da stvar nije njegova (u konkretnom primeru, kada sazna da stvar nije kupio od vlasnika).

Savesna državina može biti zakonita i nezakonita. Savesna i zakonita državina je u slučaju kada jedno lice kupi stvar od nevlasnika za koga nije znao niti mogao znati da je nevlasnik. Nezakonita, a savesna državina je kada jedno lice kupi stvar od prodavca kome je potpuno oduzeta poslovna sposobnost.

Nesavesna državina

Nesavestan je onaj držalac koji zna ili bi morao da zna da nema punovažan pravni osnov za državinu stvari ili prava koju vrši. *Na primer: nesavestan je držalac koji zna da je stvar kupio od nevlasnika*.

Prava i manljiva državina

Prava je ona državina koja je stečena na pravno dopušten način, a manljiva koja je stečena na pravno nedopušten način (silom, prevarom i sl.).

Neposredna i posredna državina

Neposrednu državinu ima lice koje neposredno vrši faktičku vlast na stvar.

Posrednu državinu ima lice koje faktičku vlast na stvar vrši preko drugog lica.

Na primer: vlasnik stana je neposredni držalac stana dok vrši faktičku vlast na stanu, dok ako na osnovu ugovor o zakupu vlasnik preda stan u zakup zakupoprимcu, neposredni držalac postaje zakupoprимac, dok je vlasnik stana posredni držalac.

Pribavljanje i gubitak državine

Pribavljanje državine

Državina se može pribaviti neposredni i posredno.

Državina je pribavljena neposredno ako se uzme stvar (ili pravo) koja nikome ne pripada i nije u ničijoj državini. Ova državina se ne izvodi iz državine prethodnika.

Državina se pribavlja posredno sticanjem faktičke vlasti na stvar (odnosno vršenjem prava) koja ima vlasnika, odnosno držaoca. Posredno pribavljanje državine može se zasnivati na volji prethodnika ili bez njegove volje.

Način sticanja državine stvari zavisi od toga da li se radi o pokretnim ili nepokretnim stvarima.

Državina na pokretnu stvar stiće se prostom predajom (*predajom stvari iz ruke u ruku*). Takođe, i simboličnom predajom (*predajom isprave na osnovu koje sticalac može raspolagati stvari na koju se isprava odnosi – npr. predajom tovarnog lista, skladišnice;*

ili dela stvari npr. uručenjem ključeva od automobila). Sticanje državine na nepokretnosti zavisi od vrste nepokretnosti i konkretne situacije. Tako se stanovi, zgrade, poslovne prostorije najčešće prenose u državinu sticajom ispražnjenjem i predajom ključeva, a zemljište tako da se sticalac dovede u priliku da počne da vrši radnje koje se smatraju kao faktička vlast na stvar.

Državina prava se stiče vršenjem sadržine određenog prava.

Gubitak državine

Državina stvari se gubi kada držalac prestane da vrši faktičku vlast na stvar. Razlikuje se apsolutni i relativan gubitak državine. *Apsolutan gubitak* je u slučaju kada prestane mogućnost da se na tu stvar (ubuduće) uspostavi državina usled npr. uništenja stvari. *Relativni gubitak* postoji u slučaju da je prestala faktička vlast dotadašnjeg držaoca, a državinu je steklo drugo lice.

Državina se ne gubi ako je držalac nezavisno od svoje volje privremeno sprečen da vrši faktičku vlast (*npr. usled prirodne nepogodne ne može da ide u svoju vikendicu*).

Državina prava prestaje odricanjem ili zbog nemogućnosti vršenja prava.

Zaštita državine

Svaki držalac stvari i prava ima pravo na zaštitu od uznemiravanja ili oduzimanja državine. Državina se može štititi putem samopomoći ili sudskim putem.

Držalac ima pravo na samopomoć protiv onoga ko ga neovlašćeno uznemirava u državini ili mu je oduzeo, pod uslovom da je opasnost neposredna, da je samopomoć nužna i da način njenog vršenja odgovara prilikama u kojima postoji opasnost.

Sudska zaštita od uznemiravanja, odnosno oduzimanja državine može se tražiti u roku od 30 dana od dana saznanja za smetanje i učinioca, a najkasnije u roku od godinu dana od dana nastalog smetanja. Sud pruža zaštitu prema poslednjem stanju državine i nastalom smetnjom, pri čemu nisu od uticaja pravo na državinu, pravni osnov državine i savesnost držaoca. I držalac koji je državinu stekao silom, potajno ili zloupotrebom poverenja ima pravo na zaštitu, osim prema licu od koga je na takav način došao do državine.

PRAVO SVOJINE

Pojam

Pravo svojine je subjektivno pravo iz koga proizilazi najviša pravna i faktička vlast na stvar.

Titular prava svojine može biti fizičko ili pravno lice i naziva se vlasnikom.

Vlasnik ima pravo da stvar drži, da je koristi i da njome raspolaze, u granicama određenim zakonom.

Ovlašćenje držanja omogućava vlasniku da ima faktičku vlast na stvar – državina.

Ovlašćenje korišćenja je upotrebljavanje stvari.

Ovlašćenje raspolaganja ima dva oblika: faktičko raspolaganje i pravno raspolaganje. *Faktičko raspolaganje* znači preduzimanje materijalnih akata koji utiču na

supstancu stvari pri čemu se povodom stvari ne zasniva neki pravni odnos (*popravka stvari, rekonstrukcija stvari, promena namene, potrošnja*). *Pravno raspolaganje* je pravo vlasnika da povodom stvari zaključuje razne pravne poslove koji za predmet imaju stvar (*prodaja, poklon, ostava, posluga, zakup i dr.*).

Obeležja prava svojine

Pravo svojine deluje prema svim licima (*erga omnes*). To znači da je vlasnik ovlašćen da od bilo kog trećeg lica kod koga se stvar nađe bez pravnog osnova zahteva vraćanje stvari. Samo vlasnik je ovlašćen da punovažno raspolaže stvarju (*apsolutnost*).

Pravo svojine je vezano za jednog subjekta: Kada pravo svojine na istui stvar ima više lica (*susvojina ili zajednička svojina*), svi suvlasnici ili zajedničari se smatraju kao jedno lice; svi zajedno imaju isto pravo koje pripada i kada je vlasnik samo jedno lice (*jedinstvenost*).

Pravo svojine sadrži ovlašćenja držanja, korišćenja i raspolaganja i ne može se po ovlašćenjima deliti između različitih subjekata (*jednovrsnost*).

Pravo svojine ne može zastareti, bez obzira na to da li vlasnik vrši ili ne vrši svoja ovlašćenja. Dakle, npr. nekorišćenjem stvari ne gubi se pravo svojine. Sve dok postoji stvar na nju postoji i pravo svojine (*nezastarivost*).

Ograničenje prava svojine

Zabrana zloupotrebe prava

Zabranjeno je vršenje prava svojine protivno cilju zbog koga je zakonom ustanovljeno ili priznato. Pravo svojine se ne može vršiti sa namerom da se drugom prouzrokuje šteta.

Imisije

Vlasnik nepokretnosti dužan je da se pri korišćenju nepokretnosti uzdržava od radnji i da otklanja uzroke koji potiču od njegove nepokretnosti, kojima se otežava korišćenje drugih nepokretnosti (*prenošenje dima, neprijatnih mirisa, toplote, čađi, potresa, buke, oticanja otpadnih voda i sl.*) preko mere koja je uobičajena s obzirom na prirodu i namenu nepokretnosti i na mesne prilike, ili kojim se prouzrokuje znatnija šteta.

Svako je dužan da se uzdržava od povrede prava svojine drugog lica.

Sticanje prava svojine

Pravo svojine stiče se po samom zakonu, na osnovu pravnog posla, nasleđivanjem, kao i odlukom državnog organa na način i pod uslovima određenim zakonom. Svi načini sticanja prava svojine dele se na *originarno sticanje prava svojine* i na *derivativno sticanje prava svojine*.

Originarno sticanje prava svojine

Originarno sticanje postoji ako pravni sledbenik svoje pravo ne izvodi iz prava prethodnika nego iz činjenica određenih zakonom.

Oblici originarnog sticanja prava svojine su: *stvaranje nove stvari, spajanje i mešanje, građenje na tuđem zemljištu, odvajanje plodova, održaj, sticanje svojine od nevlasnika, okupacija.*

Stvaranje nove stvari

Stvaranje nove stvari je izrada nove stvari od određenog materijala.

U vezi sa ovim načinom sticanja prava svojine razlikujemo nekoliko situacija.

Prvo, lice koje od svog materijala svojim radom izradi novu stvar stiče pravo svojine na tu stvar.

Drugo, pravo svojine na novu stvar pripada vlasniku od čijeg je materijala tu stvar, na osnovu pravnog posla, izradilo drugo lice.

Treće, ako je neko od tuđeg materijala svojim radom izradio novu stvar, ona pripada njemu ako je savestan (nije znao niti je mogao znati da je vlasnik materijala drugo lice) i ako je vrednost rada veća od vrednosti materijala, a ako su vrednosti jednake nastaje susvojina. Ako je lice koje je izradilo novu stvar nesavesno ili je vrednost njegovog rada manja od vrednosti materijala, vlasnik nove stvari je vlasnik materijala.

Spajanje i mešanje

Kada su stvari koje pripadaju raznim vlasnicima tako spojene ili pomešane da je stvorena nova stvar i da se one više ne mogu razdvojiti bez znatne štete ili bez nesrazmernih troškova, na novoj stvari nastaje pravo susvojine u korist dotadašnjih vlasnika, i to srazmerno vrednosti koje su pojedine stvari imale u trenutku spajanja ili mešanja. Ako je neko od vlasnika bio nesavestan, savestan vlasnik može zahtevati, u roku od godinu dana od dana spajanja ili mešanja stvari, da mu cela stvar pripadne u svojinu ili da pripadne nesavesnom vlasniku uz naknadu vrednosti njegove stvari. Ako od dveju spojenih ili pomešanih stvari jedna ima neznatnu vrednost u odnosu na drugu, vlasnik druge stvari stiče pravo svojine na novu stvar, uz naknadu vrednosti licu koje je izgubilo pravo svojine zbog neznatne vrednosti svoje stvari.

Građenje na tuđem zemljištu

Građenje na tuđem zemljištu kao način sticanja prava svojine postoji u slučaju kada jedno lice svojim materijalom i radom sagradi zgradu ili drugu građevinu na zemljištu na kome drugo lice ima pravo svojine, a da između njih nije zaključen nikakav ugovor. Tada, po pitanju vlasništva razlikujemo sledeća pravila.

Lice koje izgradi građevinski objekat na zemljištu na kome drugo lice ima pravo svojine, stiče pravo svojine i na objektu i na zemljištu na kome je izgrađen građevinski objekat, kao i na zemljištu koje je neophodno za redovnu upotrebu tog građevinskog objekta, ako nije znalo niti je moglo znati da gradi na tuđem zemljištu, a vlasnik zemljišta je znao za izgradnju i nije se odmah usprotivio. Vlasnik zemljišta ima pravo da zahteva naknadu vrednosti zemljišta.

Ako je graditelj znao da gradi na tuđem zemljištu ili ako to nije znao a vlasnik zemljišta se tome odmah usprotivio, vlasnik zemljišta može tražiti da mu pripadne pravo

svojine na građevinskom objektu (uz naknadu vrednosti objekta u visini prosečne građevinske cene objekta) ili da mu se vrati zemljište u prvobitno stanje ili da mu graditelj isplati prometnu cenu zemljišta.

Ukoliko su i građevinar i vlasnik zemljišta savesni tada: kada građevinski objekat vredi znatno više od zemljišta – građevinski objekat zajedno sa zemljištem pripada graditelju, a vlasnik zemljišta ima pravo na prometnu cenu zemljišta; ako je vrednost zemljišta znatno veća - vlasnik građevinskog objekta će biti vlasnik zemljišta uz pravo graditelja na naknadu vrednosti građevine; ako su vrednosti građevinskog objekta i zemljišta približno iste, sud će vlasništvo na građevinskom objektu i zemljištu odrediti vodeći računa o potrebama graditelja, odnosno vlasnika zemljišta. Strana kojoj se dosudi građevina, odnosno zemljište obavezna je da drugoj strani naknadi vrednost dosuđenog po prometnoj ceni.

Odvajanje plodova

Pravo svojine na plodove koje stvar daje pripada vlasniku stvari (*npr. mladunče domaćih životinja, rod voća ili povrća*).

Plod postaje samostalna stvar odvajanjem od matične stvari. Izuzetak od ovog pravila postoji kada stvar koja daje plodove drži savestan držalac, plodouživalac ili zakupac. To lice stiče pravo svojine na plodove u trenutku njihovog odvajanja. Kada savesni držalac vlasniku vraća stvar, predaje je sa plodovima koji još nisu ubrani.

Održaj

Održaj predstavlja državinu stvari koja traje određeno vreme i na osnovu koje se stiče pravo svojine.

Održaj može biti redovan i vanrdan.

Redovan održaj

Redovan održaj postoji kada je državina savesna i zakonita i traje zakonom određeno vreme. Savestan i zakonit držalac pokretne stvari na koju drugi ima pravo svojine, stiče pravo svojine na tu stvar održajem protekom tri godine. Ako se radi o nepokretnoj stvari pravo svojine stiče se protekom 10 godina.

Vanredni održaj

Vanredni održaj je sticanje prava svojine na osnovu savesnog održaja koji je trajao zakonom određeno vreme. Savestan držalac pokretne stvari na koju drugi ima pravo svojine, stiče pravo svojine na tu stvar održajem protekom deset godina. Ako se radi o nepokretnoj stvari pravo svojine stiče se protekom 20 godina.

Sticanje svojine od nevlasnika

Pravo svojine se može steći od nevlasnika ako su ispunjene opšte pretpostavke (kumulativno) i jedna od posebnih pretpostavki. Opšte pretpostavke su: da je sticalac savestan; da je stvar pokretna; da je pravni posao na osnovu koga je stvar prenesena sticaocu teretan (uz naknadu; npr. prodaja); da je stvar predata sticaocu. Posebne pretpostavke su: da je stvar pribavljena od nevlasnika koji u okviru svoje delatnosti obavlja promet takvih stvari (npr. TV aparat je kupljen u prodavnici gde se prodaju TV aparati, iako je ukraden); ili da je stvar pribavljena od nevlasnika kome je vlasnik predao

stvar u državinu na osnovu pravnog posla koji nije osnov za pribavljanje prava svojine (npr. na osnovu ugovora o ostavi ostavoprimac se obavezaio ostavodavcu da će sačuvati nakit, ali ga ovaj proda); ili da je stvar kupljena na javnoj prodaji.

Raniji vlasnik može od savesnog sticaoca zahtevati da mu stvar vrati uz naknadu po tržišnoj ceni, ukoliko ta stvar ima za njega poseban značaj (zlatna medalja osvojena na takmičenju, majčin nakit i sl.) i ako je zahtev podnesen pre isteka jedne godine od sticanja prava svojine od nevlasnika na tu stvar.

Okupacija

Okupacija je uzimanje u državinu ničijih stvari sa namerom da se na njima zasnjuje pravo svojine. Da bi se na ovaj način steklo pravo svojine, potrebno je da se ostvare sledeće pretpostavke: da je stvar pokretna; da je stvar njen vlasnik napustio; da okupant ima na tu stvar u državinu sa namerom da na njoj stekne pravo svojine; da zakonom nije isključeno sticanje prava svojine. Na nepokretnosti se ne može steći pravo svojine okupacijom.

Od okupacije se razlikuje tzv. nalaz izgubljene stvari. Pokretna stvar je izgubljena kada bez volje vlasnika (odnosno držaoca) ona više nije u njegovoj faktičkoj vlasti a njemu nije poznato gde se nalazi. Od izgubljene stvari se razlikuje zaturena stvar – stvar koja se i dalje nalazi u faktičkoj vlasti vlasnika ali on ne zna gde se ona tačno nalazi. Izgubljena stvar se razlikuje i od tzv. derelikvirane stvari – derelikcija je napuštanje stvari od vlasnika kada na nesumljiv način izrazi volju da ne želi više da je drži.

Derivatno sticanje prava svojine

Derivatno sticanje prava svojine postoji kada sticalac pravo svojine izvodi iz prava prethodnika. Pravo svojine na ovaj način stiće se ako su ispunjene sledeće pretpostavke: da je prethodnik vlasnik stvari (*ako je u pitanju prenos nepokretnosti potrebno je da je prenosilac upisan kao vlasnik nepokretnosti u zemljišnim knjigama*); da postoji punovažan pravni osnov za sticanje prava svojine (*kupoprodaja, poklon, zaveštanje i dr.*); da je izvršen odgovarajući način sticanja.

Način sticanja se razlikuje, pre svega, od toga da li se radi o nepokretnim ili pokretnim stvarima.

Pravo svojine na nepokretnost stiće se upisom u javnu knjigu ili na drugi odgovarajući način određen zakonom (sticalac ne postaje vlasnik nepokretnosti kada mu je na osnovu punovažnog ugovora nepokretnost predata, ali nije izvršen prenos u zemljišnim knjigama; i obratno, sticalac postaje postaje vlasnik ako je na osnovu punovažnog ugovora o otuđenju nepokretnosti izvršen prenos u zemljišnim knjigama iako mu nepokretnost nije predata).

Na osnovu punovažnog pravnog posla, pravo svojine na pokretnu stvar stiće se predajom stvari u državinu sticaoca (određene manje stvari mogu se predati iz ruke u ruku – tzv. fizička predaja; isto značenje ima i kada se stvar ne preda iz ruke u ruku nego se na pribavioca prenese faktička vlast na stvar – npr. prodavac je dovezao i istovario seno na mesto koje je odredio kupac, jer seno i slične stvari, naročito one kabaste, se ne mogu predati direktno iz ruke u ruku). Predaja pokretne stvari smatra se izvršenom i predajom isprave na osnovu koje sticalac može raspolagati tom stvari, kao i uručenjem

nekog dela stvari ili izdvajanjem ili drugim označavanjem stvari koje znači predaju stvari (tzv. simbolična predaja – predaja skladišnice koja znači i predaju uskladištene robe koja je naznačena u skladišnici; isto i tovarnog lista, ključeva od automobila i sl.). Kada se pokretna stvar nalazi u državini sticaoca po nekom pravnom osnovu, on stiče pravo svojine na nju u trenutku zaključenja pravnog posla sa vlasnikom na osnovu koga se stiče pravo svojine. Ako sticalac prava svojine na pokretnu stvar ostavi tu stvar i dalje u državini prenosioca po nekom drugom pravnom osnovu, on stiče pravo svojine na nju u trenutku zaključenja pravnog posla sa prenosiocem (prenosilac prenosi pravo svojine na sticaoca u trenutku zaključenja pravnog posla sa njim, a stvar mu ne predaje u državinu; stvar ostaje i dalje u državini prenosioca, koji nije više vlasnik). Pravo svojine na pokretnu stvar koju drži treće lice prelazi na sticaoca u trenutku zaključenja pravnog posla kojim mu je prenosilac preneo pravo da zahteva povraćaj te stvari.

Prestanak prava svojine

Pravo svojine prestaje: *kada drugo lice stekne pravo vlasništva na istu stvar* (pravo svojine u ovom slučaju ostaje ali se menja vlasnik stvari), *napuštanjem stvari* (potrebno je da je vlasnik na nesumljiv način izrazio volju da se odriče prava svojine na stvar; volja može biti izražena na razne načine – rečima, uobičajenim znacima, ili drugim ponašanjem kao što je npr. bacanje stvari u kantu za smeće, ostavljanje pročitanih novina na klupu u parku i sl.; bitno je da je izražena slobodna i ozbiljna volja), *propašću stvari* (kada je stvar potpuno propala tako da više ne može biti objekt prava svojine – npr. polomljena vaza i sl; ne i kada se oštećena stvar može popraviti i ponovo koristiti; na ostatke propale stvari vlasnik zadržava pravo svojine – npr. auto oštećen tako da se ne može popraviti i koristiti ali su ostali pojedini delovi koji su upotrebljivi) i u *drugim slučajevima određenim zakonom*.

Zaštita prava svojine

Pravo svojine može biti povređeno oduzimanjem stvari vlasniku ili smetanjem prava svojine.

Vlasnik kome je oduzeta individualno određena stvar ovlašćen je na podnošenje *reivindikacione tužbe*. Vlasnik može tužbom zahtevati od držaoca povraćaj individualno određene stvari. Vlasnik mora dokazati da na stvar čiji povraćaj traži ima pravo svojine, kao i da se stvar nalazi u faktičkoj vlasti tuženog.

Publicijanskom tužbom lice koje je pribavilo individualno određenu stvar po pravnom osnovu i na zakonit način, a nije znalo i nije moglo znati da nije postalo vlasnik, ima pravo da zahteva njen povraćaj i od savesnog držaoca kod koga se ta stvar nalazi bez pravnog osnova ili po slabijem pravnom osnovu. Kada se dva lica smatraju pretpostavljenim vlasnicima iste stvari, jači pravni osnov ima lice koje je stvar steklo teretno u odnosu na lice koje je stvar steklo besteretno. Ako su pravni osnovi iste jačine, prvenstvo ima lice kod koga se stvar nalazi.

Ako treće lice neosnovano uznemirava vlasnika ili pretpostavljenog vlasnika na drugi način a ne oduzimanjem stvari, vlasnik, odnosno pretpostavljeni vlasnik, može tužbom zahtevati da to uznemiravanje prestane (*negatorna tužba*).

Susvojina

Susvojina je pravo svojine dva ili više lica na istu fizički nepodeljenu stvar, čiji su delovi određeni idealno (aliquotno). Deo suvlasnika se označava u razlomcima, procentima ili decimalnim brojevima. Ako suvlasnički delovi nisu određeni, pretpostavlja se da su jednaki.

Svi suvlasnici zajedno imaju ono pravo svojine koje odgovara pravu svojine jednog jedinog vlasnika. Kod susvojine nije podeljena stvar, već je između dva ili više lica podeljeno pravo i to po obimu, a ne izdvajanjem svojinskih ovlašćenja (dakle, pravo svojine nije podeljeno po sadržini, npr. da jedan suvlasnik ima pravo da stvar drži, a drugi da njome raspolaže).

Suvlasnik ima pravo da stvar drži i da je koristi zajedno sa ostalim suvlasnicima srazmerno svom delu.

Suvlasnici imaju pravo da zajednički upravljaju stvarju. Za preduzimanje poslova redovnog upravljanja stvarju (*manje popravke i sl.*) potrebna je saglasnost suvlasnika čiji delovi zajedno čine više od polovine vrednosti stvari. Ako ne postoji takva saglasnost, a preduzimanje posla je neophodno za redovno održavanje stvari, o tome odlučuje sud. Za preduzimanje poslova vanrednog upravljanja (*otuđenje cele stvari, promena namene stvari i sl.*) potrebna je saglasnost svih suvlasnika.

Što se tiče prava raspolaganja, suvlasnik može raspolagati svojim delom bez saglasnosti ostalih suvlasnika. Shodno tome, suvlasnik može svoj deo da proda, ili pokloni bez dozvole ostalih suvlasnika. U slučaju prodaje suvlasničkog dela, ostali suvlasnici imaju pravo preče kupovine samo kada je zakonom predviđeno (npr. kod prodaje porodične kuće). Takođe, idelani deo može biti opterećen hipotekom.

Trajanje suvlasničke zajednice prestaje deobom stvari. Svaki suvlasnik ima pravo da u svako doba zahteva deobu stvari, osim u vreme u koje bi ta deoba bila na štetu ostalih suvlasnika. Pravo na deobu ne zastareva. O načinu deobe odlučuju suvlasnici sporazumno. Načini deobe mogu biti različiti a zavisi i od toga koja je stvar u pitanju (fizička podela stvari srazmerno veličini suvlasničkog dela ili prodaja pa podela iznosa cene dobijene prodajom srazmerno veličini suvlasničkog dela – tzv. civilna podela; kupovina stvari od strane jednog suvlasnika i isplata dela cene ostalim suvlasnicima srazmerno veličini suvlasničkog dela). U slučaju da ne postignu sporazum o načinu deobe stvari, odlučuje sud.

Zajednička svojina

Zajednička svojina je pravo svojine dva ili više lica na nepodeljenu stvar, kada su njihovi udeli određivi ali nisu unapred određeni. Zajedničari mogu samo zajedno raspolagati stvarju. Deobu zajedničke stvari može zahtevati bilo koji zajedničar. Ona se sastoji u određivanju aliquotnog dela svakog zajedničara na stvar, kada prestaje zajednička svojina i nastaje susvojina. Osnovni oblici zajedničke svojine su: *zajednička svojina bračnih drugova* i *naslednička svojina* (u trenutku smrti ostavioca, zaostavština prelazi na njegove naslednike; naslednici od tog trenutka stiču zajedničku svojinu na stvarima koje su predmet zaostavštine. Ona postoji do deobe, odnosno donošenja rešenja o nasleđivanju. Zajednička svojina postoji između svih naslednika nezavisno od veličine

naslednog dela. Pre deobe svaki naslednik može svoj nasledni deo, u celosti ili delimično, preneti samo na sanaslednika, ugovorom koji overava sud).

Etažna svojina

Etažna svojina je pravo svojine na stan, poslovnu prostoriju ili garažu, odnosno garažno mesto kao poseban deo zgrade čiji titular ima i stvarna prava na zajedničke delove zgrade i građevinsku parcelu na kojoj je zgrada podignuta. Na zajedničkim delovima zgrade i uređajima u zgradi vlasnici posebnih delova zgrade imaju pravo zajedničke nedeljive svojine.

Etažna svojina se stiče i prestaje po osnovama i na način koji važi za sticanje i prestanak prava svojine na nepokretnosti.

Vlasnici posebnih delova zgrade dužni su da učestvuju u troškovima održavanja zajedničkih delova zgrade srazmerno vrednosti njihovih posebnih delova prema ukupnoj vrednosti cele zgrade. Titular posebnog dela zgrade o svom trošku vrši opravke radi održavanja svog posebnog dela zgrade u ispravnom stanju. On je dužan da o svom trošku vrši opravke na svom posebnom delu zgrade, ako je to neophodno da bi se otklonila šteta na posebnom delu drugog vlasnika ili na delovima zgrade koji služe zgradi kao celini ili samo posebnom delu drugog sopstvenika. Vlasnik posebnog dela zgrade može, u skladu sa građevinskim propisima, o svom trošku da vrši prepravke svog posebnog dela zgrade, ako se tim prepravkama ne dira u poseban deo drugog vlasnika ili delove koji služe zgradi kao celini ili posebnom delu drugog vlasnika.

Državna svojina

Državna svojina je najviša pravna vlast države na stvari. Predmet državne svojine su prirodna bogatstva, nepokretnosti i druga sredstva koja koriste državni organi i organizacije i jedinice lokalne samouprave i organizacije koje obavljaju javnu službu (javni putevi, nacionalni i javni parkovi, javne vode, mostovi, javni trgovi, službene zgrade, naoružanje, oprema i potrošni materijal, stvarna prava na određena zemljišta, rudnike, i dr.).

STVARNA PRAVA NA TUĐOJ STVARI

Pojam i vrste

Stvarna prava na tuđu stvar opterećuju pravo svojine i ovlašćuju titulara ovog prava da tuđu stvar koristi za određene potrebe.

U stvarna prava na tuđu stvar spadaju:

- pravo službenosti,
- založno pravo,
- pravo građenja,
- realni tereti i
- susedsko pravo.

Najznačajniji su pravo službenosti i založno pravo.

Pravo službenosti

Pravo službenosti je stvarno pravo na tuđu stvar, koje njenog titulara ovlašćuje da tuđu stvar na određeni način koristi.

Službenosti se dele na: stvarne i lične.

Ova podela se vrši prema tome da li se službenosti ustanovljavaju u korist bilo kog vlasnika nepokretnosti (stvarne) ili u korist određenog (označenog) fizičkog lica (lične).

Stvarne službenosti

Stvarna službenost je pravo vlasnika jedne nepokretnosti (*povlasno dobro*) da za potrebe te nepokretnosti vrši određene radnje na nepokretnosti drugog vlasnika (*poslužno dobro*) ili da zahteva od vlasnika poslužnog dobra da se uzdržava od vršenja određenih radnji koje bi inače imao pravo da vrši na svojoj nepokretnosti.

Pravo stvarne službenosti je pravni odnos koji nastaje između svakodobnih vlasnika dveju nepokretnosti, pa ona ne prestaje ako je promeni vlasnik bilo poslužnog ili povlasnog dobra (*Primer: ako je vlasnik npr. njivu kao poslužno dobro prodao ona će (njiva) i dalje biti opterećena teretom službenosti u korist vlasnika povlasnog dobra*).

Predmet stvarne službenosti su nepokretnosti (zemljište, zgrade), ne i pokretne stvari.

Vlasnici poslužnog i povlasnog dobra moraju biti različita lica koja imaju pravo svojine na dve nepokretnosti (na poslužnom dobru i povlasnom dobru).

Stvarne službenosti se mogu podeliti na više vrsta:

- *Pozitivne stvarne službenosti* (ovlašćuju vlasnika povlasne nepokretnosti da preuzima određene vidljive radnje na poslužnoj nepokretnosti; npr. prolaz preko susedove njive);
- *negativne stvarne službenosti* (ovlašćuju vlasnika povlasne nepokretnosti da od vlasnika poslužne nepokretnosti zahteva da se uzdrži od preuzimanja određenih radnji koje bi imao pravo da vrši na svojoj nepokretnosti; npr. da ne sadi drveće koje može zaklanjati vidik njegovoj nepokretnosti);
- *trajne stvarne službenosti* i *stvarne službenosti određenog trajanja*;
- *vidljive* (zovu se po uređaju koji se podiže na povlasnom ili poslužnom dobru; npr. vodovodne ili kanalizacione cevi i sl.) i *nevidljive stvarne službenosti*.

Stvarna službenost zasniva se pravnim poslom, odlukom državnog organa ili održajem.

Na osnovu pravnog posla, stvarna službenost stiče se upisom u javnu knjigu ili na drugi odgovarajući način određen zakonom.

Odlukom suda ili drugog državnog organa, stvarna službenost ustanovljava se kada vlasnik povlasnog dobra u celini ili delimično ne može koristiti to dobro bez odgovarajućeg korišćenja poslužnog dobra, kao i u drugim slučajevima određenim zakonom.

Stvarna službenost stiče se održajem kada je vlasnik povlasnog dobra faktički ostvarivao službenost za vreme od 20 godina, a vlasnik poslužnog dobra se tome nije protivio. Stvarna službenost se ne može steći održajem ako je vršena zloupotrebom poverenja vlasnika ili držaoca poslužnog dobra, silom, prevarom ili ako je službenost ustupljena do opoziva.

Ako se vlasnik povlasnog dobra neosnovano sprečava ili ometa u vršenju stvarne službenosti, on može tužbom zahtevati da to sprečavanje ili ometanje prestane (*konfesorna tužba*).

Stvarna službenost prestaje ako se vlasnik poslužnog dobra protivi njenom vršenju, a vlasnik povlasnog dobra 3. uzastopne godine nije vršio svoje pravo (tzv. *liberatorna uzukapija*). Dalje, vlasnik poslužnog dobra može zahtevati da prestane pravo stvarne službenosti kada ona postane nepotrebna za korišćenje povlasnog dobra ili kad prestane drugi razlog zbog koga je ona zasnovana. Stvarna službenost prestaje i *sjedinjenjem* – kada isto lice postane vlasnik poslužnog dobra i povlasnog dobra (nasleđem, kupovinom, poklonom). Stvarna službenost prestaje, takođe, i ako se ne vrši za vreme potrebno za njeno sticanje održajem; propašću povlasnog, odnosno poslužnog dobra; ako je stvarna službenost ustanovljena za određeno vreme – istekom tog vremena; ugovorom između vlasnika poslužnog dobra i vlasnika povlasnog dobra; kao i odricanjem prava stvarne službenosti vlasnika povlasnog dobra.

Lične službenosti

Lične službenosti su stvarna prava na tuđu stvar koja su ustanovljena u korist određenog titulara, a ovlašćuju ga da na određeni način iskorišćava ili upotrebljava poslužno dobro.

Titular lične službenosti je tačno određeno fizičko ili pravno lice koje iskorišćava poslužno dobro dok povlasno dobro ne postoji.

Lične službenosti su pravo plodouživanja i iz nje izvedeno pravo upotrebe i pravo stanovanja.

Pravo plodouživanja ovlašćuje titulara da upotrebljava tuđu stvar i ubire njene plodove, bez povrede suštine stvari i promene njene namene (titular nema pravo npr. da stan pretvori u poslovnu prostoriju ili voćnjak u vinograd i sl.). Predmet plodouživanja mogu biti samo nepotrošne stvari, pokretne ili nepokretne. Pravo plodouživanja je neprenosivo.

Pravo plodouživanja može nastati ugovorom, zaveštanjem i održajem.

Pravo plodouživanja prestaje: istekom vremena, ako je ustanovljeno za određeno vreme; ako nije ustanovljeno za određeno vreme – smrću titulara ove službenosti, kao i propašću poslužnog dobra.

Pravo zaloge (založno pravo)

Pojam

Pravo zaloge je stvarno pravo na tuđu stvar koje pripada poveriocu, a ovlašćuje ga da svoje potraživanje naplati iz vrednosti založene stvari pre ostalih poverilaca, ako dužnik ne isplati dug koji je dospeo. Pravo zaloge može nastati samo ako je prethodno nastao obligacioni odnos. Založni poverilac ima prvenstveno obligaciono pravo prema dužniku - da zahteva ispunjenje dospele obaveze, pa ukoliko je dužnik ne ispuni, poverilac može da iskoristi svoje stvarno (založno) pravo na stvar dužnika koja služi kao sredstvo obezbeđenja.

Pravo zaloge može postojati na pokretnim stvarima (*ručna zaloga*), nepokretnostima (*hipoteka*) i na pravima.

Pravo zaloge nastaje na osnovu pravnog posla, sudske odluke i zakona.

Hipoteka

Hipoteka je založno pravo na nepokretnu stvar. Radi obezbeđenja određenog potraživanja nepokretna stvar je, u slučaju hipoteke, opterećena pravom zaloge u korist poverioca koji je ovlašćen, na način predviđen zakonom, da traži namirenje svog potraživanja iz vrednosti te nepokretnosti pre poverilaca koji na njoj nemaju hipoteku, kao i pre poverilaca koji su hipoteku na njoj stekli posle njega, bez obzira na promenu vlasnika opterećene nepokretnosti.

Hipoteka nastaje na osnovu pravnog posla, odluke suda ili na osnovu zakona. Na osnovu pravnog posla ili sudske odluke hipoteka se stiče upisom u javnu knjigu ili na drugi odgovarajući način određen zakonom. Na osnovu zakona hipoteka se stiče u trenutku kada su ispunjeni uslovi određeni zakonom. Hipoteka se može konstituisati samo ako je dužnik (ili treće lice koje zalaže, dobrovoljno i saglasno, nepokretnost umesto dužnika) upisan u zemljišne knjige kao vlasnik nepokretnosti koja je predmet hipoteke. Ako hipoteka nastaje na osnovu pravnog posla, potrebna je izričita pismena izjava dužnika da pristaje na opterećenje nepokretnosti hipotekom.

Predmet hipoteke je nepokretna stvar. Hipoteka se odnosi na celu nepokretnost. Ne može se opteretiti hipotekom deo stvari (tako, ne može se ustanoviti hipoteka ni na suvlasnički deo kuće ili zemljišta). Za obezbeđenje jednog potraživanja može se zasnovati hipoteka na više nepokretnosti (*zajednička, simultana hipoteka*). Predmet hipoteke može da bude i sama hipoteka (*hipoteka na hipoteku, nadhipoteka*).

Hipotekarni poverilac je u obligacionom odnosu sa dužnikom. Hipoteka obezbeđuje obligaciju, pa poverilac prema dužniku ima ovlašćenje da zahteva ispunjenje obligacije, a ako on to ne učini da realizuje stvarno pravo (hipoteku) koju ima na hipotekovanu nepokretnost. Dužnik iz obligacionog odnosa je, po pravilu, i vlasnik hipotekovane nepokretnosti, ali to može biti i treće lice. Hipotekarni poverilac je ovlašćen da se naplati iz predmeta hipoteke, ukoliko dužnik ne ispuni svoju obavezu o roku dospelosti. Da bi realizovao hipoteku i na taj način namirio svoje potraživanje, hipotekarni poverilac podnosi tužbu protiv dužnika-tuženog (ako je dužnik vlasnik hipotekovane nepokretnosti) ili i dužnika i trećeg lica (kada je treće lice vlasnik hipotekovane nepokretnosti) i predlaže sudu da donese presudu kojom će ga obavezati na ispunjenje obaveze. Na osnovu pravnosnažne sudske presude (izvšne isprave), hipotekarni poverilac može od izvršnog suda da zahteva javnu prodaju hipotekovane nepokretnosti. Ako je na javnoj prodaji hipotekovane nepokretnosti iznos dobijen prodajom hipotekovane nepokretnosti veći od dužnikog duga, poverilac će se naplatiti u celosti, a preostali iznos pripada dužniku. I obratno, ako je na javnoj prodaji hipotekovane nepokretnosti iznos dobijen prodajom hipotekovane nepokretnosti manji od dužnikog duga, poverilac će se naplatiti delimično, a za preostali iznos nenamirenog potraživanja namirenje će potražiti iz drugih sredstava (imovine) dužnika. Hipotekarni poverilac može zahtevati da se hipotekovana nepokretnost izloži prodaji nezavisno da li je ona u svojini dužnika (ili trećeg lica) ili je prešla u svojinu drugog lica. Vlasnik hipotekovane nepokretnosti i nakon zasnivanja hipoteke ima državinu na tu nepokretnost;

i pravo svojine. Hipotekarni poverilac može ustupiti pravo potraživanja prema dužniku nekom trećem licu (cesija), a sa potraživanjem na treće lice prelazi i hipoteka.

Hipoteka prestaje: kad hipotekarni dužnik plati potraživanje obezbeđeno hipotekom, kad se hipotekarni poverilac odrekne hipoteke pismenom izjavom datom kod nadležnog državnog organa koji vodi javnu knjigu u koju je upisana hipoteka, kad je isto lice steklo pravo svojine i hipoteke na istoj stvari, kad isto lice postane poverilac i dužnik, kad propadne nepokretnost opterećena hipotekom.

Ručna zaloga

Ručna zaloga je stvarno pravo na tuđu pokretnu stvar. Predmet ručne zaloge može biti bilo koja individualno određena i po pravilu nepotrošna stvar u pometu. Predmet ručne zaloge može biti i stvar određena po rodu koja je individualizirana. Predmet ručne zaloge je pokretna stvar.

Zaloga, najčešće, nastaje na osnovu ugovora, ali može nastati i na osnovu zakona ili odluke suda.

Ugovorom o zalozi dužnik ili neko treći (*zalogodavac*) obavezuje se prema poveriocu (*zalogoprimac*) da mu preda neku pokretnu stvar na kojoj postoji pravo svojine (ili ispravu koja imaocu daje isključivo pravo da njome raspolaže) da bi se pre ostalih poverilaca mogao naplatiti iz njene vrednosti, ako mu potraživanje ne bude isplaćeno o dospelosti, a poverilac se obavezuje da primljenu stvar čuva i po prestanku svog potraživanja zalagodavcu vrati neoštećenu. Zalogoprimac stiče založno pravo kad mu stvar koja je predmet ugovora bude predata.

Zaloga prestaje ispunjenjem potraživanja koje je obezbeđeno zalogom (kada se založena stvar vraća zalagodavcu); prodajom založene stvari, na način određen zakonom, radi namirenja poverioca (zalogoprimca); propašću založene stvari; protekom roka, ako je ugovor o zalozi zaključen na određeno vreme; odricanjem zalogoprimca od zaloge iako potraživanje nije prestalo; ako zalogoprimac postane vlasnik založene stvari; kad dužnik i poverilac postanu jedno lice.

GLAVA III

OPŠTI DEO OBLIGACIONOG PRAVA

POJAM I PREDMET OBLIGACIONOG PRAVA

U jednom značenju obligaciono pravo predstavlja granu prava koja obuhvata skup pravnih normi koje regulišu obligacione odnose. U drugom, označava granu građanskopravne nauke koja izučava obligacionopravne odnose i norme koje te odnose regulišu.

Obligaciono pravo obuhvata onu vrstu odnosa koji se nazivaju obligacionopravnim odnosima, obligacijama. To su građanskopravni odnosi određenih lica koja su jedno prema drugom obavezna, odnosno ovlašćena na određeno ponašanje. Pojam obligacija u užem značenju podrazumeva da je to pravna obaveza određenog lica da drugom ispuni neku činidbu, odnosno pravno ovlašćenje jednog lica da zahteva od drugog neku činidbu. U širem značenju, reč obligacija se upotrebljava kao oznaka za ukupnost odnosa između dva lica koja imaju međusobna prava i obaveze. U pravnoj literaturi se obligacija definiše kao građanskopravni odnos između najmanje dva lica od kojih je jedno ovlašćeno da zahteva od drugog da izvrši određenu ili bar odredivu radnju ili da se uzdrži od radnje koju bi inače imalo pravo da preduzme. Subjekti obligacije su poverilac i dužnik. Dužnik je lice koje je obavezno na određeno ponašanje, na činjenje ili nečinjenje. Poverilac je lice prema kome dužnik stoji u obavezi da se ponaša na određeni način i koje je ovlašćeno da takvo ponašanje od dužnika zahteva. Dužnik i poverilac može biti fizičko ili pravno lice. U jednoj obligaciji na strani dužnika i na strani poverioca može biti po jedno ili više lica. Sadržinu obligacije čini ono iz čega se obligacija sastoji. To su prava i obaveze subjekata: pravo poverioca da zahteva od dužnika određeno ponašanje i obaveza dužnika da se ponaša shodno poveriočevom traženju. Predmet obligacionog odnosa (činidba, prestacija) je ono na šta je usmerena njegova sadržina. Može se sastojati u činjenju i nečinjenju.

Obligaciono pravo se deli na opšte i posebno. Opšti deo obligacionog prava reguliše opšta pitanja ugovora, opšta dejstva ugovora, prouzrokovanje štete i dr. Poseban deo obligacionog prava reguliše pojedine obligacione odnose, a najznačajniji su ugovori (o prodaji, zakupu, poklonu i dr.).

UGOVOR

Pojam

Ugovor je saglasna izjava volje dva ili više lica o zasnivanju, izmeni ili prestanku određenog obligacionog odnosa.

Ugovor je uvek dvostrani pravni posao.

Ugovor se, po pravilu, zasniva na načelima autonomije volje i konsesualizma. *Autonomija volje* znači slobodu da se zaključi ugovor ili ne zaključi, izabere strana sa kojom će se zaključiti ugovor, sloboda u pogledu predmeta i sadržine ugovora, odnosno

prava i obaveza ugovornih strana. Jasno, autonomija volje ne postoji u apsolutnom smislu; ona je ograničena poštovanjem imperativnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja (npr. predmet ugovora o kupoprodaji ne može biti droga i sl.). *Načelo konsensualizma* se ogleda u mogućnosti ugovornih strana da ugovor zaključe prostom saglasnošću volja (rečima, uobičajenim znacima). Naime, zaključenje ugovora ne podleže nikakvoj formi, osim ako zakonom ili voljom samih ugovornih strana nije drukčije predviđeno (npr. pismena forma).

Podela

Jednostrano obavezni ugovori i dvostrano obavezni ugovori

Jednostrano obavezni ugovori su ugovori koji stvaraju jednu ili više obaveza samo za jednu ugovornu stranu, dok druga strana stiče samo pravo potraživanja (ugovor o poklonu, ugovor o jemstvu). Znači kod ovih ugovora, jedna strana je dužnik, a druga strana je poverilac. I ovi ugovori su dvostrani pravni poslovi, jer je za njihovo zasnivanje potrebna izjava volje obe ugovorne strane (kod ugovor o poklonu to su poklonodavac i poklonoprimac).

Dvostrano obavezni ugovori su ugovori koji stvaraju (uzajamne) obaveze za obe ugovorne strane, tako da obe ugovorne strane stiču i prava i obaveze (ugovor o kupoprodaji, o zakupu, o uskladištenju, i dr.).

Teretni ugovori i dobročini ugovori

Teretan ugovor je ugovor gde jedna ugovorna strana za prestaciju koju prima daje odgovarajuću naknadu drugoj strani (ugovor o kupoprodaji, o zakupu, i dr. – kupac daje odgovarajuću naknadu – cenu za stvar koju prima od prodavca i na kojoj stiče pravo svojine).

Dobročini ugovori su ugovori kog kojih jedna ugovorna strana ne daje nikakvu naknadu za prestaciju koju prima od druge ugovorne strane (ugovor o poklonu – poklonoprimac nije obavezan da daje nikakvu naknadu za poklon koji prima od poklonodavca).

Komutativni ugovori i aleatorni ugovori

Komutativan ugovor je ugovor kod koga su u trenutku zaključenja ugovora izvesni odnos i visina prava i obaveza ugovornih strana (zna se vrsta činidbe, obim činidbe, ko je obavezan da činidbu izvrši, ko je ovlašćen da zahteva njeno izvršenje; šta se duguje, koliko se duguje, ko kome duguje – ugovor o kupoprodaji, o zameni, o delu i dr.).

Aleatorni su ugovori kod kojih u trenutku zaključenja ugovora za obe ili jednu ugovornu stranu nisu poznata prava i obaveze, njihov odnos ili visina, nego to zavisi od neke neizvesne okolnosti (ugovor o doživotnom izdržavanju, o osiguranju, o opkladi i dr. – npr. kod ugovora o osiguranju od budućeg neizvesnog događaja tzv. osiguranog slučaja zavisi nastanak obaveze osiguravajućeg društva, kao i visina obaveze).

Formalni ugovori i neformalni ugovori

Formalni ugovori su ugovori koji, na osnovu zakona ili volje ugovornih strana, moraju biti zaključeni u tačno određenoj formi (najčešće, pisana forma; može i overa kod suda ili drugog državnog organa, potpisi svedoka).

Neformalni (konesualni) ugovori su oni ugovori koji se zaključuju prostom saglasnošću volja (rečima, uobičajenim znacima ili ponašanjem i sl.).

Ugovori sa trenutnim izvršenjem obaveza i ugovori sa trajnim prestacijama

Ugovori sa trenutnim izvršenjem obaveza su ugovori koji se izvršavaju u jednom trenutku; obaveze iz ugovora sastoje iz jednog akta činjenja, nečinjenja ili propuštanja; to je ugovorni odnos koji se iscrpljuje u jednokratnoj činidbi (npr. ugovor o razmeni).

Ugovori sa trajnim prestacijama su ugovori koji se izvršavaju sa više akata činjenja, nečinjenja ili propuštanja (ugovor o doživotnom izdržavanju, o osiguranju, o zakupu – npr. kod ugovora o osiguranju plaćanje premije osiguranja, ili kod ugovora o zakupu plaćanje zakupnine).

Ugovor sa sporazumno određenom sadržinom i ugovor po pristupu

Ugovor sa sporazumno određenom sadržinom je ugovor kod koga ugovorne strane svojom voljom, nakon prethodnog pregovaranja o bitnim elementima ugovora, sporazumno određuju sadržinu ugovora.

Ugovor po pristupu je ugovor gde jedna strana ili treće lice unapred određuje sadržinu ugovora i on ne nastaje nakon pregovaranja o bitnim elementima ugovora, a druga strana može samo da pristupi tako učinjenoj ponudi ili da od nje odustane.

Individualni ugovori i kolektivni ugovori

Individualan ugovor je ugovor koji zaključuju dve ugovorne strane neposredno i dejstvo ugovora se proteže na njih, a ne na lica koja nisu učestvovala u njegovom zaključenju.

Kolektivni ugovor je ugovor koji jedna ili obe ugovorne strane zaključuju u ime i za račun lica koja sačinjavaju određenu grupu (preduzeće, asocijaciju i sl.), tako da stvara prava i obaveze ne samo za lica koja su učestvovala u njegovom zaključenju nego i za ostala lica koja su članovi određene grupe (kolektivni ugovori o osiguranju života i dr.).

Generalni ugovor i specijalan ugovor

Generalni ugovor je ugovor gde ugovorne strane uopšteno uređuju prava i obaveze.

Specijalan (poseban) ugovor je ugovor kojim se konkretizuju prava i obaveze ugovornih strana iz generalnog ugovora. Specijalan ugovor ne može biti u suprotnosti sa generalnim ugovorom.

U praksi čest primer generalnog i specijalnog ugovora imamo kod ugovora o građenju objekta. Tako, generalni ugovor se zaključuje ako gradnja objekta traje duže i ostvaruje se u određenim fazama, dok se specijalnim ugovorom određuju radovi koji će

se izvesti u kraćem periodu (godinu dana, šest meseci i sl.), odnosno u određenim fazama.

Prosti ugovori i složeni ugovori

Prosti ugovori su ugovori koji se sastoje od elemenata svojstvenih samo jednom tipu ugovora (npr. ugovor o posluži, delu, zajmu).

Složeni ugovori su ugovori koji se sastoje od elemenata koji su svojstveni za dva ili više različitih tipova ugovora; ugovori koji se sastoje od dva ili više prostih ugovora, koji zajedno čine jednu celinu, jedan novi ugovor (npr. ugovor o ugostiteljskim uslugama koji u sebi sadrži i elemente ugovora o prodaji, o prevozu, o najmu i dr.).

Imenovani ugovori i neimenovani ugovori

Imenovani su ugovori koji su u zakonu izričito regulisani, za koje je određen naziv i propisana najbitnija sadržina; ugovore koji nose isti naziv karakteriše jedinstvo predmeta i pravila kojima su podređeni.

Neimenovani su ugovori čija sadržina u zakonima nije unapred određena, a imaju sadržinu kakvu odrede ugovorne strane u granicama svoje autonomije volje.

Samostalni ugovori i akcesorni ugovori

Samostalni ugovori su ugovori koji nastaju i proizvode dejstvo nezavisno od drugog ugovora (ugovor o kupoprodaji, o zakupu i dr.).

Aksesorni ugovori su ugovori koji zavise od nastanka, dejstva i prestanka samostalnog ugovora; bez prethodno nastanka samostalnog ugovora ne može nastati ni akcesorni ugovor; prestankom samostalnog ugovora prestaje i akcesorni ugovor (ugovor o jemstvu, hipoteci, i sl.).

Kauzalni ugovori i apstraktni ugovori

Kauzalan ugovor je ugovor kod koga je kauza (osnov) vidljiv iz same sadržine ugovora kao njegov bitan element (ne sadrži samo golo obećanje određene činidbe nego i razlog i svrhu obavezivanja).

Apstraktan ugovor je ugovor koji sadrži samo apstraktno obećanje određene činidbe, bez navođenja razloga obavezivanja (ne vidi se zašto se dužnik obavezao, šta mu je cilj obavezivanja).

Zaključenje ugovora

Saglasnost volja

Saglasnost volja je prvi i najvažniji sastojak ugovora.

Ugovor se smatra zaključenim kad su ugovorne strane saglasile svoje volje o bitnim sastojcima ugovora. Volja za zaključenje ugovora može se izjaviti rečima, uobičajenim znacima ili drugim ponašanjem iz koga se sa sigurnošću može zaključiti o

njenom postojanju. Izjava volje mora da bude učinjena slobodno i ozbiljno. Volja ima nedostatke ako je izjavljena u uslovima pretnje, zablude, prevare ili prinude.

Najčešći načini postizanja saglasnosti volja je putem ponude i njenog prihvatanja.

Ponuda

Ponuda je jednostrana i ozbiljna izjava volje, koja predstavlja predlog za zaključenje ugovora, učinjena drugom licu, koji sadrži sve bitne sastojke ugovora tako da bi se njegovim prihvatanjem mogao zaključiti ugovor. Pravilo je da ponuda mora biti upućena određenom licu. Ipak, značaj ponude ima i predlog za zaključenje ugovora učinjen neodređenom broju lica, koji sadrži sve bitne sastojke ugovora čijem je zaključenju namenjen, ukoliko drukčije ne proizilazi iz okolnosti slučaja ili običaja. Izlaganje robe sa označenjem cene se smatra kao ponuda, ukoliko drukčije ne proizilazi iz okolnosti slučaja ili običaja. Međutim, slanje kataloga, cenovnika, kao i oglasi u štampi ne predstavljaju ponudu za zaključenje ugovora (već samo poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima). Ponuda se može učiniti kako prisutnom licu, tako i odsutnom licu. Ponuda za zaključenje ugovora za čije zaključenje zakon zahteva posebnu formu, mora biti učinjena u toj, posebnoj, formi (pismena i sl.),.

Najbitnije dejstvo ponude jeste da, ako bude prihvaćena, smatra se da je ugovor zaključen.

Ponudilac je vezan ponudom izuzev ako je svoju obavezu da održi ponudu isključio ili ako to isključenje proizilazi iz okolnosti posla. Ponuda se može opozvati samo ako je ponuđeni primio opoziv pre prijema ponude ili istovremeno sa njom. Ponuda u kojoj je određen rok za njeno prihvatanje obavezuje ponudioca do isteka tog roka. Ako je ponudilac u pismu ili telegramu odredio rok za prihvatanje, smatraće se da je taj rok počeo da teče od datuma označenog u pismu, odnosno od dana kad je telegram predat pošti. Ako pismo nije datirano, onda od dana kad je pismo predato pošti. Ponuda učinjena odsutnom licu, u kojoj nije određen rok za prihvatanje, vezuje ponudioca za vreme koje je redovno potrebno da ponuda stigne ponuđenome, da je ovaj razmotri, o njoj odluči i da odgovor o prihvatanju stigne ponudiocu. Kada je ponuda saopštena prisutnom licu, a u njoj nije određen rok za prihvatanje, smatra se odbijenom ako nije odmah prihvaćena.

Prihvatanje ponude

Prihvatanje ponude je izjava volje kojom se jedna strana saglašava sa primljenom ponudom, na osnovu koje nastaje ugovor. Značaj prihvatanja ponude ima samo izjava ponuđenog koja je saglasna ponudi i ukoliko je učinjena u roku određenom za njeno prihvatanje. Prihvatanje ponude proizvodi dejstvo ako je učinjena slobodno i ozbiljno od lica koje je sposobno za zaključenje tog ugovora, odnosno njegovog zastupnika. Relevanta je samo ako po sadržini odgovara ponudi u pogledu bitnih elemenata ugovora. U suprotnom radi se ne o prihvatanju ponude nego o novoj ponudi; tada se smatra da je ponuđeni odbio ponudu i da je sa svoje strane učinio ponudu svom ranijem ponudiocu.

Ponuda je prihvaćena kad ponudilac primi izjavu ponuđenog da prihvata ponudu. Ponuda je prihvaćena i kad ponuđeni pošalje stvar ili plati cenu, kao i kad učini neku drugu radnju koja se, na osnovu ponude, i prakse utvrđene između zainteresovanih strana ili običaja može smatrati kao izjava o prihvatanju. Prihvatanje se može opozvati ako ponudilac primi izjavu o opozivanju pre izjave o prihvatanju ili istovremeno sa njom. Ponuda učinjena prisutnom licu smatra se odbijenom ako nije prihvaćena bez odlaganja,

izuzev ako iz okolnosti slučaja proizilazi da ponuđenom pripada izvestan rok za razmišljanje. Ponuda učinjena telefonom, telerpinterom ili neposrednom radio vezom smatra se kao ponuda prisutnom licu. Ako ponuđeni izjavi da prihvata ponudu i istovremeno predloži da se ona u nečemu izmeni ili dopuni, smatra se da je ponudu odbio i da je sa svoje strane učinio drugu ponudu svome ranijem ponudiocu. Čutanje ponuđenog ne znači prihvatanje ponude. Ali, kad je ponuđeni u stalnoj poslovnoj vezi s ponudiocem u pogledu određene robe, smatra se da je prihvatio ponudu koja se odnosi na tu robu, ako je nije odmah ili u ostavljenom roku odbio. Isto tako, lice koje se ponudilo drugom da izvršava njegove naloge za obavljanje određenih poslova, kao i lice u čiju poslovnu delatnost spada vršenje takvih naloga, dužno je da izvrši dobijeni nalog ako ga nije odmah odbilo. Zadocnelo prihvatanje ponude nema dejstvo zaključenja ugovora, nego se smatra kao nova ponuda ponuđenog (jer, ponuda obavezuje ponudioca do određenog roka, ako je određen rok za prihvatanje ponude). Ako je izjava o prihvatanju, koja je učinjena blagovremeno, stigla ponudiocu posle isteka roka za prihvatanje, a ponudilac je znao ili je mogao znati da je izjava otposlata blagovremeno, ugovor je zaključen. Ugovor u takvom slučaju, ipak, nije zaključen ako ponudilac odmah, a najkasnije prvog idućeg radnog dana po prijemu izjave ili i pre prijema izjave, a po isteku roka za prihvatanje ponude, izvesti ponuđenog da se zbog zakašnjenja ne smatra vezan svojom ponudom.

Smatra se da je ugovor zaključen u mestu u kome je ponudilac imao svoje sedište, odnosno prebivalište u trenutku kad je učinio ponudu.

Predugovor

Predugovor je takav ugovor kojim se preuzima obaveza da se docnije zaključi drugi, glavni ugovor. Predugovor obavezuje ako sadrži bitne sastojke glavnog ugovora. Strana koja u ostavljenom roku ne zaključi glavni ugovor, krši predugovor. Na zahtev zainteresovane strane sud će naložiti drugoj strani koja odbija da pristupi zaključenju glavnog ugovora da to uradi u roku koji će joj odrediti. Propisi o formi glavnog ugovora važe i za predugovor. Predugovor ne obavezuje ako su se okolnosti od njegovog zaključenja toliko izmenile da ne bi bio ni zaključen da su takve okolnosti postojale u to vreme.

Predmet ugovora

Predmet ugovora mogu biti akti predaje stvari, činjenja, nečinjenja ili trpljenja na koji se obavezala jedna ili obe strane u ugovoru. *Predaja* stvari znači obavezu dužnika da preda neku stvar poveriocu (*kod ugovora o kupoprodaji predajom se istovremeno prenosi i pravo svojine na stvari, dok se kod npr. ugovora o posluži predajom stvari ne vrši prenos prava svojine nego se ona daje na upotrebu*). *Činjenje* označava akt činjenja faktičke ili pravne radnje dužnika (*npr. kod ugovora o delu izrada ili opravka neke stvari*). *Nečinjenje* je uzdržavanje od određene radnje koju bi dužnik da nije zaključio ugovor mogao da preduzima (*npr. susedi se obavežu međusobno da neće saditi visoko drveće niti podizati visoke zgrade da ne bi zaklanjali vidik ili dotok sunčevih zraka*). *Trpljenje* je obaveza dužnika da trpi određene radnje poverioca na svojoj stvari, koje ne bi morao da trpi da se na to nije obavezao (*npr. prolaz preko imanja*).

Predmet ugovora je bitan element svakog ugovora. Kada ne postoji predmet, ugovor ne nastaje. Predmet ugovora mora biti moguć, dopušten, određen ili odrediv. U suprotnom ugovor je ništav.

U pogledu mogućeg predmeta ugovora, predmet može biti faktički ili pravno nemoguć, apsolutno ili subjektivno nemoguć, potpuno ili delimično nemoguć, privremeno ili trajno nemoguć. *Faktička nemogućnost* postoji ako je individualno određena stvar propala usled dejstva više sile ili slučaja ili se dužnik obavezao na ispunjenje obaveze koja nije u ljudskoj mogućnosti (*npr. prodaja sunca i sl.*). Predmet je *pravno nemoguć* kada pravo ne dozvoljava ispunjenje obaveze sa takvim predmetom (*promet droge, i sl.*). *Apsolutno nije moguć* predmet kada ga ne može izvršiti ne samo dužnik nego ni bilo koje drugo lice (*npr. prodaja sunca i sl.*). *Subjektivna nemogućnost* postoji kada dužnik lično nije u mogućnosti da ispuni predmet ugovora, iako ga može ispuniti drugo lice. *Privremena nemogućnost*, po pravilu, odlaže izvršenje ugovora, dok se u slučaju *trajne nemogućnosti* ugovor ne može izvršiti. *Nemogućnost je potpuna* ako ispunjenje predmeta ugovora u celosti nije moguće, a *delimična nemogućnost* postoji kada se predmet ugovora ne može ispuniti u jednom delu.

Predmet obaveze je nedopušten ako je protivan prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima (*npr. promet javnih dobara- vodotoka, ulica, parkova i sl.; ili promet droge; dok je promet nekih stvari u ograničenom prometu kao što su neke vrste lekova ili naoružanje*).

Predmet obaveze je određen ako je obaveza (prestacija) opisana tako da se individualna stvar ili vrsta, odnosno rod neke stvari može konkretizovati (*npr. predmet ugovora o prodaji konja je određen ako prodavac ima samo jednog konja a u ugovoru je rečeno da prodaje svog konja; ukoliko ima ergelu rasnih konja ovakvim izrazom nije određen predmet ugovora*). Predmet obaveze je odrediv ako ugovor sadrži podatke pomoću kojih se može odrediti ili su strane ostavile trećem licu da ga odrede (*npr. cena je određiva kada je u ugovoru o prodaji rečeno da će kupac platiti tzv. tržišnu cenu*).

Osnov (kauza) ugovora

Osnov je bitan uslov postojanja svakog ugovora i predstavlja pravni cilj i razlog obavezivanja strana u ugovoru (*npr. kod ugovora o prodaji, cilj obavezivanja kupca je sticanje prava svojine na stvar, a prodavca – na novac*). Za dobročine ugovore relevantna je namera (motiv) da druga strana dobije neku korist, odnosno poklon.

Osnov je bitan uslov postojanja svakog ugovora. Ugovor je ništav ako ne postoji osnov.

Osnov mora biti dopušten. Osnov je nedopušten ako je protivan prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima. Ako osnov nije dopušten, ugovor je ništav.

U praksi se javlja i tzv. *fiktivni osnov*, kao i tzv. *simulovani osnov*. Kada ugovorne strane kod trećih lica stvaraju privid da su zaključile ugovor sa određenim osnovom, iako taj ugovor nisu zaključile radi se o tzv. *fiktivnom osnovu*. Ukoliko, pak, prikrivaju stvarni osnov ističući neki drugi osnov radi se o tzv. *simulovanom osnovu* (*npr. ugovorne strane su zaključile ugovor o prodaji, a trećim licima prikazuju da su zaključili ugovor o poklonu*). Takvi ugovori ne proizvode pravno dejstvo među ugovornim stranama. Međutim, kada simulovani osnov ugovora prikriva neki drugi, dopušteni osnov ugovora, drugi ugovor važi ako su ispunjene pretpostavke za njegovu pravnu valjanost.

Pobude iz kojih je ugovor zaključen ne utiču na njegovu punovažnost. Ali, ako je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku jednog ugovarača da zaključi ugovor i ako je to drugi ugovarač znao ili morao znati, ugovor će biti bez dejstva. Ugovor bez naknade nema pravno dejstvo i kad drugi ugovarač nije znao da je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku njegovog saugovarača.

Sposobnost ugovaranja

Sposobnost ugovaranja odnosi se na poslovnu sposobnost fizičkih lica i pravnih lica i neophodan je uslov za punovažan nastanak ugovora.

Mane volje

Mane (nedostaci) volje su nesaglasnost između izjavljene i unutrašnje volje. Volja nije slobodna, ima nedostatak, ako je izjavljena pod uticajem prinude, zablude ili pretnje. Mane volje čine ugovor rušljivim. Ugovor može poništiti strana u čijem interesu je rušljivost ustanovljena i to u roku od jedne godine od saznanja za razlog rušljivosti, odnosno od prestanka prinude (tzv. subjektivni rok), a u objektivnom roku od 3 godine od zaključenja ugovora.

Od mane volje razlikuje se nespোরазум. Nespоразум postoji kad strane veruju da su saglasne, a u stvari među njima postoji nespоразум o prirodi ugovora, o osnovu ugovora ili o predmetu obaveze.

Pojačanje (obezbeđenje) ugovora

Kapara

Kapara je akcesorni ugovor kojim se dužnik poveriocu obavezuje da mu kao znak da je ugovor zaključen, a radi obezbeđenja ispunjenja obaveze, preda izvestan iznos novca ili izvesnu količinu drugih zamenljivih stvari.

U slučaju ispunjenja ugovora, kapara se mora vratiti ili se uračunava u ispunjenje obaveze. U slučaju neizvršenja ugovora, kada je za to odgovorna strana koja je dala kaparu, druga strana može po svom izboru tražiti izvršenje ugovora, ako je to još moguće, ili tražiti naknadu štete, a kaparu uračunati u naknadu ili vratiti, ili se zadovoljiti primljenom kaparom. U slučaju neizvršenja ugovora, kada je za to odgovorna strana koja je primila kaparu, druga strana može, po svom izboru, tražiti izvršenje ugovora, ako je to još moguće, ili tražiti naknadu štete i vraćanje kapare, ili tražiti vraćanje udvojene kapare.

U slučaju delimičnog ispunjenja obaveza, poverilac ne može zadržati kaparu, nego može tražiti ispunjenje ostatka obaveze i naknadu štete zbog zadocnjenja, ili tražiti naknadu štete zbog nepotpunog ispunjenja, ali se u oba slučaja kapara se uračunava u naknadu.

Ugovorna kazna

Ugovorna kazna predstavlja sporazum strana kojim se dužnik obavezuje da će poveriocu platiti određeni novčani iznos ili pribaviti neku drugu materijalnu korist, ako ne ispuni svoju obavezu ili ako zadocni sa njenim ispunjenjem. Ugovorna kazna ne može biti ugovorena za novčane obaveze. Visinu ugovorne kazne strane mogu odrediti u ukupnom iznosu, u procentu, za svaki dan zadocnjenja i na drugi način.

Kad je kazna ugovorena za slučaj neispunjenja obaveze, poverilac može da zahteva ili ispunjenje obaveze ili ugovornu kaznu. Kad je kazna ugovorena za slučaj da dužnik zadocni sa ispunjenjem, poverilac ima pravo da zahteva i ispunjenje obaveze i ugovornu kaznu.

Poverilac ima pravo da zahteva ugovornu kaznu i kad njen iznos premaši visinu štete koju je pretrpeo i kad nije pretrpeo nikavu štetu. Ako je šteta koju je poverilac pretrpeo veća od iznosa ugovorne kazne, on ima pravo da zahteva razliku do potpune naknade štete.

Sporazum o ugovornoj kazni prestaje da proizvodi dejstvo ako je do neispunjenja ili zadocnjenja u ispunjenju došlo iz uzroka za koji dužnik ne odgovara. Takođe, pošto je ugovorna kazna akcesorne prirode prestanak samostalne (glavne) obaveze dovodi do prestanka akcesorne obaveze tj. ugovorne kazne.

Sporazum o ugovornoj kazni može biti sadržan u ugovoru iz koga je nastala obaveza koja se obezbeđuje ugovornom kaznom ili u posebnom (akcesornom) ugovoru.

Odustanca

Odustanca je sporazum kojim se jedna ili svaka ugovorna strana ovlašćuje da odustane od ugovora davanjem neke stvari (najčešće, novca). Kad strana u čiju je korist ugovorena odustanca izjavi drugoj strani da će dati odustancu, ona više ne može zahtevati izvršenje ugovora. Strana ovlašćena da odustane dužna je dati odustancu istovremeno s izjavom o odustajanju. Ako ugovorači nisu odredili rok do koga ovlašćena strana može odustati od ugovora, ona to može učiniti sve dok ne protekne rok određen za ispunjenje njene obaveze. Pravo odustajanja od ugovora prestaje i kad strana u čiju je korist ugovorena odustanca počne ispunjavati svoje obaveze iz ugovora ili primati ispunjenje od druge strane.

Zatezna kamata

Dužnik koji zadocni sa ispunjenjem novčane obaveze duguje, pored glavnice, i zateznu kamatu po stopi određenoj zakonom. Poverilac ima pravo na zateznu kamatu bez obzira na to da li je pretrpeo kakvu štetu zbog dužnikove docnje. Ako je šteta koju je pretrpeo zbog dužnikovog zadocnjenja veća od iznosa koji bi dobio na ime zatezne kamate, on ima pravo da zahteva razliku do potpune naknade štete.

Ugovorna kamata

Ugovorna kamata je novčana naknada ili druga korist koju je jedna strana na osnovu prethodnog sporazuma dužna da da drugoj strani za upotrebu određene svote novca ili drugih po rodu određenih stvari.

Stopa ugovorne kamate između fizičkih lica ne može biti veća od kamatne stope koja se u mestu ispunjenja plaća na štedne uloge po viđenju. Između pravnih lica važi kamatna stopa koju banka ili druga bankarska organizacija plaća, odnosno ugovara za takvu ili sličnu vrstu posla.

Dvostrani ugovori

Pojam

Dvostrani ugovori su ugovori koji za obe ugovorne strane stvaraju ovlašćenja i obaveze (*ugovor o prodaji, o zakupu, o građenju, o uskladištenju, razmeni i dr.*). U dvostranim ugovorima nastaju prava i obaveze za obe strane – svaka strana je i poverilac i dužnik (ovo što je za jednu stranu pravo to je za drugu obaveza, i obratno). Jednostrani ugovori, pak, za jednu (ne i za drugu) ugovornu stranu stvaraju jednu ili više obaveza. U ovim ugovorima jedna strana je poverilac, a druga dužnik (*ugovor o poklonu, o jemstvu i dr.*).

Raskidanje ugovora zbog neispunjenja

U dvostranim ugovorima, kad jedna strana ne ispuni svoju obavezu, druga strana može, ako nije drukčije određeno, da zahteva ispunjenje obaveze ili da raskine ugovor prostom izjavom, ako raskid ugovora ne nastupa po samom zakonu, a u svakom slučaju ima pravo na naknadu štete.

Kad ispunjenje obaveze u određenom roku predstavlja bitan sastojak ugovora, pa dužnik ne ispuni obavezu u tom roku, ugovor se raskida po samom zakonu. Ali, poverilac može održati ugovor na snazi ako po isteku tog roka, bez odlaganja, obavesti dužnika da zahteva ispunjenje ugovora. Kad je poverilac zahtevao ispunjenje, pa ga nije dobio u razumnom roku, može izjaviti da raskida ugovor.

Kad ispunjenje obaveze u određenom roku nije bitan sastojak ugovora, dužnik zadržava pravo da i posle isteka roka ispuni svoju obavezu, a poverilac da zahteva njeno ispunjenje. Ali, ako poverilac želi da raskine ugovor, mora da ostavi dužniku primeren naknadni rok za ispunjenje. Ako dužnik ne ispuni obavezu u naknadnom roku, nastupaju iste posledice kao i u slučaju kad je rok bitni sastojak ugovora (*raskid ugovora po samom zakonu*). Poverilac može da raskine ugovor bez ostavljanja dužniku naknadnog roka za ispunjenje, ako iz dužnikovog držanja proizilazi da on svoju obavezu neće izvršiti ni u naknadnom roku. Kad je posle isteka roka za ispunjenje obaveze očigledno da jedna strana neće ispuniti svoju obavezu iz ugovora, druga strana može raskinuti ugovor i zahtevati naknadu štete.

Kad u ugovoru sa uzastopnim obavezama kod kojih se obaveze izvršavaju periodično (ugovor sa trajnim izvršenjem obaveza), jedna strana ne ispuni jednu obavezu, druga strana može u razumnom roku da raskine ugovor u pogledu svih budućih obaveza, ako je iz datih okolnosti očigledno da ni one neće biti ispunjene.

Raskidom ugovora obe strane se oslobađaju svojih obaveza, izuzev obaveze na naknadu eventualne štete. Ako je jedna strana izvršila ugovor potpuno ili delimično, ima pravo da joj se vrati ono što je dala. Raskid ugovora deluje retroaktivno, pa se vrši dvostrana ili jednostrana restitucija. Ugovorna strana koja vraća novac dužna je da plati zateznu kamatu od dana kada je isplatu primila.

Ugovor se ne može raskinuti zbog neispunjenja neznatnog dela obaveze.

Raskidanje ili izmena ugovora zbog promenjenih okolnosti

Ako posle zaključenja ugovora nastupe okolnosti koje otežavaju ispunjenje obaveze jedne strane ili ako se zbog njih ne može ostvariti svrha ugovora, a u i jednom i u drugom slučaju u toj meri da je očigledno da ugovor ne odgovara više očekivanjima

ugovornih strana i da bi, po opštem mišljenju, bilo nepravično održati ga na snazi takav kakav je, strana kojoj je otežano ispunjenje obaveze, odnosno strana koja zbog promjenjenih okolnosti ne može ostvariti svrhu ugovora, može da zahteva da se ugovor raskine. Strana koja je ovlašćena da zahteva raskid ugovora dužna je da o svojoj nameri obavesti drugu ugovornu stranu čim sazna da su takve okolnosti nastupile, a ako to ne učini odgovara za štetu koju je druga strana pretrpela zbog toga što joj zahtev nije na vreme saopštila.

Raskid ugovora ne može da se zahteva ako je strana koja se poziva na promjenjene okolnosti bila dužna da u vreme zaključenja ugovora uzme u obzir te okolnosti ili je mogla da ih izbegne ili da ih savlada. Strana koja zahteva raskid ne može da se poziva na promjenjene okolnosti koje su nastupile po isteku roka određenog za ispunjenje njene obaveze. Ugovor se neće da se raskine ako druga strana ponudi ili pristane da se dogovarajući uslovi pravično izmene.

Ovaj institut obligacionog prava se odnosi na dvostranobavezne ugovore sa trajnim izvršenjem.

Nemogućnost ispunjenja

Kad je ispunjenje obaveze jedne strane u dvostranom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ugovorna strana, gasi se i obaveza druge strane, a ako je ova nešto ispunila od svoje obaveze, može da zahteva vraćanje. U slučaju delimične nemogućnosti ispunjenja zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ugovorna strana, druga strana može da raskine ugovor ako delimično ispunjenje ne odgovara njenim potrebama; inače ugovor ostaje na snazi, a druga strana ima pravo da zahteva srazmerno smanjenje svoje obaveze.

Kad je ispunjenje obaveze jedne strane u dvostranom ugovoru postalo nemoguće zbog događaja za koji odgovara druga strana, njena obaveza se gasi, a ona zadržava svoje potraživanje prema drugoj strani, s tim što se smanjuje za onoliko koliko je ona mogla imati koristi od oslobođenja od sopstvene obaveze.

Zelenaški ugovori

Zelenaški ugovor je ugovor u kome jedna strana, koristeći se stanjem nužde ili teškim materijalnim stanjem drugog, njegovim nedovoljnim iskustvom, lakomislenošću ili zavisnošću, ugovori za sebe ili nekog trećeg korist koja je u očiglednoj nesrazmeri sa onim što je on drugoj strani dao ili učinio ili se obavezao da će dati ili učiniti.

Ugovor je zelenaški: (1) kada ugovorne strane zakluče dvostrano obavezni ugovor; (2) kada postoji očigledna nesrazmera uzajamnih prestacija; (3) kada je očigledna nesrazmera prouzrokovana namerom i radnjama nesavesne ugovorne strane (zelenaša). Nedopuštene radnje zelenaša se sastoje u korišćenju stanja nužde ili teškog materijalnog stanja i nedovoljnog iskustva, odnosno lakomislenosti ili zavisnosti druge ugovorne strane koja za posledicu ima ugovoranje za sebe (zelenaša) ili nekog trećeg koristi koja je u očiglednoj nesrazmeri sa onim što je on drugoj strani dao ili učinio ili se obavezao da će dati ili učiniti.

Zelenaški ugovor je ništav.

PROUZROKOVANJE ŠTETE

Pojam štete

Šteta je umanj enje nečije imovine (obična šteta) ili sprečavanje njenog povećanja (izmakla korist) - materijalna šteta, kao i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha - nematerijalna šteta.

Ko drugome prouzrokuje štetu dužan je nadoknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Obaveza naknade štete nastaje ako postoji uzročna veza između štete i radnje štetnika i ako je jedno lice (štetnik) odgovorno za štetu. Za štetu jedno lice može da odgovara po principu krivice i bez obzira na krivicu. Po osnovu krivice odgovara štetnik ako je štetu prouzrokovao namerno ili nepažnjom. Za štetu od stvari ili delatnosti, od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu, odgovara se bez obzira na krivicu, kao i u drugim slučajevima predviđenim zakonom. Lice nije dužno da nadoknadi štetu koju je prouzrokovalo napadaču u nužnoj odbrani. Odgovornost za štetu je isključena i za slučaj prouzrokovanja štete u stanju nužde, kao i dozvoljene samopomoći. Takođe i kada je šteta nastala usled više sile.

Kada se govori o šteti i odgovornosti za štetu, govori se i o vanugovornoj odgovornosti za štetu i ugovornoj odgovornosti za štetu. Vanugovorna odgovornost za štetu nastaje štetnom radnjom koja stvara obligacioni odnos između štetnika i oštećenog, lica između kojih pre nije postojao obligacioni odnos. Ugovorna odgovornost za štetu nastaje zbog neispunjenja ili zadocnjenja u ispunjenju postojeće ugovorne obaveze.

Vrste štete

Šteta se može podeliti na materijalnu štetu i nematerijalnu štetu.

Materijalna šteta

Obična šteta

Obična šteta je umanj enje imovine, koja postoji u vreme nastanka štete.

Izmakla korist

Izmakla korist je sprečavanje očekivanog povećanja imovine.

Konkretna šteta

Konkretna šteta se može dokazati i njena visina precizno utvrditi u vreme donošenja sudske odluke.

Apstraktna šteta

Apstraktna šteta se ne dokazuje nego se pretpostavlja; njena visina se određuje unapred pre nego što je šteta prouzrokovana (*npr. opštim aktom ugostiteljske organizacije propisana je visina štete za razbijenu čašu*).

Postojeća šteta

Postojeća šteta je šteta čije su posledice nastupile nakon što je preduzeta štetna radnja (isto i kod nematerijalne štete).

Buduća šteta

Buduća šteta izvesno nastaje u budućnosti kao produženje oštećenja oštećenog ili nekog dugog dobra. U budućoj šteti su nekada neizvesni trenutak njenog nastupanja i visina (isto i kod nematerijalne štete).

Nematerijalna šteta

Nematerijalna šteta nastaje nanošenjem drugome fizičkog ili psihičkog bola. Nematerijalnu štetu može da pretrpi fizičko lice (*npr. zbog povrede ugleda, časti, prava ličnosti, smrti bliskog lica i dr.*), a izuzetno i pravno lice. Ona može nastati i u slučaju oštećenja ili uništenja stvari (*ako oštećenje ili uništenje stvari kod oštećenog lica izaziva fizičke ili psihičke bolove ili strah; tada, oštećenik ima pravo na naknadu štete čiju će visinu sud odrediti prema vrednosti koju je stvar imala za oštećenika*).

Odgovornost po osnovu krivice

Odgovornost po osnovu krivice postoji kada je štetnik prouzrokovao štetu namerno (namera može se ispoljiti kao direktni umišljaj ili eventualni umišljaj) ili nepažnjom (nepažnja se može ispoljiti kao gruba nepažnja ili obična nepažnja). Ova odgovornost označava se i kao tzv. subjektivna odgovornost za štetu. Krivica je odnos psihe i volje lica sposobnog za rasuđivanje prema radnji kojom je prouzrokovana šteta i šteti kao posledici te radnje.

Štetnikovu krivicu zakon ili pretpostavlja (pretpostavljena krivica) ili je oštećeni mora dokazati.

Postoji više razloga isključenja odgovornosti za štetu: ako je šteta prouzrokovana u nužnoj odbrani; ako je prouzrokovana u stanju nužde; vršenjem dozvoljene samopomoći; ako je prouzrokovana uz pristanak oštećenog; ako je nastala usled više sile; ako je prouzrokovana u vršenju javne dužnosti u granicama ovlašćenja po zakonu. Dalje, u slučaju pretpostavljene krivice tj. odgovornosti, štetnik se može osloboditi odgovornosti za štetu ako dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Takođe, lice koje je usled duševne bolesti ili zaostalog duševnog razvoja ili kojih drugih razloga nesposobno za rasuđivanje, ne odgovara za štetu koju drugome prouzrokuje.

Odgovornost za drugog

U određenim slučajevima za prouzrokovanu štetu ne odgovara štetnik nego drugo lice koje je sa njim u određenom, pravno relevantnom, odnosu. Odgovornost za drugog obuhvata: a) odgovornost za štetu koju prouzrokuje lice koje usled duševne bolesti ili zaostalog umnog razvoja ili kojih drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje – tada, odgovara onaj koji je na osnovu zakona, ili odluke nadležnog organa, ili ugovora, dužan da vodi nadzor nad njim; b) odgovornost roditelja, odnosno staratelja za štetu koju prouzrokuje dete, odnosno maloletnik, shodno pravilima o deliktnoj odgovornosti.

Dakle, umesto štetnika nesposobnog za rasuđivanje, kao i štetnika mlađeg od 7. godina odgovaraju staraoci odnosno roditelji, odnosno druga lica koja nad njim vrše nadzor.

Lice koje usled duševne bolesti ili zaostalog umnog razvoja ili kojih drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje, ne odgovara za štetu koju drugom prouzrokuje. Za štetu odgovara onaj koji je na osnovu zakona, ili odluke nadležnog organa, ili ugovora, dužan da vodi nadzor nad njim. Odgovornost ovih lica zasniva se na pretpostavljenoj krivici – pretpostavlja se da je šteta nastupila zato što nisu vršili potrebnu dužnost nadzora nad licem nesposobnim za rasuđivanje. Lice koje je bilo dužno da vodi nadzor nad licem nesposobnim za rasuđivanje može se osloboditi odgovornosti ako dokaže da je vršilo nadzor na koji je obavezno ili da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora, kao i u slučaju postojanja opšteg razloga za isključenje odgovornosti. Izuzetno, kada se naknada ne može dobiti od lica koje je bilo dužno da vodi nadzor nad licem nesposobnim za rasuđivanje, sud može, kad to pravičnost zahteva, a naročito s obzirom na materijalno stanje štetnika i oštećenika, osuditi štetnika da štetu naknadi, potpuno ili delimično, iako za štetu nije odgovorno.

Ako štetu pričini maloletnik do 7. godine života, odgovaraju roditelji bez obzira na njegovu krivicu. Roditelji se mogu osloboditi odgovornosti ako dokažu da je šteta nastala usled dejstva više sile, ili radnjom oštećenika; takođe roditelji ne odgovaraju ni onda kada je šteta nastala dok je njihovo dete bilo povereno drugome na čuvanje.

Za štetu koju drugom prouzrokuje maloletno dete od 7. do 14. godine života, odgovaraju njegovi roditelji po principu krivice, osim ako dokažu da je šteta nastala bez njihove krivice.

Za štetu koju drugom prouzrokuje maloletnik dok je pod nadzorom staraoca odgovara staralac.

Ako za štetu odgovara i maloletnik (pored roditelja, odnosno staraoca), odgovornost je solidarna.

Odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne delatnosti

Šteta nastala u vezi sa opasnom stvari, odnosno opasnom delatnošću smatra se da potiče od te stvari, odnosno delatnosti (objektivna odgovornost). Za štetu od opasne stvari odgovara njen imalac, a za štetu od opasne delatnosti odgovara lice koje se njom bavi. Opasne stvari su one koje po svojim osobinama (*npr. boca butan gasa*), položaju (*npr. saksija na terasi*) ili upotrebi (*npr. motorno vozilo u pokretu*) stvaraju povećan rizik za štetu ili opasnost za ljudski život ili zdravlje. Opasne delatnosti su one od kojih preti opasnost štete koja prevazilazi uobičajene granice.

Imalac opasne stvari (shodno i lice koje vrši opasnu delatnost) može se osloboditi odgovornosti za štetu ako dokaže: a) da šteta potiče od nekog uzroka koji se nalazio van stvari, a čije se dejstvo nije moglo predvideti, niti izbeći ili ukloniti; b) da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili trećeg lica koju on nije mogao da predvidi i čije posledice nije mogao izbeći.

Ukoliko je imaocu opasna stvar oduzeta na protivpravan način, za štetu ne odgovara on nego lice koje mu je opasnu stvar oduzelo. Kada je imalac opasnu stvar poverio drugom licu da se njom služi, to drugo lice odgovara kao imalac stvari (od ovog

pravila ima i izuzetaka; tako imalac odgovara ako je stvar poverio licu koje nije osposobljeno ili nije ovlašćeno da njome rukuje).

Odgovornost preduzeća i drugih pravnih lica prema trećem

Za štetu koju zaposleni u radu ili u vezi sa radom prouzrokuje trećem licu odgovara preduzeće (poslodavac), osim ako dokaže da je zaposleni u datim okolnostima slučaja postupao onako kako je trebalo. Oštećenik ima pravo da zahteva naknadu štete i neposredno od zaposlenog ako je štetu prouzrokovao namerno. Zaposleni koji je u radu ili u vezi s radom, namerno ili krajnjom nepažnjom, prouzrokovao štetu trećem licu, a koju je naknadilo preduzeće (poslodavac), dužan je da preduzeću (poslodavcu) naknadi iznos isplaćene štete.

Odgovornost zaposlenog za štetu koju pričini poslodavcu

Zaposleni je odgovoran za štetu koju je na radu ili u vezi sa radom, namerno ili krajnjom nepažnjom prouzrokovao poslodavcu. Postojanje štete, njenu visinu, okolnosti pod kojima je nastala, ko je štetu prouzrokovao i kako se naknađuje, utvrđuje poslodavac u skladu sa opštim aktom ili ugovorom o radu. Ako se naknada štete ne ostvari na ovaj način, o šteti odlučuje nadležni sud .

Ako zaposleni pretrpi povredu ili štetu na radu ili u vezi sa radom, poslodavac je dužan da mu nadoknadi štetu, u skladu sa zakonom i opštim aktom.

Posebni slučajevi odgovornosti

Odgovornost usled terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija

Za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija ili manifestacija, odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu. Organizatori, učesnici, podstrekači i pomagači u akatima nasilja ili terora, javnim demonstracijama ili manifestacijama koje su usmerene na podrivanje ustavnog uređenja, nemaju pravo na naknadu štete po ovom osnovu. Država ima pravo i obavezu da zahteva naknadu isplaćenog iznosa od lica koje je štetu prouzrokovalo.

Odgovornost organizatora priredbi

Organizator priredbi na kojima se okuplja veći broj ljudi u zatvorenom ili na otvorenom prostoru, odgovara za štetu nastalu smrću ili telesnom povredom usled vanrednih okolnosti koje u takvim prilikama mogu nastati, kao što je gibanje masa, opšti nered i sl.

Odgovornost organizatora priredbi postoji ako je šteta prouzrokovana neuobičajenim, nekontrolisanim pokretima mase ljudi, a ne nekim drugim uzrokom u zatvorenom ili na otvorenom prostoru, gde je okupljen veći broj ljudi, odnosno prilikom ulaska ili izlaska iz njega. Za štetu nastalu van takvog prostora (npr. na ulici pre ulaska na stadion navijači se pobiju i sl.) nije odgovoran organizator priredbe. Ako je treće lice pretrpelo štetu van prostora gde je okupljen veći broj ljudi, ali je uzrok štete okupljanje

većeg broja ljudi (npr. povređen prolaznik obrušavanjem dela tribina za vreme utakmice i sl.) – za štetu odgovara organizator priredbe.

Organizator priredbe može se osloboditi odgovornosti ako dokaže da je šteta nastala krivicom oštećenog lica.

U slučaju nastupanja smrti ili telesne povrede, odnosno oštećenja zdravlja, organizator priredbe je dužan da nadoknadi materijalnu i nematerijalnu štetu oštećenom, odnosno članu uže porodice usmrćenog.

Odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći

Ko bez opasnosti po sebe uskrati pomoć licu čiji su život ili zdravlje očigledno ugroženi, odgovora za štetu koja je otuda nastala, ako je on tu štetu prema okolnostima slučaja morao predvideti.

Ko bez opasnosti po sebe uskrati pomoć licu čiji su život ili zdravlje očigledno ugroženi, odgovoran je za tako nastalu ako oštećeni dokaže: (1) da je šteta nastala uskraćivanjem pomoći oštećenom licu čiji su život ili zdravlje očigledno ugroženi; (2) da je pomoć oštećenom licu, koju je štetnik uskratio, mogao pružiti bez opasnosti po sebe; (3) da je pomoć licu čiju su život ili zdravlje očigledno ugroženi uskraćena; (4) da je lice koje je uskratilo pomoć tu štetu prema okolnostima slučaja moglo predvideti.

Odgovornost u vezi sa vršenjem poslova od opšteg interesa

Preduzeća i druga pravna lica koja vrše komunalnu ili drugu sličnu delatnost od opšteg interesa odgovaraju za štetu ako bez opravdanog razloga obustave ili neredovno vrše svoje usluge.

Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom

Proizvođač koji stavlja u promet stvar koju je proizveo sa nedostatkom za koji on nije znao, odgovara za štetu koja je usled toga nastala. Šteta može nastati zbog konstrukcijskog nedostatka (postoji na svakoj stvari određene serije ili na svim proizvodima), proizvodnog nedostatka (postoji na pojedinim stvarima zbog iznenadnog otkazivanja rada mašine ili izmicanja kontroli radniku pojedinih stvari) ili instrukcijskog nedostatka stvari (može se ispoljiti i kod stvari koje nemaju nedostatak, ali stvar postaje opasna usled pogrešnog načina upotrebe). Proizvođač odgovara za opasna svojstva stvari ako nije preduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvideti, spreči putem upozorenja, bezbedne ambalaže ili drugom odgovarajućom merom.

Odgovornost za stvar sa nedostatkom nastaje ako je ona stavljena u promet (prodana, poklonjena, data na poslugu). Stvar nije npr. stavljena u promet ako je izložena u prodavnici pa je potrošači razgledaju i sl.

Naknada materijalne štete

Pojam i vrste

Naknada štete je obaveza štetnika, odnosno odgovornog lica koja nastaje kao posledica prouzrokovanja štete.

Šteta se može naknaditi uspostavljanjem ranijeg stanja (restitucija) i u novcu.

Uspostavljanjem ranijeg stanja dobro koje je oštećeno dovodi se u stanje u kome je bilo pre nastanka štete ili štetnik daje oštećenom drugo dobro koje odgovara uništenom. Restitucija može biti individualna (vraćanje stvari koja je bila oduzeta); generička (davanje umesto uništene stvari druge stvari iste vrste i kvaliteta); ili se ostvaruje popravkom (izvođenje određenih radova kojima se stvar dovodi u stanje koje je postojalo pre nastanka štete).

Naknadom u novcu oštećenom se isplaćuje ekvivalentan iznos novca kojim se može kupiti uništena stvar.

Restitucija i naknada u novcu mogu se zahtevati istovremeno. Ukoliko uspostavljanje ranijeg stanja potpuno ne ukloni štetu, odgovorno lice je dužno da za ostatak štete da naknadu u novcu. Oštećeni ima pravo da u zahtevu bira način naknade štete, ali sud donosi konačnu odluku o tome. Tako, kada uspostavljanje ranijeg stanja nije moguće, ili kad sud smatra da nije nužno da to učini odgovorno lice, sud će odrediti da ono isplati oštećeniku odgovarajuću svotu novca na ime naknade štete. Sud će dosuditi oštećeniku naknadu u novcu, kad on to zahteva, izuzev ako okolnosti datog slučaja opravdavaju uspostavljanje ranijeg stanja.

Naknada novčane rente

Renta je novčana naknada čiji ukupan iznos nije unapred određen, nego su određeni iznosi obroka koji se plaćaju periodično, i to najčešće mesečno, radi naknade štete koja će se ostvarivati u budućnosti. Ovaj vid naknade štete se određuje u slučaju smrti, telesne povrede ili oštećenja zdravlja.

Obim naknade materijalne štete

Jedno od osnovnih načela naknade štete je potpuna naknada štete.

Oštećenik ima pravo na naknadu obične štete i na naknadu izmakle dobiti.

Naknada obične štete se određuje u visini stvarnog iznosa štete. Ako se šteta naknađuje u naturi, štetnik će vratiti stvar koju je protivpravno oduzeo, ili dati umesto uništene stvari drugu stvar iste vrste, količine i kvaliteta, ili izvršiti popravljavanje oštećene stvari. Kada se naknađuje u novcu, visina naknade štete određuje se prema cenama u vreme donošenja sudske odluke, ako nije zakonom drukčije određeno. Relevantna je prometna, redovna cena koja se u određenom mestu, u određeno vreme može postići za oštećenu, uništenu ili nestalu stvar.

Izmakla dobit (korist) utvrđuje se u visini očekivane koristi koja je izmakla i naknađuje se uspostavljanjem ranijeg stanja i naknadom u novcu. Pri oceni visine izmakle korist uzima se obzir dobitak koji se osnovano mogao očekivati prema redovnom toku stvari ili prema posebnim okolnostima, a čije je ostvarenje sprečeno štetnikovom radnjom ili propuštanjem.

Sniženje naknade štete

Sud dosuđuje naknadu štete u iznosu potrebnom da se oštećenom materijalna situacija dovede u ono stanje u kome bi se nalazila da nije bilo štetne radnje ili propuštanja. To je pravilo. Izuzetno, sud može sniziti naknadu: ukoliko je materijalno stanje oštećenika takvo da predstavlja osnovan razlog za sniženje naknade; ako šteta nije prouzrokovana namerno ili krajnjom nepažnjom; ako je odgovorno lice slabog imovnog

stanja, pa bi ga isplata potpune naknade štete dovela u oskudicu, i drugim slučajevima zakonom predviđenim.

Naknada materijalne štete u slučaju smrti, telesne povrede ili oštećenja zdravlja

Ko prouzrokuje nečiju smrt dužan je da naknadi uobičajene troškove njegove sahrane. Kada smrt nekog lica nije nastupila trenutno, nego nakon određenog vremena od zadobijanja telesne povrede, odgovorno lice je dužno da naknadi i troškove njegovog lečenja od zadobijenih povreda, druge potrebne troškove u vezi sa lečenjem, kao i zaradu izgubljenu zbog nesposobnosti za rad. Pravo na naknadu štete stiču naslednici poginulog, lica koja je poginuli izdržavao ili redovno pomagao, kao i lice koje je po zakonu imalo pravo da zahteva izdržavanje od poginulog (lice koje nije ostvarivalo pravo na izdržavanje, ali koje po zakonu ima pravo da zahteva izdržavanje od poginulog).

Štetnik koji drugome nanese telesnu povredu ili mu naruši zdravlje, dužan je da mu naknadi troškove lečenja i druge potrebne troškove u vezi sa tim, kao i zaradu izgubljenu zbog nesposobnosti za rad za vreme lečenja.

Naknada materijalne štete u slučaju povrede časti i širenja neistinitih navoda

Obaveza naknade ove štete tereti lice koje drugome povredi čast, kao i ko iznosi ili prenosi neistinite navoda o prošlosti, o zvanju, o sposobnosti drugog lica, ili o čemu drugome, a zna ili bi morao da zna da su neistiniti, i time mu prouzrokuje materijalnu štetu.

Povredu časti nekog lica može biti učinjena usmenim i pismenim izjavama, gestikulacijama i dr. Takve radnje se mogu preduzeti preko štampe, TV, radija, na javnom skupu i dr.

Ako su povređeni čast i ugled pored materijalne štete oštećenik može zahtevati i nematerijalnu štetu, nezavisno od materijalne.

Naknada nematerijalne štete

Za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah sud će ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu.

U slučaju smrti ili teškog invaliditeta nekog lica sud može dosuditi članovima uže porodice (bračni drug, deca, roditelji; može i braći i sestrama ako je postojala trajnija zajednica života, kao i vanbračnom drugu) pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne bolove.

STICANJE BEZ OSNOVA

Sticanje bez osnova postoji kad je deo imovine jednog lica (*osiromašeno lice*) prešlo na bilo koji način u imovinu nekog drugog lica (*sticalac, obogaćeno lice*), a taj prelaz nema osnov u nekom pravnom poslu ili zakonu. Sticalac je dužan da ono što je

primio bez osnova ili što drži bez osnova vrati drugoj strani. Kad to nije moguće – da naknadi vrednost postignutih koristi.

Sticanje bez osnova postoji kada su kumulativno ispunjene sledeće pretpostvke: (1) uvećanje imovine (obogaćenje); (2) umanjenje imovine (osiromašenje); (3) da su umanjenje i uvećanje imovine prouzrokovani jednom radnjom; (4) nepostojanje pravnog osnova za uvećanje, odnosno očuvanje imovine i osiromašenje.

Sticanje bez osnova može nastati: (1) radnjom osiromašenog lica; (2) radnjom obogaćenog lica; (3) radnjom trećeg lica; (4) višom silom. Radnja osiromašenog lica može se ispoljiti: (1) u isplati nedugovanog; (2) u obogaćenju bez osnova s obzirom na osnov koji se nije ostvario – *jedno lice daje nešto u očekivanju da će u budućnosti nastali pravni odnos to opravdati, a taj osnov se nije ostvario*; (3) u neosnovanom obogaćenju s obzirom na osnov koji je otpao (*npr. ugovor je poništen ili raskinut, čime je otpao osnov za zadržavanje primljenog, pa lice koje je svoju obavezu izvršilo ima pravo da zahteva vraćanje datog*). Radnja obogaćenog koji je neosnovano stekao imovinu, može se sastojati u upotrebljavanju tuđe stvari u svoju korist, dok neosnovano obogaćenje radnjom trećeg lica postoji kada zbog radnje trećeg lica jedno lice nešto stekne bez osnova, a drugo osiromaši (*npr. treće lice na zemljištu obogaćenog zida objekat ciglom osiromašenog*). Neosnovano obogaćenje višom silom može nastati kada *npr. olujni vetar iščupa drvo iz šume osiromašenog i nanese ga na zemljište obogaćenog*.

U slučaju sticanja bez osnova osiromašeni prema obogaćenom stiče pravo da zahteva restituciju (vraćanje). Radi se o naturalnoj restituciji. Ako nije moguća naturalna restitucija (stvar uništena, potrošena i sl.) sticalac (obogaćeni) dužan je da naknadi vrednost postignute koristi.

U kategoriju sticanja bez osnova ne spada sledeće: (1) ko izvrši isplatu znajući da nije dužan platiti, nema pravo da zahteva vraćanje, izuzev ako je zadržao pravo da traži vraćanje ili ako je platio da bi izbegao prinudu. Ko je isti dug platio dva puta, ima pravo tražiti vraćanje; (2) ne može se tražiti ono što je dato ili učinjeno na ime izvršenja neke prirodne obaveze ili neke moralne ili društvene dužnosti; (3) ne može se tražiti vraćanje neosnovano plaćenih iznosa naknade štete zbog povreda tela, narušavanja zdravlja ili smrti, ukoliko je isplata izvršena savesnom pribaviocu.

POSLOVODSTVO BEZ NALOGA

Poslovodstvo bez naloga je vršenje tuđih poslova, pravnih ili materijalnih bez naloga ili ovlašćenja, za račun onoga čiji su poslovi, radi zaštite njegovih interesa. Vršenju tuđeg posla može se nezvano pristupiti samo ako posao ne trpi odlaganje, te predstoji šteta ili propuštanje očigledne koristi.

Poslovođa bez naloga može nezvano da pristupi vršenju tuđeg posla ako su ostvarene sledeće pretpostavke: (1) da je poslovođa vršenju tuđeg posla pristupio u nameri da sa gospodarem posla (onaj čiji je posao) zasnuje odnos poslovodstva bez naloga tj. u nameri da mu gospodar posla naknadi nužne i korisne izdatke i pretrpljenu štetu (ko vrši tuđi posao u nameri da mu pomogne, a nisu ispunjeni uslovi za poslovodstvo bez naloga, ima pravo na naknadu učinjenih troškova, ali najviše do visine koristi koju je drugi postigao); (2) da je posao koji vrši poslovođa tuđ (relevantno je da je posao tuđ, a ne ko je gospodar posla; posao može biti pravni ili materijalni-faktički); (3)

da ne postoji obaveza, a ni ovlašćenje poslovođe bez naloga da vrši tuđi posao (ne nastaje poslovodstvo bez naloga ako poslovođa postupa na osnovu ugovora, zakona, odluke suda ili organa uprave); (4) da vršenje tuđeg posla ne trpi odlaganje i da je korisno za gospodara posla tj. da bi neizvršenje posla gospodara posla izložilo šteti ili propuštanju očigledne koristi; (5) da ne postoji zabrana gospodara posla da se posao izvrši.

Obaveze poslovođenja bez naloga su: dužan je da obavesti o svom postupku što je pre moguće onog čiji je posao i da nastavi započeti posao dok ovaj ne bude mogao preuzeti brigu o njemu; dužan je da se pri vršenju posla rukovodi stvarnim ili verovatnim namerama i potrebama onog čiji je posao; dužan je da postupa sa pažnjom dobrog domaćina; po svršenom poslu on je dužan da položi račun i ustupiti onome čiji je posao sve što je pribavio vršeci njegov posao.

Poslovođa bez naloga koji je u svemu postupio kako treba i radio ono što su okolnosti zahtevale, ima pravo da zahteva da ga onaj čiji je posao vršio oslobodi svih obaveza koje je zbog tog posla uzeo na sebe; da preuzme sve obaveze koje je zasnovao u njegovo ime; da mu naknadi sve nužne i korisne izdatake; da mu naknadi pretrpljenu štetu i kada nije ostvario očekivani rezultat; da zahteva primerenu nagradu za trud, ako je otklonio štetu od lica čiji je posao vršio ili mu je pribavio korist koja odgovara u svemu njegovim namerama i potrebama; da odnese stvari kojima je povećao tuđu imovinu, a za koje mu se učinjeni izdaci ne naknađuju, ako se one mogu odvojiti bez oštećenja stvari kojoj su dodate.

Lice koje tuđi posao preduzme i pored zabrane gospodara posla, a za zabranu je znao ili je morao znati, nema prava koja pripadaju poslovođi bez naloga. Osim toga, on odgovara za štetu koju je prouzrokovao mešanjem u tuđe poslove, čak i ako je do nje došlo bez njegove krivice.

JEDNOSTRANA IZJAVA VOLJE

Javno obećanje nagrade

Javno obećanje nagrade je javnim oglasom učinjeno obećanje nagrade onome ko izvrši određenu radnju, postigne neki uspeh, nađe se u određenoj situaciji i sl.

Ovaj obligacioni odnos nastaje kad neko lice: (1) obeća nagradu onome ko izvrši određenu radnju; (2) obećanje nagrade učini javno (putem radija, TV, novina i sl.); (3) obećanje nagrade učini neodređenom broju lica; (4) u javnom oglasu odredi radnju koju je potrebno izvršiti i do kog roka, cilj koji je potrebno postići, ili u kakvoj je situaciji potrebno da se nađe određeno lice da bi steklo pravo na nagradu; (5) tačno odredi nagradu.

Obećavalac je obavezan da ispuni obećanje iz javnog obećanja nagrade čim je učinio javno obećanje nagrade, iako tada nije bilo poznato da li će neko uopšte izvršiti određenu radnju. Pravo na nagradu (*poverilac iz javnog obećanja nagrade*) ima onaj ko prvi, odnosno ko izvrši radnju za koju je nagrada obećana. Ako je više lica izvršilo radnju istovremeno, svakom pripada jednak deo nagrade. Nagrada se može sastojati u novcu, drugim stvarima i nekoj imovinskoj koristi (letovanje i sl.).

Ako obećavalac nagradu obeća licu koje radnju izvrši najbolje, najbrže i sl. tada nastaje konkurs, kao vid javnog obećanja nagrade. O dodeljivanju nagrade u slučaju

konkursa odlučuje organizator konkursa ili jedno ili više lica koja on odredi, u skladu sa postavljenim pravilima u konkursu.

Obaveza obećavaoca iz javnog obećanja nagrade prestaje: (1) ispunjenjem; (2) opozivom obećanja na način kako je učinjeno, kao i ličnim saopštenjem, (3) ako obećavaocu u roku određenom u oglasu niko ne saopšti da je izvršio radnju ili postigao uspeh ili uopšte ispunio uslove postavljene u javnom oglasu, a ako rok nije određen, istekom jedne godine od objavljivanja oglasa, (4) kao i na drugi način određen za prestanak obaveze uopšte.

Legitimacioni papiri

Legitimacioni papiri predstavljaju pismene isprave koje sadrže određenu obavezu za njihovog izdavaoca, a u kojima, po pravilu, nije označen poverilac. Legitimacioni papiri su železničke karte, pozorišne i druge ulaznice, bonovi i sl.

Legitimacioni znaci

Legitimacioni znaci su garderobni ili slični znaci, koji se sastoje iz komada hartije, metala ili drugog materijala, na kojima je obično utisnut neki broj, ili naveden broj predatih predmeta, a koji obično ne sadrži nešto određeno o obavezi njihovog izdavaoca i služe samo da pokažu ko je poverilac u obligacionom odnosu prilikom čijeg nastanka su izdati (npr. gardarobni znaci i sl.).

POBIJANJE DUŽNIKOVIH PRAVNIH RADNJI

Poverilac čije je potraživanje dospelo za isplatu može da pobija pravnu radnju svog dužnika koja je preduzeta na štetu poverioca. Pravna radnja je preduzeta na štetu poverioca ako usled njenog izvršenja dužnik nema dovoljno sredstava za ispunjenje poveriočevog potraživanja. Pod radnjom se podrazumeva se i propuštanje zbog koga je dužnik izgubio kakavo materijalno pravo ili kojom je za njega nastala kakava materijalna obaveza.

Za pobijanje dužnikovih pravnih radnji zahteva se ispunjenje određenih opštih i posebnih pretpostavki. Osnovna opšta pretpostavka za pobijanje je da postoji potraživanje poverioca prema dužniku dospelo za naplatu i da je dužnik insolventan (što je dužan da dokaže poverilac). Dalje, pravna radnja dužnika može da se pobija samo ako se njome smanjuje imovina dužnika. Dalje, poverilac može da pobija pravnu radnju svog dužnika samo ako je preduzeta na njegovu štetu (smatra se da je pravna radnja preduzeta na štetu poverioca ako usled njenog izvršenja dužnik nema dovoljno sredstava za ispunjenje potraživanja poverioca). Pored opštih pretpostavki za uspešno pobijanje moraju se steći i posebne pretpostavke koje zavise od činjenice da li je raspolaganje teretno ili besteretno i da li je dužnik srodnik trećeg lica. Teretno raspolaganje može se pobijati: ako je dužnik u vreme raspolaganja znao ili mogao znati da preduzetim raspolaganjem nanosi štetu svojim poveriocima; ako je trećem licu sa kojim je ili u čiju korist je pravna radnja preduzeta to bilo poznato ili mu je moglo biti poznato; ako je tužba za pobijanje podnesena u roku od jedne godine od kada je preduzeta pravna radnja

koja se pobija, odnosno kada je trebalo preduzeti propuštenu radnju (*tzv. doložna paulijanska tužba*). Kod besplatnih raspolaganja smatra se da je dužnik znao da preduzetnim raspolaganjem nanosi štetu poveriocu, i za pobijanje tih radnji ne zahteva se da je trećem licu to bilo poznato ili je moglo biti poznato (*kao besplatno raspolaganje smatra se npr. odricanje od nasleđstva, oprost duga i dr.; ne i uobičajeni prigodni ili nagradni pokloni ako su srazmerni materijalnim mogućnostima dužnika i sl.*). Tužbu poverilac može podneti u roku od 3 godine od dana kada je preduzeta pravna radnja koja se pobija, odnosno kada je trebalo preduzeti propuštenu radnju (*tzv. kvazipaulijanska tužba*).

Pobijanje dužnikovih pravnih radnji vrši se podnošenjem tužbe (*tzv. Paulijanske tužbe*) protiv trećeg, odnosno isticanjem prigovora protiv zahteva trećeg lica prema dužniku poverioca ili njegovih pravnih sledbenika, kome je dužnik preneo određena prava. Tužbu može podneti (*tzv. aktivna legitimacija*) poverilac, odnosno njegovi sledbenici (isto i prigovor). Paulijanska tužba se podnosi protiv trećeg lica (a ne dužnika) – protivnika pobijanja sa kojim je ili u čiju korist je preduzeta pravna radnja koja se pobija, odnosno protiv njegovih pravnih sledbenika. Kada se usvoji tužbeni zahtev poverioca, pravna radnja dužnika gubi dejstvo samo prema tužiocu i samo ukoliko je potrebno za ispunjenje njegovih potraživanja. Treće lice na osnovu presude je dužno da poveriocu, u visini namirenja njegovih potraživanja prema dužniku, preda sve što mu je dužnik pobijenom pravnom radnjom preneo. Ako je treći teretnim poslom otuđio korist pribavljenu raspolaganjem koje se pobija, tužba se protiv tog pribavioca može podići sa uspehom samo ako je on znao da se pribavljanje njegovih prethodnika moglo pobijati, a ako je tu korist otuđio bez naknade, tužba se može podići protiv pribavioca i ako on to nije znao.

RAZNE VRSTE OBAVEZA

Novčane obaveze

Novčane obaveze su one obaveze koje za predmet imaju svotu novca. Dužnik je dužan isplatiti onaj broj novčanih jedinica na koji obaveza glasi, ako zakonom nije drugčije određeno.

Ako novčana obaveza glasi na plaćanje u nekoj stranoj valuti ili zlatu, njeno ispunjenje može se zahtevati u domaćem novcu prema kursu koji važi u trenutku ispunjenja.

Dužnik novčane obaveze može je ispuniti pre roka. Tada, ima pravo da od iznosa duga odbije iznos kamate za vreme od dana isplate do dospelosti obaveze.

Dužnik koji zadocni sa ispunjenjem novčane obaveze, duguje i kamatu.

Alternativne obaveze

Alternativne obaveze su one koje imaju dva ili više predmeta, ali je dužnik dužan dati samo jedan da bi se oslobodio obaveze. Pravo izbora prestacije, ako nije što drugo ugovoreno, pripada dužniku. Obaveza prestaje kada dužnik preda predmet koji je izabrao.

Izbor je izvršen kada strana kojoj pripada pravo izbora obavesti drugu stranu o tome šta je izabrala, i od tog časa izbor više ne može da se menja.

Dužnik ima pravo izbora sve dok u postupku prinudnog izvršenja jedna od dugovanih stvari ne bude potpuno ili delimično predata poveriocu po njegovom izboru. Ako pravo izbora pripada poveriocu, a on se ne izjasni o izboru u roku određenom za ispunjenje, dužnik može da ga pozve da izvrši izbor i za to mu odredi primereni rok, posle čijeg isteka pravo izbora prelazi na dužnika. Ako izbor treba da izvrši neko treće lice, a ono to ne učini, svaka strana može zahtevati da izbor izvrši sud.

Ako je jedan predmet obaveze postao nemoguć usled događaja za koji ne odgovara ni jedna strana, obaveza se ograničava na preostali predmet. Kad je jedan predmet obaveze postao nemoguć usled događaja za koji je odgovoran dužnik, obaveza se ograničava na preostali predmet u slučaju da pravo izbora pripada njemu, a ako pravo izbora pripada poveriocu, on može po svom izboru tražiti preostali predmet ili naknadu štete. Kad je jedan predmet obaveze postao nemoguć usled događaja za koji je odgovoran poverilac, dužnikova obaveza prestaje, ali u slučaju da njemu pripada pravo izbora, on može tražiti naknadu štetu i izvršiti svoju obavezu preostalim predmetom, a ako pravo izbora ima poverilac, on može dati naknadu štete i tražiti preostali predmet.

Fakultativne obaveze

Fakultativa obaveza je kada dužnik duguje jedan određen predmet ali mu je dopušteno da se oslobodi te obaveze dajući neki drugi određeni predmet. Dužnik se može koristiti tom mogućnošću sve dok poverilac u postupku prinudnog izvršenja ne dobije potpuno ili delimično predmet obaveze.

Kad predmet obaveze postane nemoguć usled događaja za koji dužnik odgovara, poverilac može da traži samo naknadu štete, ali dužnik može da se oslobodi svoje obaveze dajući predmet koji je ovlašćen dati umesto dugovanog predmeta.

Fakultativna potraživanja

Fakultativno potraživanje postoji kad je ugovorom ili zakonom predviđeno da poverilac može umesto dugovanog predmeta da zahteva od dužnika neki drugi određeni predmet.

Deljive obaveze

Obaveza je deljiva ako se ono što se duguje može podeliti i ispuniti u delovima koji imaju ista svojstva kao i ceo predmet, i ako ono tom podelom ne gube ništa od svoje vrednosti.

Nedeljive obaveze

Obaveza je nedeljiva ako se ono što se duguje ne može deliti i ispuniti u delovima sa istim svojstvima kao i ceo predmet a da time ne izgube ništa od svoje srazmerne vrednosti.

Solidarne obaveze

Solidarna obligacija (obaveza) je obligacija u kojoj postoje dva ili više dužnika koji duguju jednom poveriocu obavezu kao celinu, pa ako jedan od njih taj dug ispuni, obaveza prestaje za sve (tzv. solidarnost dužnika; pasivna solidarna obaveza). Solidarna obligacija postoji i kad u obligaciji postoje dva ili više poverilaca od kojih je svaki ovlašćen da od dužnika zahteva ispunjenje obaveze, pri čemu ispunjenje obaveze jednom poveriocu dužnika oslobađa obaveze prema ostalim poveriocima (tzv. solidarnost poverilaca; aktivna solidarna obaveza). Takođe, solidarna obligacija postoji i ako i na dužničkoj i na poverilačkoj strani postoje dva ili više subjekta (lica).

Dakle, razlikujemo solidarnu obligaciju u kojoj postoji više dužnika koji odgovaraju jednom poveriocu za celu obavezu - tzv. *solidarnost dužnika*, odnosno *pasivna solidarna obaveza*, i solidarnu obligaciju u kojoj postoji više poverilaca od kojih je svaki ovlašćen da od jednog dužnika zahteva celokupno potraživanje - tzv. *solidarnost poverilaca*, odnosno *aktivna solidarna obaveza*. O solidarnim obligacijama govorimo, takođe, i kada i na dužničkoj i na poverilačkoj strani ima više lica.

U pasivnoj solidarnoj obligaciji postoji više dužnika a jedan poverilac. Svaki dužnik solidarne obaveze odgovara poveriocu za celu obavezu. Poverilac je ovlašćen da zahteva ispunjenje obaveze od bilo kog dužnika – jednog, nekolicine ili svih solidarnih dužnika. Jednom učinjenim izborom poverilac nije vezan (tako da npr. umesto jednog dužnika u celosti može da zahteva ispunjenje obaveze od svih dužnika delimično). Ispunjenje obaveze od jednog dužnika proizvodi dejstvo i prema ostalim sadužnicima. Kada je poverilac otpustio (oprostio) dug radi toga da prestane cela obaveza bez ispunjenja, obaveza solidarnih dužnika se u potpunosti gasi, ako se svi dužnici sa tim saglase. Ukoliko se otpuštanje duga, pak odnosi na oslobađanje od obaveze samo jednog dužnika (ne svih) sa kojim je poverilac zaključio ugovor o otpuštanju duga, solidarna obaveza se smanjuje za deo koji prema međusobnim odnosima dužnika pada na njega, a ostali dužnici odgovaraju solidarno za ostatak obaveze. Dalje, pravilo je da se ugovorom o prenovu (o prenovu videti u delu o prestanku obaveza) koji je poverilac zaključio sa jednim solidarnim dužnikom, oslobađaju obaveze i ostali solidarni dužnici. Ako su, pak, poverilac i dužnik ugovorom ograničili prenov na deo obaveze koji dolazi na tog dužnika, obaveza ostalih dužnika ne prestaje nego se smanjuje za taj deo. Kada je jedan od solidarnih dužnika zaključio ugovor o poravnanju sa poveriocem on se odnosi samo na deo obaveze koji otpada na tog dužnika; ne proizvodi dejstvo prema ostalim dužnicima nego se za iznos poravnanja obaveza svih ostalih solidarnih dužnika smanjuje. U slučaju da se u jednom licu sjedine svojstva poverioca i dužnika, obaveza ostalih sadužnika se smanjuje za iznos koji otpada na to lice. Kod pasivne solidarne obligacije svaki dužnik može poveriocu da ističe svoje lične prigovore, ali ne i lične prigovore koji bi mogli da istaknu drugi sadužnici (npr. prigovor prebijanja). Svaki sadužnik može da ističe objektivne prigovore (one koji se odnose na sadržinu obaveze tako da deluju i prema ostalim dužnicima). Dužnici solidarne obaveze odgovaraju poveriocu za celu obavezu. Svaki solidarni dužnik može da ispuni obavezu i na taj način prestaje obaveza svih dužnika. Solidarni dužnik koji je ispunio obavezu ima pravo da zahteva od svakog sadužnika da mu naknadi deo obaveze koji pada na njega (pravo na regres). Tada, se gasi obligacioni odnos između poverioca i dužnika, ne i između sadužnika. Kada, pak, svi solidarni dužnici ispune poveriocu obavezu, obligacioni odnos između poverioca i

dužnika kao i između solidarnih dužnika se, shodno pravilima o njihovom međusobnom odnosu, gasi..

U aktivnoj solidarnoj obligaciji postoji više poverilaca od kojih je svaki ovlašćen da od jednog dužnika zahteva ispunjenje cele obaveze, pri čemu kad jedan od njih bude namiren, obaveza prestaje i prema ostalim poveriocima. Dužnik može da ispuni obavezu poveriocu koga sam izabere, sve dok neki poverilac ne zatraži ispunjenje. Svaki solidarni poverilac ima pravo da zahteva od poverioca koji je primio ispunjenje od dužnika da mu preda deo koji mu pripada. Kad jedan solidarni poverilac postane i dužnik (konfuzija, sjedinjenje) prestaje obaveza dotadašnjeg dužnika, pri čemu svaki od ostalih solidarnih poverilaca može od lica koje je sjedinjenjem postalo i poverilac i dužnik da zahteva samo svoj deo potraživanja. Solidarni poverilac nema pravo da preuzima radnje kojima pogoršava položaj ostalih solidarnih poverilaca. Tako, npr. ugovor o poravnanju koji je zaključio jedan solidarni poverilac sa dužnikom, ne deluje prema ostalim solidarnim poveriocima; isto važi i kod prenova ili otpuštanja dugovanja (u takvim slučajevima se obaveza dužnika smanjuje samo za onoliko koliko iznosi deo potraživanja tog poverioca).

Solidarne obligacije nastaju na osnovu zakona, ugovora, odluke suda ili testamenta.

PROMENA POVERIOCA ILI DUŽNIKA

Ustupanje potraživanja (cesija)

Ustupanje potraživanja (*cesija*) je ugovor poverioca (*cedenta*) sa trećim licem (*cesionarom*) na osnovu koga se u obligaciji menja poverilac, tako da cesionar prema dužniku (*cezusu*) stiče pravo da zahteva ispunjenje obaveze sa istom sadržinom kao i raniji poverilac (*cedent*).

Za prenos potraživanja nije potreban pristanak dužnika. Neophodno je da raniji poverilac na bilo koji pouzdan način obavesti dužnika o izvršenom ustupanju. Međutim, poverilac i dužnik mogu da ugovore da poverilac ne može da prenese potraživanje na novog poverioca ili da ne može da ga prenese bez pristanka dužnika.

Položaj dužnika nakon cesije ostaje isti. Tako, novi poverilac prema dužniku ima ista prava koja je do cesije imao cedent. Dužnik je, pak, ovlašćen da novom poveriocu ističe objektivne prigovore kao i lične prigovore (u odnosu na novog poverioca).

Sa ustupljenim glavnim potraživanjem na cesionara prelaze i sporedna prava (hipotaka, zaloga i sl.).

Ugovor o ustupanju potraživanja zaključen između cedenta i cesionara punovažan je ako se ustupljeno potraživanje može prenositi; pravilo je da se na osnovu ugovora mogu prenositi sva potraživanja. Izuzetci od ovog pravila su određeni zakonom: nije punovažna cesija zakonom zabranjena ili vezana za ličnost (npr. pravo deteta da od roditelja zahteva zakonsko izdržavanje) ili ako se ustupanje potraživanja po svojoj prirodi protivi prenošenju na drugoga (npr. nalog).

Preuzimanje duga

Preuzimanje duga je ugovor između dužnika i preuzimaoca (trećeg lica) na osnovu koga preuzimalac postaje dužnik, sa istom sadržinom, u obligaciji, a raniji dužnik se oslobađa obaveze. Sa glavnom obligacijom prelaze i sporedna prava (npr. kamata). Preuzimalac može poveriocu da ističe sve prigovore koji proističu iz pravnog odnosa između ranijeg dužnika i poverioca iz koga potiče preuzeti dug (npr. prigovor da je obaveza ništava, da je dug isplaće, da je dug zastareo), ali i lične prigovore koje ima prema poveriocu; ne i prigovore koji potiču iz pravnog odnosa preuzimaoca sa ranijim dužnikom. Preuzimanje duga proizvodi dejstvo prema poveriocu samo ako je poverilac pristao na promenu dužnika (ćutanje znači odbijanje). Poverilac svoj pristanak na preuzimanje duga može punovažno da saopšti ili dužniku ili preuzimaocu. Kada je u vreme poveriočevog pristanka, preuzimalac bio prezadužen, raniji dužnik se prema savesnom poveriocu ne oslobađa obaveze. Preuzimalac može da preuzme bilo koji dug dužnika, osim onog čiji je prenos zabranjen zakonom ili koji je vezan za ličnost poverioca ili koji se, po svojoj prirodi, protivi prenošenju na drugog.

Preuzimanje ispunjenja

Preuzimanje ispunjenja vrši se ugovorom između dužnika i nekog trećeg lica, kojim se treće lice obavezuje prema dužniku da ispuni njegovu obavezu prema njegovom (dužnikovom) poveriocu. Ugovor između dužnika i trećeg lica o preuzimanju ispunjenja stvara prava i obaveze samo između njih, tako da poverilac prema trećem licu ne stiče nikakva ovlašćenja. Treće lice ne preuzima dug, niti pristupa dugu, tako da poverilac nema nikakvo pravo prema njemu. Treće lice odgovara dužniku, a ne poveriocu, ako blagovremeno ne ispuni obavezu poveriocu. Ugovorom o preuzimanju ispunjenju poverilac nije vezan, pa je ovlašćen da samo od dužnika (a ne trećeg lica) zahteva ispunjenje obaveze.

Pristupanje dugu

Pristupanje dugu je ugovor između poverioca i trećeg lica, kojim se treće lice obavezuje poveriocu da će ispuniti njegovo potraživanje od dužnika. Na ovaj način treće lice, pored dužnika, stupa u obavezu. Obaveza dužnika ostaje nepromenjena, pa za punovažnost i dejstvo ugovora o pristupanju dugu nije potreban pristanak dužnika.

PRESTANAK OBAVEZA

Uopšte

Prestanak obaveza je gašenje punovažnih obaveza (svih poveriočevih prava i dužnikovih obaveza) ispunjenjem ili na drugi način određen zakonom. Redovan način prestanka obaveza je njeno ispunjenje. Zakon je odredio da obaveze prestaju i: kompenzacijom; otpuštanjem duga; novacijom; sjedinjenjem; nemogućnošću ispunjenja; protekom vremena na koji je ugovor zaključen; otkazom; smrću dužnika ili poverioca, ako je obaveza nastala s obzirom na lične osobine koje od ugovornih strana ili lične sposobnosti dužnika.

Ispunjenje obaveze (obligacije)

Pojam. Ko može ispuniti obavezu

Ispunjenje obaveze je redovan način prestanka obaveza - izvršenje dugovanih činidbi dužnika, u svemu kako ona glasi. Prestankom glavne obaveze gase se jemstvo, zaloga i druga sporedna prava. Obavezu je dužan da ispuni dužnik ili njegov zastupnik. U slučaju da poverilac bez osnovanog razloga odbije da primi ispunjenje pada u tzv. poverilačku docnju. Pravilo je da obavezu može da ispuni poslovno sposoban dužnik. Dužnik je dužan da obavezu ispuni *samo* lično ako se radi o ugovoru u kome su važna svojstva dužnika za ispunjenje obaveze (ugovor *intuite personae*, npr. ugovorom o delu poznati slikar se obavezao da izradi sliku). Troškove ispunjenja snosi dužnik, ukoliko ih nije prouzrokovao poverilac. Izuzetno, poverilac je dužan da primi ispunjenje obaveze od svakog lica koje ima neki pravni interes da obaveza bude ispunjena (npr. jemac je zainteresovan da obaveza dužnika bude pravilno ispunjena i on ima pravni interes da ispuni obavezu), osim ako se ne radi o rečenim ugovorima *intuite personae*.

Kome se vrši ispunjenje

Da bi ispunjenje bilo punovažno, mora da bude izvršeno poslovno sposobnom poveriocu ili licu određenom zakonom, sudskom odlukom, ugovorom između poverioca i dužnika ili od samog poverioca. Punovažno je i ispunjenje izvršeno trećem licu, ako ga je poverilac naknadno odobrio ili se njime koristio. Ispunjenje izvršeno poslovno nesposobnom licu oslobađa dužnika samo ako je bilo korisno za poverioca ili se predmet ispunjenja još nalazi kod njega.

Isplata sa subrogacijom

Kada isplatu duga vrši treće lice (*isplatilac*) umesto dužnika, nastupa personalna subrogacija. Ugovor o subrogaciji može da zaključi isplatilac tuđe obaveze sa poveriocem, a subrogacija može da nastane i na osnovu zakona. Potraživanje ispunjeno na ovaj način prelazi na ispunioca. Prava poverioca mogu preći na ispunioca i na osnovu ugovora između dužnika i ispunioca, zaključenog pre ispunjenja obaveze. Poverilac je dužan da ispuniocu preda dokaze i sredstva kojima se potraživanje dokazuje ili obezbeđuje. Stvar koju je poverilac primio u zalogu od dužnika može da preda ispuniocu samo ako se sa time saglasi dužnik (zalagodavac). U suprotnom, stvar ostaje kod

poverioca da je drži i čuva za račun ispunioca. Ispunilac na koga je prešlo potraživanje ne može od dužnika da zahteva više nego što je isplatio poveriocu.

Predmet ispunjenja

Ispunjenje obaveze dužnika sastoji se u izvršavanju onoga što čini sadržinu obaveze dužnika. Dužnik svoju obavezu ne može da ispuni nečim drugim. Stoga, nije punovažno ispunjenje ako dužnik nije predao dugovanu nego neku drugu stvar. U tom slučaju, poverilac ima pravo da vrati predato i da zahteva dugovanu stvar. Ako je na taj način poveriocu prouzrokovana šteta, on ima pravo i na naknadu štete. Ako dužnik duguje stvar određenu samo po rodu, dužan je da preda stvar srednjeg kvaliteta. Ako mu nije bila poznata namena stvari (npr. semenski krompir, a ne krompir za ishranu), dužan je da da stvar odgovarajuće kakvoće. Ako mu je bila poznata namena, onda da preda stvar shodno nameni. Poverilac nije dužan da primi delimično ispunjenje obaveze, izuzev ako priroda obaveze to nalaže. Dužan je, međutim, da primi delimično ispunjenje novčane obaveze, osim ako ima opravdan interes da ga primi u celosti.

Izuzetno, ugovorne strane mogu se o ispunjenju obaveze dužnika i drukčije sporazumeti, tako da ugovore zamenu (*poverilac od dužnika umesto ugovorene dugovane obaveze prima drugu činidbu radi ispunjenja, i na taj način prestaje obaveza dužnika, odnosno smatra se ispunjenom*) ili predaju radi prodaje (*to je sporazum strana između kojih postoji obligacioni odnos na osnovu koga dužnik poveriocu predaje neku stvar ili mu ustupa neko drugo pravo radi prodaje, da bi iz postignutog novčanog iznosa poverilac naplatio svoje potraživanje; obaveza dužnika prestaje ako je poverilac uspeo da proda stvar i da se u potpunosti namiri iz ostvarene cene*).

Vreme ispunjenja

Vreme ispunjenja je rok ispunjenja obaveze dužnika koji ugovorne strane određuju svojim sporazumom. Kada poverilac i dužnik rok nisu odredili, a svrha posla, priroda obaveze i ostale okolnosti ne zahtevaju izvestan rok za ispunjenje, poverilac može odmah da zahteva ispunjenje obaveze, i obratno - dužnik je ovlašćen da od poverioca zahteva da ispunjenje odmah primi.

Ukoliko je rok ugovoren isključivo u interesu dužnika, on ima pravo da ispuni obavezu i pre ugovorenog roka, ali je dužan da obavesti poverioca o svojoj nameri i da pazi da to ne bude u nevreme (kada to može naneti štetu poveriocu). Ako rok nije ugovoren isključivo u interesu dužnika, a on ponudi ispunjenje pre roka, poverilac ima pravo da odbije takvo ispunjenje.

Poverilac ima pravo da zahteva ispunjenje obaveze pre roka ako su ispunjenja dva uslova kumulativno: prvo, kada je rok ugovoren isključivo u interesu poverioca; drugo, ako mu dužnik nije dao obećano obezbeđenje.

Određivanje roka ispunjenja obaveze može biti ostavljeno na volju poveriocu ili dužniku. Tada, druga strana može, ako strana ovlašćena na određivanje roka ne odredi rok ni posle opomene, da od suda zahteva da odredi rok ispunjenja obaveze.

Mesto ispunjenja

Mesto ispunjenja je mesto određeno ugovorom ili zakonom u kome je dužnik dužan da ispuni obavezu, a poverilac da primi ispunjenje. Ako mesto ispunjenja nije određeno sporazumom, ono se određuje s obzirom na svrhu posla, prirodu obaveze i

ostale okolnosti. Ako se mesto ispunjenja ne može (ni) ovako odrediti, mesto ispunjenja obaveze je mesto u kome je dužnik u vreme nastanka obaveze imao svoje sedište, odnosno prebivalište (boravište u nedostatku prebivališta). Novčanu obavezu, dužnik izvršava u mestu sedišta, odnosno prebivališta (boravište u nedostatku prebivališta) poverioca, ako strane nisu drugačije ugovorile.

Docnja dužnika

Docnja dužnika je zakašnjenje dužnika da ispuni svoju obavezu poveriocu. Dužnik dolazi u docnju kad na vreme ne ispuni svoju obavezu. Kada je rok za ispunjenje obaveze određen u ugovoru, dužnik pada u docnju sledećeg dana. Ako rok za ispunjenje nije određen, dužnik pada u docnju kada ga poverilac pozove da ispuni obavezu tj. kada ga opomene i to sledećeg dana ili nakon nekoliko dana od prijema opomene zavisno od prirode obaveze. Opomena može da bude učinjena usmeno ili pismeno, sudskim ili vansudskim putem. Može da je uputi poverilac ili njegov zastupnik. Dužnik, po pravilu, pada u docnju nezavisno od svoje krivice. Ukoliko je u dvostranom ugovoru dužnik u docnji, on zadržava pravo da i posle isteka roka, ako on nije bitan sastojak ugovora, ispuni svoju obavezu, a poverilac da zahteva njeno ispunjenje. Međutim, ako poverilac želi da raskine ugovor, mora da ostavi dužniku naknadni primereni rok za ispunjenje, pa ako ni u tom roku obaveza ne bude ispunjena ugovor se raskida. Poverilac može da raskine ugovor i bez ostavljanja naknadnog roka za ispunjenje obaveze dužniku, ako iz dužnikovog držanja proizilazi da on svoju obavezu neće izvršiti ni u naknadnom roku. Kad je ispunjenje obaveze u određenom roku bitan sastojak ugovora, pa dužnik ne izvrši obavezu o roku, ugovor se raskida po samom zakonu, osim ako poverilac, po isteku roka, bez odlaganja ne zahteva izvršenje obaveze od dužnika. Dužnik koji je pao u docnju dužan je da nadoknadi poveriocu štetu koja mu je zbog toga nastala. Docnja dužnika prestaje kada dužnik poveriocu ponudi ispunjenje glavne i sporednih obaveza koje su nastale zbog zadocnjenja (npr. plaćanje kamate). Docnja dužnika prestaje i u slučajevima prestanka obligacije, uopšte.

Docnja poverioca

Docnja poverioca nastaje kad on bez osnovanog razloga odbije da primi ispunjenje ili ga svojim ponašanjem spreči. Poverilac dolazi u docnju i kad je spreman da primi ispunjenje dužnikove istovremene obaveze, a ne nudi ispunjenje svoje dospele obaveze (osim ako dokaže da dužnik nije bio u mogućnosti da ispuni blagovremeno svoju obavezu). Poverilac u docnji je dužan da nadoknadi štetu dužniku nastalu usled docnje, kao i troškove daljeg čuvanja stvari. Ako je poverilac u docnji, dužnik može dugovanu stvar da položi kod suda za poverioca, čime se smatra da je ispunio svoju obavezu, ili da je po odluci suda preda drugom licu na čuvanje, ili da je, pod određenim pretpostavkama, proda.

Kompenzacija (prebijanje)

Kompenzacija je način prestanka dve istorodne i uzajamne obligacije između istih lica.

Dužnik može prema svom poveriocu da stekne potraživanje u istom, većem ili manjem iznosu. Ako su ostvarene ostale pretpostavke, takva uzajamna potraživanja mogu

prestati prebijanjem. Ako su oba iste visine potraživanje prestaje u celosti, ako nisu iste visine – prestaje potraživanje u manjem iznosu, odnosno potraživanje u većem iznosu se smanjuje za iznos manjeg.

Prema osnovu nastanka, kompenzacija može biti: zakonska, ugovorna i sudska.

Na osnovu *zakonske kompenzacije* potraživanja mogu prestati ako su uzajamna, jednorodna i oba dospela. Uzajamnost potraživanja postoji kada dužnik duguje poveriocu ispunjenje obaveze, ali ima prema njemu i potraživanje. Jednorodna su potraživanja koja glase na novac ili druge zamenljive stvari istog roda i iste kakvoće. Dospela su potraživanja ako je jedna strana u ugovoru stekla pravo da zahteva ispunjenje obaveze. Potraživanja koja tek treba da nastanu ili čije se ispunjenje još ne može zahtevati nisu dospela. Pravilo je da se mogu prebiti utuživa, a ne zastarela potraživanja.

Ugovorna kompenzacija nastaje na osnovu sporazuma poverioca i dužnika da prebiju svoja uzajamna potraživanja. Ugovorne strane mogu prebiti i nedospela, neutuživa, raznorodna potraživanja, ako su uzajamna. Ne mogu se, međutim, prebiti potraživanja ako je prebijanje isključeno prinudnim propisima. Ugovorna kompenzacija proizvodi dejstvo od trenutka kada to strane odrede, a ako nisu odredile od trenutka zaključenja ugovora o kompenzaciji.

Sudska kompenzacija nastaje odlukom suda, nakon izjave (prigovora) o prebijanju koju tuženi ističe u parnici – da on prema tužiocu ima potraživanje. Prigovor prebijanja se može istaći do zaključenja glavne rasprave, ne i nakon toga. Sudska kompenzacija deluje od trenutka kada odluka o tome postane pravosnažna, izuzev kada je sud u odluci odredio da je kompenzacija ranije izvršena.

Otpuštanje duga

Otpuštanje duga je jedan od načina prestanka obligacije na osnovu sporazuma poverioca i dužnika da obaveza prestane iako nije ispunjena.

Obligacija prestaje u celosti kada poverilac oprosti obavezu dužniku u celosti. Kada u obligaciji postoji više dugova (obaveza), a poverilac oprosti samo jedan dug ili samo deo duga, obligacija ne prestaje ali se njen predmet sužava, umanjuje.

Otpuštanjem duga glavnom dužniku prestaju akcesorne obaveze.

Otpuštanje duga izvršeno sporazumno sa jednim solidarnim dužnikom oslobađa obaveze i ostale solidarne dužnike. Međutim, kada je otpuštanje duga imalo za svrhu da oslobodi obaveze samo jednog sadužnika sa kojim je izvršeno, solidarna obaveza se smanjuje za deo koji, prema međusobnim odnosima dužnika, pada na njega, a ostali dužnici solidarno odgovaraju za ostatak obaveze.

U slučaju solidarnosti poverilaca, otpuštanjem duga između dužnika i jednog poverioca solidarna obaveza se smanjuje za onoliko koliko iznosi deo potraživanja tog poverioca.

Novacija (prenov)

Novacija je način prestanka jedne punovažne obligacije sporazumom ugovornih strana, uz istovremeni nastanak nove obligacije.

Ako je ranija obaveza već ugašena ili je bila poništena, prenov nije punovažan.

Nova obligacija, koju strane zasnuju ugovorom o novaciji, deluje samo ako je punovažno nastala.

Obligacija je nova ako se od stare razlikuje u pogledu *predmeta* (osnov ostaje isti; *npr. ako se obaveza prodavca da preda jednog konja zameni obavezom predaje para volova i sl.*) ili *osnova* (predmet ostaje isti; *npr. strane u ugovoru o prenovu se sporazumeju da umesto postojeće obaveze prodavca iz ugovora o prodaji da preda stvar kupcu, koja prestaje, nastane nova obaveza iz ugovora o ostavi, u kome raniji prodavac postaje ostavoprimalac*) ili i *predmeta i osnova* (*ako strane ugovore da umesto ugovora o razmeni po kome bi npr. jedna strana trebalo da preda drugoj određenu parcelu, nastane ugovor o prodaji iz koga ta strana sada duguje npr. 1.000.000 dinara*).

Ugovor o novaciji je punovažan ako su u njemu strane izrazile nameru da ugase postojeću obavezu i umesto nje stvore novu. Ako ta namera nije izražena, novacija se ne pretpostavlja i ranija obaveza ne prestaje, već i dalje postoji pored nove.

Osnovno dejstvo ugovora o novaciji je prestanak ranije i nastanak nove obligacije. Sa ranijom obavezom gase se i sporedne obaveze, ako nije drugčije ugovoreno.

Novacijom koju je poverilac izvršio sa jednim solidarnim dužnikom oslobađaju se i ostali dužnici. Međutim, ako su dužnik i poverilac novaciju ograničili na deo obaveze koji na njega dolazi, obaveza ostalih sadužnika ne prestaje, nego se samo smanjuje za taj deo.

U aktivnoj solidarnoj obligaciji novacijom između dužnika i jednog poverioca se smanjuje solidarna obaveza za onoliko koliko iznosi deo tog potraživanja poverioca.

Sjedinjenje (konfuzija)

Sjedinjenje je način prestanka obaveza sjedinjavanjem potraživanja i duga u istom licu, pošto jedno lice u obligacionom odnosu ne može da bude i poverilac i dužnik (*ne može se sebi dugovati*). Konfuzija najčešće nastaje kada poverilac nasledi dužnika ili obratno, ili se u istom obligacionom odnosu jedno pravno lice (dužnik) pripoji drugom pravnom licu (poveriocu).

Sjedinjenje poverioca i dužnika u solidarnoj obligaciji ne dovodi do prestanka obaveze. Kada se u jednom licu sjedini svojstvo poverioca i dužnika iste solidarne obaveze, obaveza ostalih dužnika se smanjuje za iznos dela koji na njega pada. Ako se u aktivnoj solidarnoj obligaciji u licu poverioca sjedini i svojstvo dužnika, svaki od ostalih solidarnih poverilaca može od njega zahtevati samo svoj deo potraživanja.

Nemogućnost ispunjenja

Nemogućnost ispunjenja je neispunjenje obaveze iz obligacije od dužnika zbog postojanja određenih okolnosti.

Ukoliko obligaciju niko ne može da izvrši, postoji *objektivna nemogućnost*, a kada ne može da je ispuni ugovorna strana ali može neko drugo lice, *nemogućnost je subjektivna*.

Kada je nemogućnost nastupila prilikom nastanka ugovora radi se o *početnoj nemogućnošću*, a kada je nastupila nakon zasnivanja obaveze, radi se o tzv. *naknadnoj nemogućnosti*.

Nemogućnost može biti *potpuna i delimična*.

Ako ispunjenje obaveze jedne strane u dvostranom ugovoru nije postalo moguće zbog događaja za koje nije odgovorna nijedna strana, gasi se i obaveza druge strane, a ako je ova nešto ispunila od svoje obaveze – može da zahteva vraćanje po pravilima o vraćanju stečenog bez osnova. Kad ne postoji odgovornost nijedne strane zbog nemogućnosti ispunjenja, strana kojoj ne odgovara delimično ispunjenje može da raskine ugovor. U slučaju da to ne učini, ugovor ostaje na snazi, a strana koja je mogla da raskine ugovor ovlašćena je da zahteva srazmerno smanjenje svoje obaveze.

Ako ispunjenje obaveze jedne strane u dvostranom ugovoru ne bude moguće zbog događaja za koje odgovara druga strana, obaveza savesne strane se gasi, ali ona zadržava svoje potraživanje prema drugoj strani, s tim što se smanjuje za onoliko koliko je mogla da ima koristi od oslobađanja od sopstvene obaveze. Savesna strana je dužna da ustupi drugoj strani sva prava koja bi imala prema trećim licima u vezi sa predmetom svoje obaveze, čije ispunjenje nije bilo moguće.

Obaveza prestaje kad njeno ispunjenje za dužnika ne bude moguće usled okolnosti nastalih posle zaključenja ugovora, za koje on ne odgovara (viša sila, npr.). Dužnik ne odgovara za neispunjenje obaveze ako dokaže da nije mogao da ispuni svoju obavezu zbog okolnosti koje nije mogao da spreči, otkloni ili izbegne, pod uslovom da su te okolnosti nastupile pre roka predviđenog za ispunjenje obaveze.

ZASTARELOST

Uopšte

Zastarelošću prestaje pravo da se zahteva ispunjenje obaveze. Zastarelost nastupa kad protekne zakonom određeno vreme u kome je poverilac mogao da zahteva ispunjenje obaveze. Potraživanja zastarevaju za deset godina, ako zakonom nije određen neki drugi rok zastarelosti (*opšti rok zastarelosti*). ZOO predviđa tri posebna roka zastarelosti u trajanju od pet (*pravo iz koga proističu povremena potraživanja*), tri (*međusobna potraživanja pravnih lica iz ugovora o prometu robe i usluga, potraživanje zakupnine, povremena potraživanja*) i jedne godine (*potraživanje naknade za isporučenu električnu energiju, toplotnu energiju, plin, vodu, i dr.*).

Ako dužnik ispuni zastarelu obavezu, nema pravo da zahteva da mu se vrati ono što je dao, čak i ako nije znao da je obaveza zastarela.

Zastoj zastarevanja

Zastoj zastarevanja sprečava početak toka zastarevanja ako postoje uzroci zbog kojih po zakonu zastarevanje nije moglo da počne, a kada je zastarevanje počelo da teče pre nego što je nastao uzrok koji je zaustavio njegov dalji tok, zastarelost nastavlja da teče kad prestane taj uzrok, a vreme koje je isteklo pre zastoja se računa u zakonom određeni rok za zastarelost. Zastarevanje ne teče: između bračnih drugova; roditelja i dece, dok traje roditeljsko pravo; štićenika i njegovog staraoca, kao i organa starateljstva, za vreme trajanja starateljstva; dva lica koja žive u vanbračnoj zajednici, dok traje

vanbračna zajednica; za vreme mobilizacije, u slučaju neposredne ratne opasnosti ili rata u pogledu potraživanja lica na vojnoj vežbi i dr.

Prekid zastarevanja

Prekid zastarevanja nastaje radnjama poverioca ili dužnika, a ima za posledicu da zastarevanje koje je počelo da teče ne proizvodi nikakvo dejstvo, pa se i ne računa u zakonom određeni rok zastarelosti. Posle prekida, zastarevanje počinje iznova da teče. Zastarevanje se prekida kada dužnik prizna dug, kao i podizanjem tužbe i svakom poveriočevom radnjom preduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim organom, u cilju utvrđivanja, obezbeđenja ili ostvarenja potraživanja.

Kontrolna pitanja:

1. Šta je pravnu sposobnost.
2. Šta je poslovna sposobnost.
3. Šta je deliktna sposobnost.
4. Definišite fizičko lice.
5. Kada fizičko lice stiče pravnu sposobnost
6. Kada prestaje pravna sposobnost fizičkog lica.
7. U kojim slučajevima se nestalo lice može proglasiti za umrlo.
8. Koji su oblici poslovne sposobnosti fizičkog lica.
9. Koji su elementi određivanja fizičkog lica.
10. Definišite pravno lice.
11. Koje su vrste pravnih lica.
12. Kada pravno lice stiče pravnu, poslovnu i deliktну sposobnost.
13. Definišite pravni posao.
14. Šta su jednostrani, a šta su dvostrani pravni poslovi.
15. Šta su pravni poslovi među živima, a šta su i koji su poslovi za slučaj smrti.
16. Šta su teretni, a šta su dobročini pravni poslovi.
17. Šta su formalni, a šta su neformalni pravni poslovi.
18. Šta su kauzalni, a šta su apstraktni pravni poslovi.
19. Šta su komutativni a šta su. šta su aleatorni pravni poslovi.
20. Šta su konsesualni pravni poslovi a šta su realni pravni poslovi.
21. Šta su fiducijarni pravni poslovi.
22. Šta su bitni sastojci pravnog posla.
23. Šta su prirodni sastojci pravnog posla.
24. Šta su sporedni sastojci pravnog posla.
25. Šta je uslov; šta je odložni, a šta raskidni uslov.
26. Šta je rok; šta je početni, a šta završni rok.
27. Definišite ništave pravne poslove
28. Šta su zelenaški pravni poslovi.
29. Šta su fiktivni pravni poslovi.
30. Šta su simulovani pravni poslovi.
31. Definišite rušljive pravne poslove
32. Šta je zabluda; šta je prevara; šta je prinuda; šta je prekomerno oštećenje.
33. Definišite stvar
34. Definišite stvari u prometu, stvari van prometa i stvari ograničene u prometu.
35. Definišite pokretne i nepokretne stvari.
36. Definišite individualno određene stvari i stvari određene po rodu.
37. Definišite zamenljive i nezamenljive stvari.
38. Definišite potrošne i nepotrošne stvari.
39. Definišite deljive i nedeljive stvari.
40. Šta je fizička, šta geometrijska, a šta civilna deoba stvari.
41. Definišite proste i složene stvari.
42. Šta je redovna cena, šta je vanredna cena. Šta je afekciona cena
43. Definišite državinu.
44. Šta je zakonita a šta nezakonita državina
45. Šta je savesna a šta nesavesna državina

46. Šta je neposredna a šta posredna državina
47. Definišite svojinu
48. Koja ovlašćenja sadrži pravo svojine
49. Koja su osnovna obeležja prava svojine.
50. Koji su načini sticanja prava svojine.
51. Šta je derivatno sticanje prava svojine.
52. Na koji se način stiče pravo svojine na nepokretnim stvarima.
53. Koji su načini sticanja prava svojine na pokretnim stvarima.
54. Šta je fizička predaja; šta je simbolična predaja; šta je fiktivna predaja
55. Šta je originarno sticanje prava svojine
56. Koji su oblici originarnog sticanja prava svojine
57. Šta je stvaranje nove stvari i ko stiče pravo svojine.
58. Šta je spajanje i mešanje i ko stiče pravo svojine.
59. Šta je građenje na tuđem zemljištu i ko stiče pravo svojine.
60. Šta je održaj; šta je redovan održaj; šta je vanredan održaj
61. Kada postoji sticanje od nevlasnika
62. Šta je okupacija.
63. Šta je izgubljena stvar; šta je napuštena stvar; šta je zaturena stvar.
64. Šta je susvojina
65. Šta je zajednička svojina.
66. Definišite stvarna prava na tuđu stvar.
67. Koji su oblici stvarnih prava na tuđu stvar.
68. Definišite pravo službenosti.
69. Koji su oblici prava službenosti.
70. Šta je stvarna službenost.
71. Kako se dele stvarne službenosti.
72. Definišite lične službenosti i koji su oblici lične službenosti.
73. Definišite založno pravo.
74. Koje su vrste založnog prava.
75. Šta je hipoteka.
76. Definišite ručnu zalogu.
77. Koja su prava i obaveze zalogoprimca i koja je osnovna obaveza zlogodavca.
78. Definišite ugovor.
79. Definišite jednostrano obavezne ugovore i dvostrano obavezne ugovore.
80. Definišite teretne ugovore i dobročinnine ugovore.
81. Definišite komutativne ugovore i aleatorne ugovore.
82. Definišite formalne ugovore i neformalne ugovore.
83. Definišite ugovore sa trenutnim izvršenjem obaveza i ugovore sa trajnim prestacijama.
84. Definišite ugovore sa sporazumno određenom sadržinom i ugovore po pristupu
85. Definišite generalne ugovore i specijalne ugovore
86. Definišite složene ugovore i proste ugovore
87. Definišite imenovane ugovore i neimenovane ugovore
88. Šta je predugovor
89. Šta je ponuda za zaključenje ugovora, kakva mora biti ponuda i kome se čini ponuda.
90. Šta je prihvatanje ponude, na koje se načine može dati izjava o prihvatanju ponude, koje je dejstvo prihvatanja ponude.
91. Kada se smatra da je izjava o prihvatanju ponude ustvari ponuda.
92. Šta je predmet ugovora i kakav mora da bude predmet ugovora.
93. Koja su sredstva obezbeđenja, odnosno pojačanja kod ugovora

94. Definišite štetu.
95. Šta je vanugovorna odgovornost za štetu.
96. Šta je ugovorna odgovornost za štetu
97. Šta je subjektivna, a šta objektivna odgovornost za štetu.
98. Koji su razlozi isključenja odgovornosti za štetu.
99. Šta je dozvoljena samopomoć.
100. Šta je materijalna, a šta nematerijalna šteta.
101. Šta je konkretna, a šta apstraktna šteta
102. Definišite odgovornost od opasne stvari ili opasne delatnosti
103. U kojim slučajevima postoji odgovornost za drugog.
104. Kada postoji i ko odgovara za štetu nastalu usled terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija.
105. Kada postoji odgovornost organizatora priredbe za štetu
106. Pod kojim pretpostavkama postoji odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći.
107. Kada preduzeća koja vrše komunalnu ili drugu sličnu delatnost od opšteg interesa odgovaraju za štetu.
108. Definišite odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom.
109. Definišite naknadu štete.
110. Definišite naknadu materijalne štete.
111. Šta je i kako se određuje visina naknade obične šteta.
112. Šta izmakla dobit.
113. Definišite naknadu nematerijalne štete
114. Kada postoji, odnosno koje su pravne pretpostavke za sticanje bez osnova.
115. Definišite posloводство bez naloga.
116. Koje su pravne pretpostavke za postojanje posloводства bez naloga.
117. Definišite pobijanje dužnikovih pravnih radnji.
118. Koje su opšte a koje posebne pretpostavke za pobijanje dužnikovih pravnih radnji
119. Šta su novčane obaveze.
120. Šta je alternativna obaveza.
121. Šta su nedeljive obligacije.
122. Šta je pasivna solidarna obligacija.
123. Šta je aktivna solidarna obligacija.
124. Definišite cesiju.
125. Definišite preuzimanje duga.
126. Šta je preuzimanje ispunjenja.
127. Definišite pristupanje dugu.
128. Definišite ispunjenje kao način prestanka obligacije.
129. Definišite kompenzaciju kao način prestanka obligacije.
130. Šta je otpuštanje duga.
131. Šta je novacija (prenov).
132. Šta je konfuzija.
133. Definišite zastarelost (potraživanja).
134. Šta je zastoj zastarevanja.
135. Šta je prekid zastarevanja.

I (prvi) KOLOKVIJUM IZ PREDMETA PRIVREDNO PRAVO ODRŽAĆE SE:

- 1. ZA REDOVNE STUDENTE 1.04.2009. GODINE (SREDA) U VREME ODRŽAVANJA ČASOVA VEŽBI**
- 2. POPRAVNI KOLOKVIJUM ZA REDOVNE STUDENTE 15.04.2009. GODINE (SREDA) U VREME ODRŽAVANJA ČASOVA VEŽBI**
- 3. ZA VANREDNE STUDENTE 4.04. 2009. GODINE (SUBOTA) SA POČETKOM OD 12. ČASOVA**
- 4. POPRAVNI KOLOKVIJUM ZA VANREDNE STUDENTE 18. 04. 2009. GODINE (SUBOTA) SA POČETKOM OD 12. ČASOVA**

II (drugi) KOLOKVIJUM ODRŽAĆE SE U MAJU MESECU U TERMINIMA KOJI ĆE SE NAKNADNO ODREDITI

O EVENTUALNIM IZMENAMA BIĆETE BLAGOVREMENO OBAVEŠTENI NA PREDAVANJIMA, VEŽBAMA I PREKO SAJTA KPU

UDŽBENIK IZ PREDMETA PRIVREDNO PRAVO BIĆE OBJAVLJEN KRAJEM MARTA MESECA. CENA UDŽBENIKA BIĆE OKO 600 DINARA. TIRAŽ JE OGRANIČEN I POTREBNO JE DA SE ZAINTERESOVANI STUDENTI PRIJAVE PROFESORU ILI ASISTENTU NEPOSREDNO ILI POSREDNO (PREKO KOLEGA/KOLEGINICA).

ISPITNI MATERIJAL ZA I KOLOKVIJUM JE DAT NA SAJTU KPU DOK JE ISPITNI MATERIJAL ZA II KOLOKVIJUM IZ UDŽBENIKA

SVA OBAVEŠTENJA U VEZI SA UDŽBENIKOM (izlazak iz štampe, cena, distribicija i dr.) MOGU SE DOBITI KOD PROFESORA, ASISTENTA I NA SAJTU KPU